

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

**Specifika sociální práce s ohroženými dětmi cizinci na úseku sociálně
právní ochrany dětí a v souvisejících organizacích**

Vedoucí práce: Mgr. Nicole Emrová
Autor práce: Veronika Sieberová, DiS.
Studijní obor: Sociální a charitativní práce

2020

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů, literatury a internetových zdrojů uvedených v seznamu citovaných zdrojů.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum 10. 3. 2020

Poděkování

Děkuji vedoucí mé absolventské práce Mgr. Nicole Emrové za metodické vedení, cenné rady, podněty a připomínky při zpracování bakalářské práce, dále Organizaci pro pomoc uprchlíkům a cizincům za umožnění stáže a načerpání hodnotných informací nejen pro dokončení bakalářské práce, ale také pro praxi v mém zaměstnání. Poděkování patří také mému muži za podporu a synovi za trpělivost.

OBSAH

Úvod	6
1. Teoretická východiska sociální práce s cizinci a jejich rodinami.....	7
1.1. Statisticky demografický vývoj imigrace v České republice	7
1.2. Specifika sociální práce s cizinci a jejich rodinami	8
1.3. Faktory ovlivňující úspěšnost práce s dětmi – cizinci a jejich rodinami	9
1.4. Sociálně právní ochrana dětí	13
2. Legislativní rámec sociální práce s dětmi cizinci	14
2.1. Mezinárodní právo	14
2.2. Legislativa v České republice	16
3. Potřeby dětí a jejich naplňování.....	20
3.1. Základní potřeby dětí – biologické, psychologické, sociální	20
3.2. Odlišnosti v naplňování potřeb dětí cizí národnosti.....	20
3.3. Zjišťování názoru a vyhodnocování potřeb dětí.....	21
3.4. Individuální plán ochrany dítěte a odlišnosti v cílech plánu u dětí cizinců.	22
4. Situace a případy řešené na oddělení sociálně právní ochrany dětí	23
4.1. Určování/popírání otcovství u nezletilého dítěte	23
4.2. Úprava výchovy a výživy.....	24
4.3. Mezinárodní únosy dětí.....	26
4.4. Ústavní výchova a ústavní péče o cizince	27
4.5. Náhradní rodinná péče	30
4.6. Násilí v rodině, syndrom CAN.....	32
4.7. Cizinec ve škole – inkluzivní škola.....	34
4.8. Těživá finanční situace rodiny, kdy je dítě v ohrožení	35
4.9. Kurátor pro děti a mládež.....	36
4.10. Nezletilý cizinec bez doprovodu	37
5. Organizace zapojené do řešení nepříznivé sociální situace dětí – cizinců	40
5.1. Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí.....	40
5.2. Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra	41
5.3. Odbor azylové a migrační politiky a Cizinecká policie ČR.....	43
5.4. Organizace pro pomoc uprchlíkům a cizincům, z. s.	43
5.5. Poradna pro cizince a uprchlíky Diecézní charity Plzeň.....	44
5.6. Další nevládní a neziskové organizace.....	45

Závěr	46
Seznam použitých zdrojů	48
Bibliografické zdroje	48
Internetové zdroje	51
Použité právní prameny a zákony.....	55
Seznam použitých zkratk.....	56
Seznam příloh.....	57
Přílohy	58
Abstrakt	75
Abstact.....	76

ÚVOD

V dnešním světě, kdy v rámci Evropy nejen země západu, ale i Česká republika, přijímají mnohem větší množství cizinců a imigrantů, na které musí být připraveni, je důležité tuto oblast nepodcenit ani v sociální práci.

Téma jsem si vybrala zejména proto, že pracuji jako sociální pracovník sociálně – právní ochrany dětí a problematiku péče o cizince vnímám jako oblast, která by mohla být ze strany pomáhajících snadno podceňena. Vzhledem k nárůstu počtu cizinců a jejich dětí, kteří zde začínají žít nebo již delší dobu žijí, a přesto se ve svých právech a možnostech plně neorientují, je třeba na tento vývoj reagovat.

Děti – cizinci, na něž je práce zaměřena, jsou ve většině případů plně odkázáni na rodiče nebo jiné dospělé – ať už příbuzné, či naopak sociální pracovníky a pracovníky organizací, kteří s cizinci pracují, a kteří o nich a jejich životním komfortu rozhodují. Proto by měli tito dospělí být v maximální možné míře být informováni o tom, jak dětem co nejvíce pomoci, za předpokladu zachování identity těchto dětí, jejich potřeb a rodinných vazeb a v neposlední řadě také hodnot, které vyznávají.

Hlavním cílem práce je vymezení a definování specifíků, která je nutné mít na zřeteli při práci s dětmi - cizinci a jejich rodinami. V práci jsou stručně popsány prameny práva, ze kterých sociální pracovník při práci s dětmi cizinci vychází, potřeby těchto dětí a odlišnosti v jejich naplňování. V poslední kapitole jsem zmínila hlavní organizace a instituce, se kterými sociální pracovník sociálně právní ochrany dětí při zastupování a ochraně zájmů dětí jiných národností spolupracuje při řešení obtížné situace rodiny, která ohrožuje zdravý vývoj dětí.

Pro získání potřebných informací jsem zvolila zejména práci s dostupnou literaturou, mapování v oblasti poskytovaných sociálních služeb pro cizince a dále rozbor kazuistiky z oddělení sociálně právní ochrany dětí, rozhovory s pracovníky sociálně právní ochrany dětí a pracovníky institucí, kteří nejčastěji s cizinci pracují. Pro získání kompletního přehledu a nejaktuálnějších informací jsem využila možnosti absolvování praxe v Organizaci pro pomoc uprchlíkům a cizincům, abych mohla vycházet nejen z dostupné literatury, ale také ze zkušeností odborníků, kteří se touto problematikou denně zabývají v rámci své profese. V neposlední řadě v práci zařazuji poznatky, které jsem načerpala ve svém zaměstnání jako sociální pracovník sociálně – právní ochrany dětí.

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA SOCIÁLNÍ PRÁCE S CIZINCI A JEJICH RODINAMI

Tato kapitola se zabývá imigrací a vlivem jiné kultury na výkon sociální práce v oblasti pomoci dětem a rodinám, které jsou jiné národnosti než české. Jsou v ní také zmíněny faktory, které působí při řešení obtížné situace dětí cizinců a jejich rodičů.

1.1. Statisticky demografický vývoj imigrace v České republice

Statisticky demografické záznamy ke konci roku 2017 ukazují, že počty cizinců v jednotlivých krajích a jejich zastoupení podle charakteristik jako pohlaví, věk, a účel pobytu jsou různé – u mužů je důvodem hlavně zaměstnání a podnikání, u žen jsou to převážně rodinné důvody.¹ K 31. 12. 2017 pobývalo na území České republiky celkem 526 811 cizinců, z nichž více než 53 % mělo udělené povolení k trvalému pobytu.² Oproti roku 2006 je to přibližně o 205 tisíc cizinců více. Záznamy Českého statistického úřadu ukazují na to, že počet cizinců v ČR se od roku 1990 téměř zdesetinásobil a to nejen rostoucí životní úrovní, ale také díky mnohem většímu množství příležitostí k pracovnímu uplatnění cizinců. Nejsou to už jen živitelé z rodin odcházející do ČR za účelem vyšších výdělků a vracejících se posléze do své rodné země, ale jsou to především celé rodiny, které se přestěhují do České republiky a považují ji za svůj nový domov. Jejich děti jsou tzv. imigranti druhé generace, ovládají češtinu jako mateřský jazyk a mají mnohem větší šance na lepší zaměstnání a celkové začlenění do společnosti.³

V letech 2006 – 2007 naše školy zaznamenaly celkově 45 987 dětí -cizinců, z čehož zhruba 25 tisíc byli studenti vysokých škol. Nejpočetněji jsou zastoupeny trvale tyto státní příslušnosti: Ukrajinci, Slováci, Vietnamci, Poláci a Rusové.⁴ Historií a důvodů pro jejich příchod a pobyt se stručně zabývá p. Alena Kajanová v publikaci s názvem „*Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*“⁵

¹ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Život cizinců v ČR – 2018*. Praha 2019.

² Srov. tamtéž

³ Srov. tamtéž

⁴ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Život cizinců v ČR – 2007*. Praha 2008.

⁵ Srov. KAJANOVÁ, Alena. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami: etnické, marginální a rizikové skupiny*. České Budějovice 2009.

1.2. Specifika sociální práce s cizinci a jejich rodinami

Mezinárodní federace sociálních pracovníků (IFSW) definuje sociální práci jako „prakticky založenou profesi a vědní obor, který podporuje sociální změnu a rozvoj, sociální soudržnost, a posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich blaha. Je to obor, pro který jsou naprosto zásadní principy sociální spravedlnosti, lidských práv a kolektivní společenské zodpovědnosti. Sociální práce je podporována a stojí na znalostech teorií a metod sociální práce, společenských a humanitních věd, a také na znalostech domácího sociálního prostředí. Sociální práce zapojuje lidi a struktury do řešení životních výzev za účelem zvyšování blaha a pohody.“⁶

Cizinci nejsou občané České republiky a jejich socializace mnohdy probíhala v jiných sociálních a kulturních podmínkách. Je proto velice důležité, aby si sociální pracovník, který s nimi pracuje, uvědomoval fakt, že s příchodem cizinců a jejich rodin do České republiky se u nich obvykle snižuje orientace v novém prostředí. Kromě běžného porozumění naší řeči je pro cizince navíc obtížně čitelné a těžko pochopitelné fungování našeho systému, našeho sociálního prostředí a kultury naší země.⁷

Pracovník se může u cizinců setkat s neznalostí prostředí, nedostatkem informací o možnostech, jaké mají v oblasti vzdělávání dětí, zaměstnání, bydlení. Tyto problémy jsou provázeny nedostatečným finančním a materiálním zabezpečením a absencí podpory širší rodiny. Tito lidé se mohou cítit izolováni, vyloučení, a stigmatizováni, kvůli tomu, jak vypadají, mluví nebo jak se chovají.⁸

Sociální práce musí brát zřetel zejména na kulturní a sociální zázemí dítěte a jeho rodiny, legálnost pobytu cizince v ČR, od které se odvíjí další možnosti ale naopak i rizika a ztížení podmínek, které pro klienta v postupu řešení jeho situace vyvstávají.⁹ Nelze opominout také délku trvání pobytu dítěte cizince na našem území a důvod jeho pobytu zde a zároveň jeho adaptační strategie, které mu v obtížné situaci mohou významně pomoci. Jako posilující prvek pro řešení nepříznivé situace bývá sociálními pracovníky vnímána kvalitní sociální podpůrná síť, kterou zde cizinec má, nebo si je schopen svým úsilím nebo s pomocí institucí vytvořit.

V rámci péče o děti je potřeba počítat s tím, že způsob výchovy dětí se může v rodinách cizinců podstatně lišit od zvyklostí a norem naší společnosti. Pracovník se může také setkat s konkrétními zvláštnostmi a rozporuplným jednáním, které není zcela v souladu s normami ČR a mohou ohrožovat zdraví, zájmy a práva dítěte. Může jím být například zanedbávání základní lékařské péče nebo neadekvátní způsoby trestání. V takovém případě pracovník musí bezodkladně zasáhnout, či stav věci oznámit k prošetření PČR.¹⁰

⁶ Cit. INTERNATIONAL FEDERATION OF SOCIAL WORKERS. *Global definition of social work*. [online] (vlastní překlad)

⁷ Srov. BALÁŽ, Roman. *Společenské kontexty sociální práce a jejich vliv na práci s cizinci*. In: Sociální práce, sociální práca: Sociální práce a mezigenerační solidarita. [online] S. 134-136.

⁸ Srov. MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ Hana. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profesie*. Praha 2014. S. 141-142

⁹ Srov. tamtéž. S. 142

¹⁰ Srov. tamtéž

Pokud jde o cizince a děti cizince obecně, mají zejména právo, aby s nimi bylo hovořeno za účasti tlumočníka. Při běžném jednání na úřadech si jej však musejí zajistit sami a na vlastní náklady, což je pro ně mnohdy v podstatě nereálné.¹¹

Jde-li o možnosti pomoci cizincům a sociální práce s nimi, sociální pracovník sociálně právní ochrany dětí (dále jen SPOD) má možnost zapojit do procesu řešení situace dítěte a jeho rodiny státní ale i neziskové organizace. Organizace, které jsou zapojeny v procesu řešení obtížné situace dětí, jsou popsány v kapitole 5. Oporou může být také systém dávek státní sociální podpory, materiální pomoc v hmotné nouzi a v neposlední řadě je důležitá mezioborová spolupráce s cizineckou policií, advokáty, tlumočníky a soudními překladateli.¹²

1.3. Faktory ovlivňující úspěšnost práce s dětmi – cizinci a jejich rodinami

Z předchozího textu je zřejmé, že úspěšnost sociální práce s dětmi – cizinci a jejich rodinami bude záviset na schopnosti vnímat menší či větší odlišnosti, které tyto děti a rodiny vykazují oproti rodinám s národností českou. Sociální pracovník by měl v pozadí své práce uvědoměle reagovat na výše popisovaná specifika, která se k dítěti cizí národnosti pojí. Jde zejména o pochopení a respektování dítěte a jeho rodiny v jejich podstatě a s ponecháním jeho osobních a přirozených odlišností vyplývajících právě z jiného kulturního zázemí, ze kterého pochází, a na které je zvyklé.

Velmi významnými faktory ovlivňující úspěšnost práce s dětmi cizinci je také spolupráce celé rodiny na řešení situace, druh a legálnost pobytu, celková úroveň znalosti českého jazyka, kulturní zvyklosti rodiny a sociální síť, kterou zde rodina má. Je rozdíl, zda se sem stěhuje rodina za příbuznými, či jako samostatná jednotka bez jakýchkoli vazeb na okolní sociální zázemí.

Úspěšnost práce s ohroženými dětmi cizinci a jejich rodinami ovlivňuje také možnost rodiny navázat spolupráci s jednotlivými pomáhajícími organizacemi a případně i orgánem sociálně právní ochrany dětí, které ve prospěch těchto dětí mohou konat i v širším pojetí sociální práce, kdy širší pojetí sociální práce zahrnuje i technická opatření (poskytnutí sociální služeb, dávek státní sociální podpory, spolupráci s dalšími odborníky v oblasti péče o člověka a týká se rovněž administrativně – správních postupů vytvořených sociálními nebo zdravotními institucemi, které péči poskytují).¹³

¹¹ Srov. MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ Hana. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha 2014. S. 141-142

¹² Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Metodické doporučení MPSV č.1/2016 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany nezletilým cizincům bez doprovodu* [online] S. 56-58.

¹³ Srov. NOVOTNÁ, Jana. *Teorie sociální práce*. In: Skripta [online]

1.3.1. Úroveň znalosti českého jazyka

Jazyk obecně považujeme za základní prostředek komunikace mezi lidmi, a jako nástroj porozumění okolí. Již malé děti se velmi rychle učí komunikovat nejen neverbálně, ale také verbálně, což jim dává širší možnosti vyjádřit své potřeby a okolí umožňuje na tyto potřeby rychleji a adekvátněji reagovat, aniž bychom vyvinuli nadstandardní úsilí.

Český jazyk je pro většinu cizinců žijících zde na našem území tím, co může být hlavní hendikep. Okolo sebe vidáme mnoho cizinců, kteří přišli ze své země, kde vykonávali vysokoškolské profese, ovšem zde v České republice bez znalosti jazyka mizí možnost využití jejich dosavadní praxe a zkušeností. Z učitelky je najednou uklízečka, z vědeckého pracovníka údržbář. Pokud jsou rodiče dětí schopni skrze svou jazykovou bariéru nebo naopak už s dosavadní nabytou znalostí najít zaměstnání, zajistit rodině bydlení, a uspokojovat vzdělávací potřeby svých dětí, probíhá integrace snadněji. Pokud však veškerá péče stojí a padá na neznalosti a nemožnosti si jazyk rychle osvojit, je nutná včasná intenzivní podpora takové rodiny, aby se předešlo pozdějším komplikacím a problémům, které mohly být řešeny včasnou intervencí.

Jde-li o formy pomoci, v oblasti jazykové je to zejména tlumočnická pomoc a síťování rodiny s lidmi, kteří mluví stejným jazykem a zároveň rozumí a hovoří už i česky. V rámci větších měst je běžné, že organizace pomáhající cizincům nabízejí také kurzy češtiny.

1.3.2. Oprávnění a délka pobytu

Oprávněností pobytu se sociální pracovník SPOD obvykle musí zabývat pouze do té míry, nakolik typ pobytu ovlivňuje sociální fungování rodiny ohroženého dítěte cizince. Obvyklé typy pobytů na našem území jsou specifikované v tabulce v příloze č. 2.

Pobyt cizince na našem území může být jak plánovaný, například za účelem lepšího zaměstnání, stěhováním za rodinou která zde již žije, tak neplánovaný – v tomto případě by se jednalo zejména o skupinu cizinců, kteří na naše území přicházejí a žádají o mezinárodní ochranu, kteří utekli ze země válečných konfliktů, nebo jsou ve své zemi politicky, nábožensky či jinak pronásledováni a museli na svou životní situaci reagovat emigrací ze své země původu. Obrovský rozdíl v těchto dvou kategoriích je zejména v psychické a faktické (i materiální) připravenosti na podstatnou změnu v jejich životě. Neplánovaná emigrace s sebou nese četné komplikace s prakticky nulovou informovaností o státě, do kterého cizinci přicházejí, což je opět uvádí do pozice sociálně vyloučených. Děti ztrácejí svůj domov a zejména malé děti zatím nedokážou racionalizovat situaci a spoléhají na své rodiče, kteří paralelně řeší jednak zabezpečení rodiny, a zároveň své vlastní pocity, v horším případě trauma ze ztráty či změny domova. Ve chvíli, kdy jsou takové rodiny vystaveny tlaku na řešení své situace a jsou zároveň limitovány jazykovou bariérou, finanční tísňí nebo nedostatkem informací, je nezbytné, aby sociální pracovník SPOD pořádně vyhodnotil situaci, popsal základní problémy a nabídl možnosti, kterých klient může využít, například odborné poradenství

organizací, které se na pomoc cizincům specializují a mohou účinně a přímo problémy řešit. Na sociálního pracovníka SPOD kladen velký tlak na okamžitou a efektivní pomoc se stabilizací rodiny, neboť všechny výše zmíněné aspekty se mohou negativně podepisovat na dětech, pro které je v tomto období a věku tolik důležitý režim a řád.

Čím delší úsek cizinci na našem území žijí, tím pravděpodobnější je, že se jim podaří překonat počáteční dezorientaci a jazykovou bariéru. Na druhou stranu je zde riziko, že čím déle je situace takového člověka neřešena, prohlubuje se psychické strádání, u dětí zejména ve škole výrazně zhoršený prospěch, problémové navazování vztahů ve školce/škole, nemožnost splnit očekávání společnosti nebo z pohledu dětí požadavky a nároky školy.¹⁴

1.3.3. Kulturní a sociální zázemí, psychologické aspekty emigrace

Výsledkem emigrace je změna místa pobytu. V takové situaci nevyhnutelně dochází ke styku kultury cizince s kulturou nového prostředí. Pro to, aby byli cizinci schopni v novém prostředí plnohodnotně fungovat, je nezbytné se adaptovat na nové podmínky a požadavky společnosti, do které se přestěhovali.¹⁵

Pobyt a poznávání nového prostředí tedy v rámci kulturní distance ovlivňuje míra odlišnosti místní kultury od kultury cizince. Takové rozdílnosti se projevují při běžných každodenních činnostech. Pak je to sociální prostředí, které nastavuje hranice, kterých se imigrant má držet. Změna prostředí s sebou tedy nese i nové procesy sociálního učení.¹⁶ Lidem, dlouhodobě pobývajícím v zahraničí, se věnovali autoři Furnham a Bochner. Ti zjistili, že lidé, kteří se dostali do nového prostředí, zažívají tzv. kulturní šok, nebo také akulturační stres, který provází jejich adaptaci na nové neznámé prostředí. Je uváděno, že tito lidé zažívají pocity úzkosti, strachu a někdy dokonce deprese, to v závislosti na míře odlišnosti původní kultury od kultury země hostitelské. Cizinci mohou prožívat mnohem větší psychickou zátěž, vzhledem k tomu, že se méně orientují v chodu společnosti a je pro ně mnohem těžší zvládat běžné denní úkony. Navíc zážitky nezvládnutí jednoduchých úkolů vedou k pocitu neschopnosti a tím jsou negativní pocity umocněné.¹⁷

¹⁴ ŘÍPOVÁ, Tereza. Informace poskytnuté v rámci rozhovoru v Organizaci pro pomoc uprchlíkům a cizincům v Plzni 2019

¹⁵ Srov. KUŠNIRÁKOVÁ, Tereza. *Psychologické aspekty mezinárodní migrace a integrace cizinců do majoritní společnosti*. Praha 2008. Diplomová práce.

¹⁶ Srov. NOVÝ, Ivan; SCHROLL-MACHL Sylvia. *Spolupráce přes hranice kultur*. Praha 2005.

¹⁷ Srov. LEVOVÁ, Jana, ed. *Metodika pro práci s cizinci žijícími v České republice, kteří jsou ohroženi domácím násilím*. Brno 2010. S. 107-108.

1.3.4. Sociální, podpůrná síť cizince v ČR

Důležitou součástí řešení situace dítěte cizince a jeho rodiny je také podpůrná síť, kterou zde na našem území cizinec má. Pokud má v naší zemi rodinu, příbuzné a známé, je to obvykle výhodou. Mnohdy však není možné využít této přirozené výhody pro adaptaci cizince v novém prostředí. Sociální pracovník však má nejrůznější možnosti zapojení cizince v prostředí, ve kterém se nachází.

Moderním nástrojem sociální práce v oblasti podpory rodiny, který v případě cizinců může mít velký význam a kde je možné vidět silný potenciál, je tzv. síťování. „*Síťování přímo reaguje na základní principy ochrany práv dětí tak, jak je definovala Národní strategie ochrany práv dětí, zejména na princip, dle kterého má systém ochrany práv dětí a naplňování jejich potřeb fungovat integrovaně a ve spolupráci všech zúčastněných aktérů.*“¹⁸

V českém prostředí je síťování inovativním nástrojem, neboť reaguje na potřebu, která v současném standardním systému není adekvátně řešena a to na potřebu úzké a efektivní spolupráce nejrůznějších úřadů a služeb v rámci systému. V průběhu projektu „*Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí*“¹⁹, během kterého v letech 2016 – 2019 došlo k realizaci tzv. síťování služeb pro děti a jejich rodiny se ukázalo, že je nezbytná úzká a otevřená spolupráce orgánů SPOD s dalšími prvky systému, včetně subjektů, které se věnují prevenci ohrožení dítěte. Cílem síťování je odstraňovat roztržičnost systému péče o rodiny s dětmi, sjednocení přístupů k dítěti a navrácení dítěte a jeho potřeb do středu pozornosti všech zúčastněných subjektů, organizací a institucí, s vidinou hlavního cíle a to uspokojení těch potřeb, které děti mají.²⁰

Díky metodě síťování je možné zajistit rovný přístup pro všechny děti bez ohledu na jejich pohlaví, schopnosti, rasu, etnikum, zdravotní znevýhodnění, okolnosti, nebo věk. Ve vztahu k cizincům je mimo jiné velice důležitou oblastí, kterou síťování reflektuje a kde může pozitivně působit, eliminace diskriminace a nerovného přístupu vůči dětem a mladým lidem.²¹

V Plzeňském kraji však tento projekt realizován nebyl. I přesto se lze domnívat, že by v rámci práce sociálních pracovníků s dětmi a dětmi cizinci bylo vhodné tento nástroj znát a v největší možné míře kopírovat jeho funkční modely definované ve výstupech výše zmíněného projektu.

¹⁸ Cit. BOLF, Štěpán; ZATLOUKALOVÁ Simona, JŮZOVÁ KOTALOVÁ Kristýna. *Průvodce síťováním služeb pro děti a jejich rodiny*. Praha 2019. S. 7

¹⁹ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně – právní ochrany dětí*. In: Evropská Unie, Evropský sociální fond, Operační program zaměstnanost. [online]

²⁰ Srov. BOLF, Štěpán; ZATLOUKALOVÁ Simona; JŮZOVÁ KOTALOVÁ Kristýna. *Průvodce síťováním služeb pro děti a jejich rodiny*. Praha 2019. S. 7

²¹ Srov. tamtéž, s. 10

1.4. Sociálně právní ochrana dětí

Od počátku 20. století je ochrana dětí ve všech vyspělých moderních státech státem garantovaná, poskytovaná prostřednictvím státní správy, a realizovaná na lokální úrovni sociálními pracovníky. Tento systém zaručuje dětem rovný přístup a pomoc v případě nouze.²²

Centralizace a standardy sociálně právní ochrany dětí umožňují vykonávat hodnocení situace dítěte (a rodiny) a následnou intervenci vždy na vysoké úrovni a objektivně. V neposlední řadě je výhodou centralizace také přenos příkladů dobré praxe. Sociálně právní ochranou dětí se rozumí hlavně ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení funkcí jeho rodiny, zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.²³ Při hodnocení situace rodiny zastává klíčovou roli především pracovník sociálně právní ochrany dětí, odpovědnost za děti jako takovou ale nesou především rodiče. Do procesu hodnocení jsou dále zapojeni všichni odborníci, kteří s dítětem pracují, například lékaři a pedagogičtí pracovníci. V ochraně dětí v širším smyslu je zapojena i veřejnost.²⁴

²² Srov. PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha 2012

²³ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Ze dne 9. 12. 1999, In: *ASPI* [Právní informační systém]

²⁴ Na základě § 7 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí je každý oprávněn upozornit rodiče na závadové chování vůči jejich dětem a zároveň upozornit orgán sociálně právní ochrany dětí nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti, na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti

2. LEGISLATIVNÍ RÁMEC SOCIÁLNÍ PRÁCE S DĚTMI CIZINCI

Pro potřeby této práce je nezbytné rozvést zejména základní legislativní prameny, podle kterých sociální pracovník postupuje a ze kterých při své práci čerpá.

2.1. Mezinárodní právo

Mezinárodním právem se rozumí soubor právních norem, které jsou určeny výlučně pro úpravu poměrů s mezinárodním prvkem, a je zvláštním odvětvím právního řádu. Mezinárodním právem soukromým se pak rozumí soubor právních norem, kterými jsou upravovány poměry občanského a obchodního práva, s mezinárodním prvkem.²⁵

Úmluva o právech dítěte

Každé dítě by mělo být na svém startu do života náležitě podpořeno. Všechny děti mají právo chodit do školy, žít v bezpečí ve vlastní rodině, v případě nemoci být řádně léčeny a mít prostor psychicky se rozvíjet. Z těchto důvodů vznikla Úmluva o právech dítěte, která deklaruje rovné příležitosti pro všechny děti bez ohledu na to, kde žijí a odkud pocházejí. Úmluva byla přijata Valným shromážděním OSN dne 20. listopadu 1989, s výjimkou USA ji ratifikovaly všechny státy světa. Obsahuje 54 článků, které jsou rozděleny do čtyř hlavních kategorií. Mezi hlavní zásady Úmluvy patří odstraňování diskriminace, zaručení práva na život, práva na přežití a rozvoj a zapojení se do společnosti.²⁶

Ke správnému růstu a vývoji dítě dle tohoto dokumentu potřebuje nezávadnou vodu, domov, jídlo, základní vzdělání, lékařskou péči. Dítěti je garantováno také právo na volný čas a odpočinek, dále právo na ochranu a bezpečí, právo na pomoc při zneužívání, na ochranu před násilím a využíváním k prostituci. Speciální články popisují práva dětských uprchlíků, dětí s tělesným nebo mentálním postižením, dětí ohrožených skupin obyvatel a minorit. Součástí je také právo na ochranu během válečných konfliktů a na ochranu před kriminální činností dospělých. Každé dítě má právo, aby mu ostatní naslouchali ve věcech, které se ho týkají. Jeho názor by měl být vyslechnut a být akceptován s důležitostí dle věku a vyzrálosti dítěte, a tím podpořeno právo na zapojení se do společnosti. Kromě práva na to se vyjádřit a být slyšen je podstatné také právo na informace a zapojení se ve společnosti.²⁷

Úmluva o právním postavení uprchlíků

Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951 je velice důležitým dokumentem v oblasti mezinárodní ochrany uprchlíků. V tomto právním paktu je definováno, kdo je uprchlík a jaký druh právní ochrany, jakou další podporu a jaká sociální práva by měly uprchlíkům zaručit smluvní státy Úmluvy. Zásadním

²⁵ Srov. KUČERA, Zdeněk; PAUKNEROVÁ Monika; RŮŽIČKA Květoslav. *Mezinárodní právo soukromé*. 8. vydání. Plzeň 2015. S. 27-28

²⁶ Srov. UNICEF Česká republika. *Úmluva o právech dítěte*. [online]

²⁷ Srov. tamtéž

ustanovením Úmluvy je tzv. princip non - refoulement, který říká, že uprchlíci nesmějí být nuceně navraceni do země, kde jim hrozí pronásledování. Úmluva také definuje povinnosti uprchlíků vůči jejich hostitelské zemi a stanoví, že určité kategorie lidí, jako například váleční zločinci, nemohou získat status uprchlíka.²⁸

Cílem Úmluvy z roku 1951 není řešení příčin útěku, čímž může být porušování lidských práv, politický či ozbrojený konflikt v zemi jejich původu, ale zmírňování následků těchto problémů. Obětem je nabídnuta mezinárodně právní ochrana a další podpora, případně jim je nabídnuta pomoc se stabilizací nové životní etapy.²⁹

Česká republika ratifikovala Úmluvu a vymezila dále závazky, které jí z Úmluvy vyplývají a to prostřednictvím zákona č. 325/1999 Sb. o azylu.³⁰

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod je jedním z nejdůležitějších mezinárodních lidsko-právních instrumentů, kterého se lze dovolávat, na jeho dodržování dohlíží Evropský soud ve Štrasburku. Státy, které na Evropskou úmluvu přistoupily, tímto aktem deklarují, že budou chránit lidská práva a základní svobody, které tato úmluva garantuje všem lidem na jejich území bez rozdílu. Mezi základní práva zaručovaná Evropskou úmluvou patří právo na život, zákaz mučení, zákaz otroctví, právo na osobní bezpečnost, svobodu a respektování rodinného a soukromého života, právo na spravedlivý proces, svobodu projevu, myšlení, svědomí a náboženského vyznání.³¹

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

V prosinci 1966 byl na zasedání OSN v New Yorku vytvořen tzv. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Téhož času byl podepsán také Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Stát se tím zavazuje k tomu, že budou u jeho občanů respektována základní práva a svobody. Pouze několik málo států se rozhodlo, že nebudou smlouvu podepisovat, či ratifikovat, tudíž jí neuvedou v realizaci. Výbor Spojených národů pro lidská práva garantuje dodržování paktu o občanských a politických právech. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech má 4 části. První část pojednává o sebeurčení jednotlivých zemí a o rozhodnutí o svých přírodních zdrojích, druhá část požaduje rovnost mužů a žen a zákaz diskriminace na základě původu nebo náboženství. V třetí části je zakázána jakákoli forma mučení a otroctví. Tato část garantuje právo shromažďovat, tvořit organizace, chránit soukromý život, mít vlastní názor a demokratickou volbu vlády ve své zemi.

²⁸ Srov. AMNESTY INTERNATIONAL. *Terminologie: Základní terminologie k problematice migrace a uprchlictví*. In: Amnesty international: Bráníme lidská práva a svobodu. [online]

²⁹ Srov. tamtéž

³⁰ Srov. OŠTADÁLOVÁ, Šárka. *Ženevská úmluva o právním postavení uprchlíků*. In: Encyklopedie migrace. [online]

³¹ Srov. HAISELOVÁ, Laura. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*. In: Encyklopedie migrace [online]

Čtvrtá část povolává Výbor OSN pro lidská práva a jsou v ní pravidla pro jmenování členů a jejich kadence.³²

2.2. Legislativa v České republice

Kromě mezinárodních pramenů práva jsou významné také základní vnitrostátní předpisy, především Ústava č. 1/1993 Sb. a Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb., zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, dále zákon č. 97/1963 Sb. o mezinárodním právu soukromém a procesním, Občanský soudní řád č. 99/1963 Sb., Občanský zákoník č. 89/2012 a instrukce ze dne 30. dubna 2004 č.j. 56/2004-MO-J, která upravuje postup justičních orgánů ve věcech občansko-právních a obchodně-právních, kde se vyskytuje cizinecký prvek a dále zákony upravující poměry cizinců na našem území.

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí

Základním pramenem, kterým se sociální pracovník při výkonu své profese na úseku sociálně právní ochrany dětí řídí, je především zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí a jeho novela č. 401/2012 Sb.³³

Zákon č. 359/1999 Sb. definuje, co sociálně právní ochrana je, komu je poskytována, které orgány státní správy její výkon zajišťují, na které děti se zejména sociálně právní ochrana dětí zaměřuje. V zákoně je shrnuto, jakým způsobem pracovníci při výkonu SPOD postupují, a důraz je kladen především na to, aby poskytovaná opatření ochrany dětí byla v zájmu dítěte s předností těch opatření, která zabezpečí řádnou výchovu a vývoj v rodinném prostředí. Zákon se dotýká standardů kvality SPOD, kdy tyto standardy posléze rozpracovává každé pracoviště ve své kompetenci dle doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí. Zákon dále jmenuje, co patří mezi úkoly jednotlivých úřadů. Mezi hlavní úkoly patří poradenská a preventivní činnost, navrhování výchovných opatření a opatření na ochranu dítěte. Tyto úřady jsou také povinny poskytovat součinnost soudům při výkonu dohledu nad výchovou dětí, kde výchova a péče rodičů selhává, provádět sociální šetření v rodinách na žádost soudu a na žádost jiných dožadujících orgánů, prověřovat oznámení o špatné péči o děti atd.³⁴

V souvislosti s cizinci ze zákona o sociálně právní ochraně vyplývá, že ochrana se poskytuje nejen dětem, které mají na území ČR trvalý pobyt, ale také dětem, které jsou oprávněny zde trvale pobývat a dětem, které mají podle zvláštního právního předpisu, upravujícího pobyt cizinců na našem území, povolen pobyt nebo jsou hlášeny k pobytu na území ČR po dobu nejméně 90 dnů. Tímto předpisem se rozumí zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky. Dále dětem, které mají podanou žádost o udělení mezinárodní ochrany na našem území, nebo zde pobývají s rodičem, který podal žádost o udělení mezinárodní ochrany nebo oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území ČR. Sociálně právní ochrana je

³² Srov. ŽELEZNÝ, Marek. *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*. In: FORUM24 [online]

³³ Srov. PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha 2012.

³⁴ Srov. MACELA, Miloslav. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha 2019.

poskytována také dětem, které zde pobývají na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území ČR podle zvláštního předpisu. Vztahuje se také na ty děti, které pobývají s rodičem, jež zde pobývá na základě potvrzení o strpení pobytu na území ČR podle zvláštního právního předpisu, nebo který je azylantem případně osobou požívající doplňkové ochrany nebo jsou samy azylanty nebo osobou požívající doplňkové ochrany.³⁵

V rozsahu stanoveném cizineckým zákonem³⁶ se ochrana poskytuje také dítěti, které nemá na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo není hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky ani není oprávněno podle výše zmíněného zvláštního právního předpisu trvale pobývat na území České republiky.

Zákonem o sociálně právní ochraně dětí je zřízen Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (dále jen „ÚMPOD“), který má své sídlo v Brně, je správním úřadem s celostátní působností a je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí.³⁷ Podrobněji je o činnostech Úřadu mezinárodně právní ochrany dětí napsáno v kapitole 5.1.

Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.

Jedním ze základních a velmi významných pramenů práva, ze kterého sociální pracovníci sociálně právní ochrany dětí čerpají je nový občanský zákoník, č. 89/2012 Sb., zejména oblast rodinného práva. Nový občanský zákoník je platný od 1. 1. 2014. Dřívější úprava problematiky rodinného práva (do 1. 1. 2014) byla řešena zákonem č. 94/1993 Sb. o rodině a zároveň v občanském zákoníku. V novém občanském zákoníku jsou legislativně upraveny otázky týkající se manželství, manželského majetku, příjmení manželů, uspokojování potřeb rodiny, rozhodování a obstarávání záležitostí rodiny, vzájemného zastupování manželů, vzájemné vyživovací povinnost členů rodiny, poručenství, opatrovnictví a pěstounství. V novém občanském zákoníku jsou zakotvena zvláštní ustanovení proti domácímu násilí, vztahy příbuzenství a švagrovství, vzájemné vztahy rodičů a dětí, požadavky a podmínky osvojení nezletilého ale i zletilého. Zákoník řeší také styk dítěte s osobou blízkou, určování a popírání otcovství.³⁸

Zákon č. 325/1999 Sb. o azylu

Zákon o azylu, ze dne 11. 11. 1999, který byl posléze upraven vyhláškou č. 298/2016 Sb., se zabývá a definuje podmínky vstupu a pobytu cizince, který požádal Českou republiku o mezinárodní ochranu, na území České republiky a pobyt azylanta nebo osoby požívající doplňkové ochrany na území. Pro bližší orientaci v režimech pobytu je v příloze práce zařazeno schéma možných forem pobytu (viz. příloha č. 2).

Zákon o azylu se zabývá také řízením ve věci mezinárodní ochrany a řízeními vedenými podle tohoto zákona, právy a povinnostmi žadatele o udělení mezinárodní

³⁵ Srov. MACELA, Miloslav. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha 2019.

³⁶ Srov. Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky, § 37 a § 42.

³⁷ Srov. MACELA, Miloslav. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha 2019.

³⁸ Srov. NOVOTNÝ, Petr. *Nový občanský zákoník*. Praha 2014

ochrany, azylanta, osoby požívající doplňkové ochrany na území ČR. Mimo to je předmětem úpravy tohoto zákona také definování působnosti Ministerstva vnitra a Policie České republiky (viz. kapitoly 5.2 – 5.3.). Tento zákon popisuje také to, co je státní integrační program, a jak fungují azylová zařízení.

Z pohledu sociálního pracovníka, který pracuje s rodinou cizinců, je důležité vědět, že tento zákon upravuje také možnost udělení azylu za účelem sloučení rodiny. Azyl za tímto účelem je udělován s cílem zajistit rodině jednotné postavení a sdílení stejných práv a povinností, a zajištění nerozdělení rodiny a ochranu členů rodiny, kteří ač nemuseli být přímo pronásledováni, jejich situace by v případě návratu do vlasti mohla být v důsledku pronásledování člena jejich rodiny velice problematická. Tímto postupem se tak zajišťuje právo dítěte na péči obou rodičů, kterou mu deklaruje zákon.³⁹ Poskytnutím azylu za účelem sloučení rodiny vyjadřuje stát respekt k rodinnému životu a z etického pohledu je tento požadavek velice zásadní. Pokud rodina chce a může s takovou pomocí dále na našem území plnit svoje přirozené funkce.

Co se státního integračního programu týče, jedná se o program zaměřený na pomoc azylantům a osobám požívajícím doplňkové ochrany při zajištění jejich začlenění do společnosti. Zahrnuje zejména získání znalosti českého jazyka a zajištění bydlení. Tento program je dobrovolný a zákon neukládá povinnost do něj vstoupit, může se však jednat o jedno z podpůrných opatření pro řešení situace rodiny cizinců.⁴⁰

Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území ČR

Zákon o pobytu cizinců na našem území je jedním z nejzákladnějších pramenů práva určeného pro cizince. Obsahuje právní úpravu podmínek vstupu na naše území včetně výše finančních prostředků nutných k pobytu na našem území, vycestování cizince, stanovuje podmínky pobytu a formy pobytu na našem území. Dále vymezuje působnost Policie České republiky (viz. kapitola 5.3), Ministerstva vnitra a Ministerstva zahraničních věcí. Zákon také vymezuje, kdo je cizinec a na které cizince se zákon jako takový vztahuje. Uvádí, že tento zákon se nevztahuje na žadatele o mezinárodní ochranu, dále na cizince, který je na našem území strpěn, je azylantem nebo osobou požívající doplňkové ochrany, je na našem území na základě zvláštního předpisu o přechodném pobytu ozbrojených sil, případně cizince, který požádal, nebo již žije na území ČR na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany.⁴¹

Zákon také upravuje podmínky povolení k dlouhodobému pobytu za účelem společného soužití rodiny, za účelem studia nebo vědeckého výzkumu, případně pobyt za účelem pracovního zařazení na tzv. zaměstnaneckou kartu nebo modrou kartu (viz. příloha č. 1). Novelizace zákona proběhla na konci července roku 2019.⁴²

³⁹ Srov. CHMELÍČKOVÁ, Nataša. *Zákon o azylu*. Praha 2016

⁴⁰ Srov. UHEREK, Zdeněk; BERANSKÁ Veronika. *Analýza státního integračního programu pro azylanty*. Praha 2012

⁴¹ Srov. Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR

⁴² Srov. tamtéž

Zákon č. 221/2003 Sb. o dočasné ochraně cizinců

Zákon o dočasné ochraně cizinců, který je platný od 1. 1. 2004, slouží zejména k ochraně cizinců, kteří nemohou využít institutu mezinárodní ochrany. Obvykle se jedná o hromadné přílivy osob, které byly vysídleny ze třetích zemí a které se nemohou po určitou dobu vrátit do země svého původu. Dle § 32 odst. 1 a odst. 2, se cizinec požívající dočasné ochrany pro účely zaměstnání, samostatné výdělečné činnosti a poskytování zdravotnických služeb považuje za cizince s povoleným trvalým pobytem podle zákona o pobytu cizinců na území ČR. Dále dle § 33 má přístup ke vzdělání za podmínek stanovených školským zákonem. Zákon o dočasné ochraně cizinců řeší také otázku sloučení rodiny – definuje tak, za jakých podmínek může dojít k udělení dočasné ochrany za tímto účelem.⁴³

⁴³ Srov. Zákon č. 221/2003 Sb. o dočasné ochraně cizinců

3. POTŘEBY DĚTÍ A JEJICH NAPLŇOVÁNÍ

Znalost potřeb a vývojových specifík dětí je základním předpokladem práce obecně všech sociálních pracovníků, kteří s dětmi pracují. V kapitole o potřebách dětí je rozvedeno, jaké specifické přístupy vznikají nebo mohou vznikat při práci s dětským klientem – cizincem. Sociální pracovník nemůže vyhodnocovat situaci a stupeň ohrožení dítěte bez znalosti těchto potřeb a aplikace poznatků o psychologických aspektech migrace, které s uspokojováním potřeb dětí souvisejí.

3.1. Základní potřeby dětí – biologické, psychologické, sociální

Kromě životně důležitých potřeb biologických, mezi něž patří zejména potrava teplo, prevence úrazů, léčení nemocí a odstraňování bolesti, děti vyžadují zejména také uspokojování potřeb psychických a sociálních. Více se těmto psychickým potřebám věnuje prof. PhDr. Josef Langmeier CSc. v publikacích *Psychická deprivace v dětství*, *Vývojová psychologie* a *Výpravy za člověkem*. Prof. PhDr. Josef Langmeier CSc. zdůrazňoval, že mezi čtyři základní psychické potřeby patří hlavně potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů, potřeba stálosti, řádu a smysluplnosti, potřeba citových a sociálních vztahů a zejména vztahů k osobám prvotních vychovatelů, potřeba identity, společenského uplatnění a společenské hodnoty.⁴⁴

3.2. Odlišnosti v naplňování potřeb dětí cizí národnosti

Porovnáme-li naplňování potřeb dětí s českou národností a dětí cizí národnosti, lze jako problematické místo zjevných rozdílů vnímat zejména potřeby psychické a potřeby sociální. Potřeby budou v podstatě totožné, ovšem způsob jejich uspokojování bude odlišný a bude s sebou nést zátěž jazykové bariéry a kultury, ze které dítě pochází.

V tu chvíli to bude hlavně schopnost rodiče chápat požadavky, které jsou v novém prostředí na rodinu a dítě kladeny a jeho schopnost reagovat na tyto požadavky a dítěti orientaci v novém prostředí usnadňovat. I v tomto ohledu může být pracovník OSPOD tím, kdo rodině pomůže uplatňovat práva a sociální jistoty a může být prostředníkem mezi rodinou a organizacemi, které se specializují na problematiku cizinců.

⁴⁴ Srov. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha 2015.

3.3. Zjišťování názoru a vyhodnocování potřeb dětí

Úmluva o právech dítěte, článek 12 zaručuje dítěti, které je schopno formulovat svůj názor, právo tento názor vyjádřit. K tomuto názoru dítěte by mělo být přihlíženo s ohledem na věk dítěte a jeho celkovou citovou a rozumovou zralost.⁴⁵ V praxi je možné tyto záruky garantovat tím, že soud před rozhodnutím o věcech týkajících se dítěte, dítěti předá informace takové, aby si dítě mohlo svůj názor utvořit a sdělit jej. Pokud dítě není schopno tyto informace pochopit nebo není dostatečně zralé na utvoření nebo sdělení svého vlastního názoru, soud vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte chránit, a jehož zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte. Obvyklou věkovou hranicí, která je dostatečná pro přijetí potřebných informací, utvoření si názoru a jeho sdělení, je 12 a více let. Kromě poskytnutí dostatečných informací a možnosti konzultovat svůj názor, má dítě také právo na informace o důsledcích vyhovění jeho názoru.

Do 12-ti let věku se individuálně posuzuje schopnost dítěte informace přijímat, a utvářet si a sdělovat názor, přičemž není podstatný obsah a hodnota názoru, nýbrž to, že dítě názor má a sděluje jej. Neprovedení pohovoru s dítětem o jeho situaci je akceptováno jen tehdy, pokud je to v rozporu s nejlepším zájmem dítěte (například by tím dítě bylo opakovaně traumatizováno, stresováno apod.). Pokud dítě není dostatečně zralé na vyjádření svého názoru, soud vyslechne osobu, která je schopna hájit zájmy dítěte. Může to být zákonný zástupce, poručník, pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který je s dítětem v úzkém kontaktu, nebo soudní znalec.⁴⁶

Provedení pohovoru s dítětem za účelem zjištění jeho názoru je možné výsledkem soudu, nebo prostřednictvím zástupce nebo znaleckého posudku. Běžnou praxí je také spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, kdy s dítětem pohovor provádí sociální pracovník OSPOD. Výslech může být proveden bez přítomnosti dalších osob, pokud by jejich přítomnost mohla být přítěží nebo by děti mohla ovlivnit, dítěti je ponechána možnost mít svého důvěrníka. Názor dítěte nikdy není zjišťován proti jeho vůli, jde o právo dítěte nikoli povinnost.⁴⁷

Vzniknou-li pochybnosti o ovlivnění názoru dítěte, je možné, aby soud nařídil znalecký posudek z oboru dětské psychologie/psychiatrie. Dítěti, které má být vyslechnuto, je nezbytné garantovat prostředí co nejvíce snesitelné a klidné. Soud vyslechne dítě za přítomnosti jeho opatrovníka, který je usnesením soudu ustanoven.⁴⁸

Ve vztahu k dětem cizincům je nezbytné, aby soud zabezpečil tlumočnicka z/do jazyka, kterým dítě hovoří.

⁴⁵ Srov. Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb. Ze dne 30. 09. 1990, In: *ASPI* [Právní informační systém]

⁴⁶ Srov. ONDŘEJOVÁ, Eva. *Zjištění názoru nezletilého dítěte v řízení o péči a osobním styku*. In: *Attorney at law*. [online]

⁴⁷ Srov. SVOBODA, Karel. *Občanský soudní řád: komentář*. V Praze 2017. § 100, odst. 3

⁴⁸ Srov. ONDŘEJOVÁ, Eva. *Zjištění názoru nezletilého dítěte v řízení o péči a osobním styku*. In: *Attorney at law*. [online]

3.4. Individuální plán ochrany dítěte a odlišnosti v cílech plánu u dětí cizinců.

Podle § 10 odst. 3 písm. c) a d) zákona č. 359/1999 o sociálně právní ochraně dětí je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen pravidelně, nejdéle však jednou za půl roku vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny. Na základě vyhodnocení situace posléze pracovník sociálně právní ochrany dětí vytváří individuální plán ochrany dítěte, tzv. IPOD.⁴⁹ Individuální plán ochrany dítěte reflektuje potřeby dítěte hodnocené na základě podrobného vyhodnocení rodiny a zohledňuje výstupy z případové konference. Nezbytným požadavkem na IPOD je stanovení realistických cílů a způsoby jejich dosažení s ohledem na kapacitu a dostupnost návazných sociálních služeb, které budou poskytovány. Do procesu tvorby plánu se zapojuje celá rodina, včetně dětí. OSPOD je podporuje v tom, aby sami členové rodiny navrhovali kroky a cíle, které vidí jako prioritní a které jsou schopné dodržet a splnit pro zajištění svých dětí. IPOD dle standardů kvality⁵⁰ a pokynů MPSV obsahuje konkrétní datum, do kdy je potřeba cíl splnit.⁵¹ Na straně dětí musí obsahovat způsob zajištění bezpečí, odstranění nebo minimalizaci negativních důsledků případné traumatizace, nevhodné nebo nedostatečné péče, zajištění rozvoje všestranných potřeb dítěte, plán rozvoje dítěte a navrhování copingových strategií.⁵² Copingovou strategií se rozumí metody a strategie, jak odolávat stresu a psychické zátěži.⁵³

IPOD zahrnuje pochopení potřeb dítěte, definování minimálního standardu péče o něj, stanovení změn v chování a výchovném stylu rodiče a osvojení si takových způsobů řešení stresových životních situací, které jsou společensky akceptovatelné. Je nezbytné jej průběžně aktualizovat a dynamicky měnit s ohledem na změny, které se v rodině dějí.⁵⁴ Při tvorbě a projednávání individuálního plánu ochrany bude nezbytné respektovat jazykovou bariéru rodičů, a k této náležitě přihlížet a výrazněji užívat zpětného ujištění, že rodič plánu dalšího postupu plně porozuměl a že ví, na koho se má obrátit a co se od něj ve prospěch dítěte očekává. V případě rodiny dítěte cizince, kdy je zjištěno, že rodiče špatně rozumí, nebo je zde důvodný předpoklad, že rozumět nebudou, by měl sociální pracovník zvážit přizvání, případně rovnou zajistit tlumočnicka, a překlad textu individuálního plánu a kroků, které jsou stanoveny, jinak se individuální plán může stát pouze formální záležitostí, která však nepovede ke zlepšení situace a odstranění rizikových faktorů, které mají na vývoj dítěte negativní vliv.

Již při posuzování situace dítěte - cizince je nutné dbát na zhodnocení faktorů, které jsou pro něj z hlediska jeho národnosti a kulturní podmíněnosti jeho chování a vnímání rizikové. Řešení obtíží může být navíc ztíženo horší orientací rodičů ve školském a celkově sociálním prostředí.

⁴⁹ Srov. MACELA, Miloslav. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha 2019. S. 146

⁵⁰ Standard kvality SPOD č. 9 – Jednání, vyhodnocování a individuální plán ochrany dítěte

⁵¹ Srov. PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha 2012. S. 103.

⁵² Srov. tamtéž

⁵³ Srov. ZMRZLÁ, Irena. *Zvládání zátěže: efektivita copingových strategií a manželská spokojenost*. Brno 2009. Diplomová práce.

⁵⁴ Srov. PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha 2012.

4. SITUACE A PŘÍPADY ŘEŠENÉ NA ODDĚLENÍ SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

V kapitole o případech řešených pracovníky sociálně právní ochrany dětí je popsáno, jakým způsobem se v jednotlivých případech ochrany dítěte postupuje. V rámci kapitol 4. 3 a 4. 11 se práce zabývá oblastmi, které jsou typické pro sociální ochranu dětí cizinců. I v ostatních kapitolách však není zapomenuto na cizinecký prvek a specifika, která s sebou nese.

4.1. Určování/popírání otcovství u nezletilého dítěte

Pokud se dítě narodí v manželství, zákon předpokládá, že otcem nezletilého je manžel matky dítěte. Pakliže rodiče dítěte nejsou manželé, je možné učinit souhlasné prohlášení rodičů o určení otcovství na matrice, kde je nezletilému dítěti (i ještě nenarozenému) zapsán do rodného listu ten muž, o kterém oba rodiče souhlasně prohlásí, že je otcem dítěte.⁵⁵ V České republice se otázkami rodičovství zabývá Nový občanský zákoník, určením či popřením otcovství zejména § 776 až § 786. V praxi se uplatňuje při určování otcovství princip tzv. zákonné domněnky – což znamená, že může existovat stav, který je však v rozporu se stavem skutečným.⁵⁶ První domněnka svědčí manželu matky a ta platí automaticky pro všechny děti, narozené za trvání manželství, tato domněnka trvá 300 dní po zániku manželství, případně po smrti manžela. Druhou domněnkou je otcovství určené souhlasným prohlášením rodičů – toto souhlasné prohlášení učiní rodiče před matričním úřadem, nebo před soudem, nezletilý rodič musí toto prohlášení učinit výhradně před soudem. Třetí domněnkou je určení otcovství soudem v řízení o určení otcovství. V tomto případě matka, otec nebo dítě mohou podat návrh, zvaný také často jako „žaloba“ na určení otcovství k nezletilému dítěti.⁵⁷ I v případě dětí cizinců mnohdy dochází k zahájení řízení u českého soudu, neboť dle mezinárodního práva lze podat žalobu na určení otcovství i v případě, že žádný z účastníků, ani rodiče ani dítě nemají české občanství a o příslušnosti pak rozhodne Nejvyšší soud. Jestliže je to v zájmu dítěte, využije se právního řádu státu, kde měla matka obvyklý pobyt v době početí dítěte.⁵⁸

Pokud je soudem určeno otcovství muže, které je určeno na základě výpovědi svědků, účastníků a dále na základě krevních testů po roce věku dítě, rozhodne soud rozsudkem. Po nabytí právní moci takového rozsudku již domněnku otcovství nelze vyvrátit a otcovství nelze popřít. K popření otcovství dochází v případě, že se domnělému otci podaří vyvrátit domněnku, která otcovství svědčí. K popření otcovství musí matka dítěte přistoupit nejpozději do 6 měsíců od narození dítěte, a domnělý otec

⁵⁵ Srov. GENERI BIOTECH. *Určení otcovství: určení otcovství, popření otcovství soudní cestou*. In: *Určení otcovství: GENERI BIOTECH znalecký ústav*. [online]

⁵⁶ Srov. NOVOTNÝ, Petr; IVIČIČOVÁ Jitka; SYRŮČKOVÁ Ivana; VONDRÁČKOVÁ Pavlína. *Nový občanský zákoník*. Praha 2017. S. 108

⁵⁷ Srov. PLECITÝ, Vladimír. *Základy rodinného práva*. Plzeň 2009. S. 64-70.

⁵⁸ Srov. KUČERA, Zdeněk. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: komentované vydání s důvodovou zprávou a souvisejícími předpisy*. Brno 2014. S. 106-107.

má možnost popřít otcovství ve lhůtě půl roku od doby, kdy se dozvěděl, že se jeho manželce dítě narodilo. Podrobně se tímto zabývá § 57 Nového občanského zákoníku.⁵⁹

V praxi v případě rodin cizinců je mnohdy problémem faktický pobyt otce dítěte a při určování či popírání otcovství dochází ke komplikacím spojeným se zahraničním prvkem. Sociální pracovník v případě dětí cizinců spolupracuje s dalšími institucemi, zejména Úřadem pro mezinárodně právní ochranu dětí. Na ÚMPOD se obvykle obrací s žádostí o součinnost ve věci vyhledání či kontaktování otce, u kterého má k určení či popření otcovství dojít (případně zmizelé matky, která by v procesu řízení o určení otcovství byla účastníkem tohoto řízení), tak aby výsledkem celého procesu byla shoda biologického otce s otcem právně určeným, neboť dítě má právo znát své rodiče a je to tudíž v jeho zájmu. Úkonem určení pravého otce se dítěti umožní tohoto svého rodiče znát nebo později poznat a je tím zachována jeho důstojnost ve smyslu respektu k jeho osobě a jeho biologickým vztahům a vazbám, navzdory tomu, jaké vztahy později skutečně udržuje.⁶⁰

4.2. Úprava výchovy a výživy

Dochází – li mezi rodiči k rozvodu či rozchodu, je nezbytné upravit poměry nezletilého dítěte. Aktuálně se v praxi využívají dva základní postupy – první varianta je, když pracovník sociálně právní ochrany dětí vede rodiče k rodičovské dohodě (která může být posléze schválena soudně – tzv. cochemská praxe, nebo druhá možnost, kterou je klasické řízení, kdy projednání návrhu jednoho z rodičů řeší soud.

Cochemská praxe stojí na 4 základních principech:

1. Všichni zúčastnění se snaží o co nejrychlejší vyřešení sporu mezi rodiči, aby se neshody mezi rodiči neprohlubovaly a situace se nezhoršovala. Výhodné je, pokud soud nařídí jednání co nejrychleji, nejlépe do 14 dnů od podání návrhu.
2. Základním principem řešení úpravy poměrů dítěte je zachování rodičovské odpovědnosti za dítě u obou rodičů, neřeší se tedy otázka, kdo o dítě bude pečovat, ale jak celková péče o dítě bude mezi rodiče rozdělena.
3. Preferuje se dohoda rodičů před názorem soudu.
4. Rodiče jsou vedeni k dohodě za pomoci odborníků. I přesto, že zpočátku může jít o „vynucenou“ spolupráci rodičů, postupně se však obvykle stává dobrovolnou.⁶¹

V případě využití cochemské praxe bude u dětí s cizí národností mnohem větší pravděpodobnost komplikací s realizací uzavření dohody. Tzv. cochem, neboli rodičovskou dohodu o výchově a výživě dítěte, může sociální pracovník pomoci uzavřít rodičům pouze za předpokladu, že je rodič k dispozici a osobně bude projednávat záležitosti dítěte s druhým rodičem. Pokud je rodič cizinec žijící mimo Českou

⁵⁹ Srov. PLECITÝ, Vladimír. *Základy rodinného práva*. Plzeň 2009. S. 68-69.

⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 68-69

⁶¹ Srov. COCHEM.PRO. *Cochemská praxe*. [online]

republiku a odmítne se na jednání dostavit nebo není možné jej telefonicky nebo písemně kontaktovat, pracovník SPOD je obvykle nucen jednání odložit a zájmy dítěte projednávat a hájit až před soudem prvního stupně. Pokud jsou oba rodiče schopní přijít k jednání na OSPOD, stále může jednání velice ovlivnit znalost češtiny obou rodičů. Pracovník SPOD zváží přizvání tlumočnicka k jednání o dohodě rodičů – tento tlumočnick musí být nestranný a o jeho kvalitách by měli být přesvědčeni oba rodiče tak, aby při jednání nevznikaly pochybnosti o zaujatosti jednání, neboť pak by bylo velice pravděpodobné, že jeden z rodičů na dohodu nepřistoupí.

V současné době je i soudní úprava, jako druhá jmenovaná možnost úpravy poměrů nezletilého dítěte, koncipována tak, aby v popředí zájmu bylo především dítě i za předpokladu, že budou určitým způsobem omezena práva jiných fyzických osob – obvykle rodičů. Soud hlavně rozhoduje o dvou základních věcech – komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak bude každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Kontakt dítěte s rodičem je stanovován soudně, pokud rodiče nejsou schopni dohody v zájmu dítěte.⁶²

Při upravování poměrů soud dbá na osobnost a vlohy nebo schopnosti dítěte, jeho vývojové možnosti, životní poměry rodičů, citovou orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti rodičů, stabilitu výchovného prostředí, hmotné zabezpečení a při tom všem samozřejmě dbá na právo dítěte na osobní styk s oběma rodiči a právo na péči obou rodičů. Soud vychází ze spolehlivě zjištěného skutkového stavu o tom, kdo o dítě doposud pečoval a staral se o něj po všech stránkách, jak citové, tak rozumové, mravní a ekonomické. V současnosti je možné děti svěřit místo do péče rodičů do péče třetího subjektu – příbuzného, do pěstounské či ústavní péče. V případě svěření rodičům je možné svěřit dítě také do společné výchovy obou rodičů, kdy oba rodiče mají možnost naprosto stejnou měrou dítě vychovávat nebo střídavé výchovy rodičů, kdy dítě žije po delší časový úsek u jednoho a posléze po stejně dlouhou dobu u druhého rodiče – dítě má trvalý režim, ovšem velkou nevýhodou je i to, že střídá dvě domácnosti, prostředí, školy a kamarády. Lepší variantou je existence dvou domácností, kdy dítě žije v jedné z nich, a rodiče se střídají v bytě, kde žije dítě.⁶³

Z praxe je zřejmé, že v případě dětí cizinců, zvláště těch, kteří mají jednoho z rodičů mimo naše území, může dojít k výraznému omezení styku s tímto rodičem, neboť je to z praktického hlediska velice náročné realizovat. Je potom na schopnostech a dovednostech sociálního pracovníka a zároveň na ochotě rodiče, který dítě má trvale v péči, aby kontakt s druhým rodičem byl organizován v co možná nejširší míře i přesto, že tomu objektivně brání vzdálenost a časová i finanční náročnost takového styku. Ve věcech úpravy výchovy a výživy nezletilého dítěte cizince je vhodné a mnohdy nezbytné spolupracovat s Úřadem pro mezinárodně právní ochranu dětí, který pomáhá hledat rodiče v zahraničí, pomáhá s vymáháním výživného a participuje se na dohodách rodičů, pakliže je možné je uzavřít.⁶⁴ Oproti běžnému určování kontaktu dětí s rodiči by mohl pracovník s rodiči dítěte cizince probrat možnosti zařazení co nejširšího kontaktu s rodičem, který žije daleko od faktického místa bydliště dítěte, v době volna a prázdnin. Je vhodné také poučit rodiče, který dítě v péči nemá, že je důležité využívat

⁶² Srov. PLECITÝ, Vladimír. *Základy rodinného práva*. Plzeň 2009. S. 44

⁶³ Srov. tamtéž, s. 45-46

⁶⁴ Srov. MACELA, Miloslav. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha 2019.

také tzv. nepřímého kontaktu – zejména psaní dopisů, telefonáty a kontakt skrze sociální síť nebo videohovory. Úkon nastavení pravidelných kontaktů dítěte s rodičem, který například pobývá trvale v zahraničí, sám o sobě bude náročný na koordinaci a domluvu zúčastněných. V první řadě bude nezbytné motivovat rodiče, který má dítě ve své péči k ochotě spolupracovat při výkonu práva kontaktu dítěte s druhým rodičem. Rodiče, který má dítě ve své péči, sociální pracovník poučí o tom, že Nový občanský zákoník ukládá rodiči určité povinnosti, které k druhému rodiči ve vztahu k dítěti má, a které přímo vyplývají z rodičovské odpovědnosti. Tyto povinnosti jsou specifikovány v § 865 - § 909 Nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. Z rodičovské odpovědnosti se nejběžněji bude vyskytovat zejména nutnost výkonu rodičovské odpovědnosti ve vzájemné shodě rodičů. V případě dětí cizinců bude na sociálního pracovníka kladen vyšší požadavek na úroveň a způsob komunikace. Sociální pracovník musí s ohledem na jazykovou znalost rodiče srozumitelně poučit, pakliže nebude rodič schopen porozumět tomu, co mu zákon ukládá a jaké má možnosti a naopak limity v péči o dítě, je nezbytné s ním práva a povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti opětovně probrat za přítomnosti tlumočníka.

4.3. Mezinárodní únosy dětí

Mezinárodním únosem dítěte se rozumí protiprávní přemístění dítěte ze státu jeho obvyklého bydliště do jiného státu, aniž by s tím oba rodiče souhlasili.⁶⁵ V dnešní době jsou poměrně běžné rozpady manželství a partnerství i národnostně smíšených.⁶⁶ S tím spojené spory o děti můžou vyústit právě v mezinárodní únos dítěte. Rodič, který takto dítě přemístí, zasahuje do práv druhého rodiče. Z pohledu nejlepšího zájmu dítěte je zřetelné, že dítěti je také zasahováno do jeho práv, nehledě na to, že přesun na jiné území s sebou nese mnohá další úskalí. Při řešení protiprávního přemístění dítěte je důležitým nástrojem v první řadě Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí.⁶⁷

Případy protiprávního přemístění dítěte v České republice řeší Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí (viz. kapitola 5.1). Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí usiluje o dohodu rodičů o výchově dítěte a o navrácení dítěte do země jeho původu nebo země, kde je dítě zvyklé a má zde zázemí. Pokud rodiče nejsou schopni se domluvit, je nezbytné řešit takovou situaci soudně, s respektováním zájmů a blaha dítěte. Kromě Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí řeší tuto problematiku také soudy a správní orgány (orgány sociálně právní ochrany dětí), Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo spravedlnosti a Ministerstvo zahraničních věcí. Již méně využívanými jsou neziskové organizace a veřejný ochránce práv – ombudsman.⁶⁸

Nejvýznamnějším legislativním ukotvením pro řešení protiprávního přemístění je tzv. Haagská úmluva o únosech dětí, která v ČR vstoupila v platnost 1. března 1998. Podle ní žádost o navrácení dítěte do země jeho původu podává rodič, který se domáhá

⁶⁵ Srov. ÚŘAD PRO MEZINÁRODNĚ PRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ. *Mezinárodní únosy dětí*. [online]

⁶⁶ Srov. tamtéž

⁶⁷ Srov. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ. *Sdělení č. 34/1998 Sb. o sjednání Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí*. [online]

⁶⁸ Srov. KAHOUN, Vilém. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. Praha 2007. S. 110 - 117

navrácení dítěte a to k orgánům nebo ústředním orgánům země, ve které je dítě protiprávně zadržováno. Sociální pracovník sociálně právní ochrany dětí musí nezbytně konat všechny po něm požadované úkony v co nejkratší době, neboť Haagská úmluva je postavena na požadavku rychlosti řízení, kdy jsou správní orgány povinny jednat v co nejkratší době a rozhodnout do 6 týdnů od zahájení řízení, aby došlo k minimalizaci rizik a negativních dopadů na přemístěné dítě.⁶⁹

Základní funkcí pracovníka SPOD je zejména ochrana dítěte po dobu řízení o jeho navrácení do země původu, vyhodnocení rizik, která jsou s jeho přemístěním úzce spojena a řešení konkrétních praktických problémů denního života takového dítěte a jeho rodiny. Zejména při přemístění cizince do ČR bude nezbytné pomoci dítěti s nalezením vhodné školky/školy, zajištění pojištění, lékaře, výuky češtiny apod. V tomto případě je rychlé a efektivní zapojit organizace, které se specializují na pomoc cizincům či uprchlíkům (viz. kapitoly 5.4 až 5.6). Důležitou rolí sociálního pracovníka je kontakt s Úřadem mezinárodně právní ochrany dětí, který zprostředkovává kontakt se zahraničím a informování rodiče, který dítě cizince do České republiky dovezl, o jeho protiprávním jednání a možnostech řešení sporu, případně vedení rodičů k dohodě v zájmu dítěte. Pokud dítě či jeho rodiče nerozumí česky, je nezbytné zajistit na náklady správního úřadu také tlumočnicka, a rodiče poučit o jeho právech a povinnostech v jeho rodném jazyce.

Soudní nebo správní orgán nemůže nařídit navrácení dítěte, pokud s tím dítě nesouhlasí a je již schopno svůj názor vyjádřit. K navrácení dítěte nemusí dojít také v případě, že rodič, který dítě přemístil, prokáže, že rodič, který se domáhá navrácení dítěte v době jeho přemístění, o dítě nejeví zájem a péči o dítě fakticky nevykonával.⁷⁰

Pokud existuje rozhodnutí ve věci úpravy výchovy dítěte, které je v rozporu s přemístěním dítěte, je možné požadovat uznání a výkon tohoto rozhodnutí.⁷¹

4.4. Ústavní výchova a ústavní péče o cizince

Ústavní výchovou se rozumí výchovné opatření nařízené soudem v případech, kdy jsou výchova dítěte, tělesný nebo duševní stav ohroženy natolik, že to je v rozporu se zájmy dítěte, nebo jsou-li zde vážné důvody, pro které nemohou rodiče péči o nezletilé dítě zajistit. Obvykle se k nařízení ústavní výchovy dojde až ve fázi, kdy jiná opatření nevedla k nápravě nežádoucího stavu. Před nařízením ústavní výchovy soudy vždy zvažují možnost svěřeni dítěte do péče jiné, obvykle příbuzné fyzické osoby, případně do náhradní rodinné péče vybraného pěstouna. Pokud rodiče nemohou péči o nezletilé dítě zajistit z důvodů, u kterých je předpoklad, že budou v horizontu několika měsíců vyřešeny, je namístě svěřeni dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kde může takové dítě být až 6 měsíců.⁷²

⁶⁹ Srov. KAHOUN, Vilém. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. V Praze 2007. S. 110 - 117

⁷⁰ Srov. tamtéž

⁷¹ Srov. tamtéž, str. 115-116

⁷² Srov. VANČÁKOVÁ, Martina. *Institucionální (ústavní) péče o dítě*. In: Virtuální knihovna NRP. Evropský sociální fond v ČR. [online]

V ústavní péči jsou děti jak se soudně nařízenou ústavní výchovou, tak děti, které byly umístěny na žádost svých rodičů nebo jiných osob zodpovědných za výchovu dítěte. Ústavní výchova by měla trvat pouze nezbytně dlouhou dobu, soudně lze nařídit ústavní výchovu maximálně na dobu 3 let, posléze je možné ji prodloužit a to i opakovaně, pokud stále trvají důvody pro její trvání, soud však nejméně jednou za 6 měsíců přezkoumává, zda tyto důvody stále trvají, nebo zda je možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči.⁷³

Soud v rozsudku o nařízení ústavní výchovy označí zařízení, ve kterém bude dítě umístěno. Přihlíží přitom k zájmům dítěte a k vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Nesmí však být opomíjeno ani právo rodičů na společný život s dítětem, přičemž ústavní výchova je pouze jednou z forem náhradní péče o dítě v případě že nelze situaci řešit jinak. Pokud důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, pominou, nebo je-li možné dítěti zajistit svěření do péče fyzických osob, soud bez zbytečného odkladu ústavní výchovu zruší a rozhodne, komu dítě bude nadále svěřeno.⁷⁴

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP) je zařízení pro děti, které se ocitly bez jakékoli péče, nebo pokud je jejich život nebo příznivý vývoj vážně ohrožen, případně je-li dítě bez péče přiměřené jeho věku. Toto zařízení slouží také pro děti fyzicky psychicky nebo duševně týrané či zneužívané, případně pro děti, u kterých jsou ohrožena jejich základní práva. Péče v takovém zařízení je charakterizována jako základní a nezbytná pro akutně ohrožené děti. Předpokládá se, že se jedná o pomoc krátkodobou, než bude situace vyřešena úpravou podmínek rodičů, rozhodnutím soudu o svěření do péče jiné fyzické osoby, či umístěním do vhodného zařízení pobytového typu.⁷⁵

Diagnostický ústav

Dle § 5 zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů určuje, že do diagnostického ústavu se přijímají děti s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Diagnostický ústav provádí diagnostiku dítěte, která je prováděna formou pedagogických a psychologických činností. V rámci diagnostického ústavu je dětem poskytováno také vzdělávání a terapie prostřednictvím těchto pedagogických činností. Kromě těchto základních činností vymezuje další činnosti, které DDÚ provádí, mezi ně patří zejména výchovné a sociální působení, zpracování komplexní zprávy s doporučením vhodného zařízení, do kterého by dítě posléze mohlo být umístěno a podává návrhy výchovných a vzdělávacích potřeb.

⁷³ Srov. VANČÁKOVÁ, Martina. *Institucionální (ústavní) péče o dítě*. In: Virtuální knihovna NRP. Evropský sociální fond v ČR. [online]

⁷⁴ Srov. ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava 2012. S. 422-425.

⁷⁵ Srov. MACELA, Miloslav. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha 2019. S. 497-501

Dětský domov a dětský domov se školou

Hlavní úlohou dětského domova je poskytovat péči dětem s nařízenou ústavní výchovou, které jsou však zároveň bez výchovných poruch. Tyto děti chodí do běžných základních škol, které nejsou součástí dětského domova. Zpravidla jsou zde děti od 3 do 18 let věku. Dětský domov se školou se od běžného dětského domova liší zejména tím, že součástí domova je i škola a také v tom, že zde jsou umístovány děti, které mají závažné problémy v chování, nebo kvůli duševní poruše vyžadují výchovně léčebnou péči nebo mají uloženou ochrannou výchovu. Zpravidla jsou zde umístovány děti od šesti let do ukončení povinné školní docházky. Pokud po ukončení povinné školní docházky nelze dítě kvůli přetrvávajícím poruchám chování vzdělávat na běžné střední škole a neuzavře-li takové dítě pracovní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu.

Výchovný ústav

Výchovný ústav je určen pro děti starší 15-ti let, které mají závažné poruchy chování, a u nichž byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména výchovné, vzdělávací a sociální úkoly. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě od 12-ti let, pokud má uloženou ochrannou výchovu a v jeho chování jsou tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou.⁷⁶

Sociální pracovník SPOD se v situaci zapojuje, a pokud není možné zajistit pro dítě péči fyzické osoby či osob, zajišťuje nejlepší vhodné zařízení, které je v zájmu nezletilého. V případě cizinců je vhodné zvážit a ve spolupráci s dalšími zainteresovanými odborníky, kteří s dítětem mají osobní kontakt, posoudit, zda je vzhledem k historii dítěte, a jazykové vybavenosti vhodné některé z běžných zařízení, která náš systém nabízí, nebo zda využít zařízení pro děti cizince, které je pro specifika dětí cizinců vybaveno a poskytuje tak větší záruku adekvátní péče, které je v zájmu každého takového dítěte. Zařízení pro děti cizince je v ČR jedno, zřízené MŠMT v Praze.

Zařízení pro děti cizince

Zařízení pro děti cizince bylo založeno Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy dne 1. 11. 2003. Jedná se o Diagnostický ústav pro děti cizince a středisko výchovné péče (dále jen ZDC), které sídlí na adrese Radlická 30, Praha. Činnost ZDC upravuje zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve znění pozdějších předpisů a vyhláškou č. 438/2006 Sb. ze dne 30. 8. 2006. Zařízení se především zaměřuje na integraci nezletilých cizinců a dětí – cizinců bez doprovodu v České republice při zachování jejich sociálních, etnických, kulturních a náboženských zvyklostí. Zařízení poskytuje také metodickou pomoc pro práci s dětmi - cizinci v ostatních zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy.⁷⁷

⁷⁶ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

⁷⁷ Srov. ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A CIZINCE PRAHA. *Historie*. [online]

V současnosti jsou v zařízení jak nezletilí žadatelé o udělení mezinárodní ochrany, tak děti z „problematických rodin“ cizinců bydlících na území České republiky, kterým jsou pro nedostatečnou péči odebrány. ZDC funguje na principu rodinných buněk o malém počtu dětí. Hlavním problémem mnoha dětí, které přijdou do Dětského domova pro děti cizince, je podle jeho zaměstnanců neznalost češtiny, která jim brání i v úspěšném studiu. Kontakt s okolním světem mimo občasných výletů a docházky do školy zajišťuje Organizace pro pomoc uprchlíkům (dále OPU), která jako jediná do zařízení pravidelně – jednou týdně - jezdí.⁷⁸

4.5. Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinnou péčí je míněna péče o nezletilé dítě, která je vykonávána osobou nebo osobami, které nejsou biologickými rodiči dítěte.⁷⁹ V praxi to může být některá z těchto variant:

Svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče

Pokud existují v péči o dítě okolnosti, které brání rodičům spolehlivě o dítě pečovat a zajistit jeho řádnou výživu a výchovu, sociální pracovník SPOD především zjišťuje, jaké jsou rodinné poměry dítěte, uspořádá případovou konferenci (v některých případech pouze oddělená jednání s rodiči nebo jinými zapojenými osobami), za účelem zjištění, zda v rodině existuje někdo, kdo by byl ochoten a schopen o dítě pečovat. Pokud rodiče nejsou schopni o dítě pečovat, je možné, aby si třetí osoba, například prarodiče, teta dítěte apod., podali návrh na svěření dítěte do své péče. Kromě samotného svěření do péče třetí osoby také soud stanoví, v jakém rozsahu bude tato nová pečující osoba mít povinnosti a práva k dítěti - tzn. v jakém rozsahu bude dítě zastupovat, jednat jeho jménem, a jaká má práva při správě jeho majetku.⁸⁰

Pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu

Náhradní výchovu je možné zajišťovat obvykle pěstounskou péčí. Zákon o sociálně právní ochraně dětí za pěstounskou péčí označuje péči o dítě poskytovanou osobou pečující nebo osobou, která je v evidenci.⁸¹ Nový občanský zákoník (dále jen NOZ) pak konkretizuje, že pěstounská péče je soukromoprávní institut rodinné péče, jehož účelem je zejména výkon osobní péče o dítě osobou, která není rodičem nebo poručníkem dítěte, jestliže tato péče nemůže být z objektivních nebo subjektivních důvodů vykonávána rodiči. Pěstounská péče je tedy v podstatě subsidiární k péči biologických rodičů, je dočasná a to ať už je krátkodobá, střednědobá nebo dlouhodobá. Pěstounská

⁷⁸ Srov. TOŠNEROVÁ, Barbora. *Když se řekne Permon (Ústavní péče o děti – cizince v ČR)* In: Migraceonline.cz [online]

⁷⁹ Srov. ŽÁKOVÁ, Markéta. *Náhradní rodinná péče – základní informace*. In: Národní informační centrum pro mládež. [online]

⁸⁰ Srov. PLECITÝ, Vladimír. *Základy rodinného práva*. Plzeň 2009. S. 73-74.

⁸¹ Srov. ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava 2012. S. 415-420.

péče má vždy přednost před ústavní výchovou a musí být vykonávána v nejlepším zájmu dítěte.⁸²

Svěřením dítěte do pěstounské péče nezaniká vyživovací povinnost rodičů k dítěti, soud jim stanoví výživné na základě jejich finanční situace. Pěstoun je povinen a oprávněn o dítě osobně pečovat, při výchově vykonává přiměřené povinnosti a práva rodičů a v běžných záležitostech dítě zastupuje, rozhoduje, a informuje rodiče o podstatných věcech.⁸³

Ačkoliv zákony České republiky upřednostňují pěstounskou péči před péčí ústavní, nezletilé cizince bez doprovodu a tudíž i bez řádné péče, orgán sociálně-právní ochrany dětí na základě soudního rozhodnutí umísťuje do ústavní výchovy nezřídká. Organizace pro pomoc uprchlíkům a cizincům se snaží o aplikaci modelu zahraniční praxe, kdy funguje umísťování nezletilých dětí cizinců v rodinách. Jednou z překážek je však trvalý nedostatek pěstounů.⁸⁴

Z pohledu pracovníka sociálně právní ochrany dětí je pro děti cizinců velice prospěšné být namísto v ústavní výchově v pěstounské péči a to zejména proto, že adaptace a socializace ve funkčním rodinném prostředí je to nejlepší, co může být osamocенému dítěti poskytnuto, také s ohledem na fakt, že v rodině mu může být věnována zvýšená individuální pozornost a to nejen po stránce socializační a jazykové, ale také po stránce ošetření traumatu ze ztráty původního zázemí.

Poručenství s péčí

Soud stanoví poručníka dítěti v případě, že jeho rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo byl výkon jejich rodičovské zodpovědnosti pozastaven, případně pokud nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Soud poručníkem určí fyzickou osobu, mohou jí být také manželé. Obvykle se vychází z osob doporučených rodiči, pokud takové doporučení není k dispozici, nebo by bylo v rozporu se zájmem dítěte, soud ustanoví ve spolupráci s OSPOD někoho z rodiny, nebo jinou fyzickou osobu, která může poručenství a péči o dítě vykonávat. Poručníkem dítěte v ojedinělých případech může být také OSPOD, ten však péči o dítě fyzicky nemůže vykonávat, tudíž poručenství není s péčí spojeno.⁸⁵

⁸² Srov. ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava 2012. S. 415-420.

⁸³ Srov. tamtéž, s. 415-420.

⁸⁴ Srov. JABLONICKÁ, Kamila. *Opuštěné děti cizinců by se mohly lépe integrovat v pěstounských rodinách*. In: Slovo: bulletin pro cizince a o cizincích. Praha 2019 (3). S. 23.

⁸⁵ Srov. PLECITÝ, Vladimír. *Základy rodinného práva*. Plzeň 2009. S. 85.

Osvojení

Osvojení upravuje § 794 NOZ, který definuje osvojení jako přijetí cizí osoby za vlastní. Osvojením vznikají vztahy, které jsou obvyklé mezi rodiči a jejich dětmi. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost za jimi osvojené děti. Zároveň se vznikem práv, povinností a vztahů k osvojitelům zanikají vztahy mezi osvojencem a jeho původní rodinou a současně s tím také případná práva a povinnosti opatrovníka nebo poručníka, který za rodiče do té doby práva a povinnosti vykonával. O osvojení rozhoduje soud na základě návrhu fyzické osoby, která je později označována za osvojitele. Po nabytí právní moci takového rozsudku je také v knize narození matriky zapsán osvojitel namísto původních rodičů. Základní podmínkou osvojení je vždy prospěšnost osvojení pro nezletilé dítě a společnost. Soudy v takovém případě také zjišťují, zda životní styl budoucího osvojitele skýtá záruky na řádnou výchovu dítěte.⁸⁶

4.6. Násilí v rodině, syndrom CAN

Pojem domácí násilí je fenomén, který nebyl v povědomí veřejnosti obvyklý, nýbrž se do něj dostával pomalu. Domácí násilí není vždy jen násilí mezi dvěma lidmi, kteří spolu sdílejí stejné bydliště, domácnost a jsou si velmi blízcí⁸⁷

V naší společnosti byla tato problematika dlouho tabu, a vlivem feministického hnutí v 60. a 70. letech 20. století se o něj začala společnost později zajímat. Zákonná definice v současné době neexistuje.⁸⁸ Nejznámější organizace, zabývající se problémem domácího násilí, jej definuje jako „*fyzické, psychické nebo sexuální násilí mezi intimními partnery, tj. manžely, druhy apod., ke kterému dochází v soukromí, tedy mimo kontrolu veřejnosti, intenzita násilných incidentů se zpravidla stupňuje a u oběti vede ke ztrátě schopností včas zastavit násilné incidenty a efektivně vyřešit narušený vztah; širší pojem „násilí v rodině“ zahrnuje také násilí páchané na dětech, tzv. CAN a násilí páchané na seniorech.*“⁸⁹

Domácí násilí páchané na osobách a v rodinách těch, kdo jsou z jiného sociokulturního prostředí, má svá specifika.⁹⁰ Případů, kdy se obětí staly ženy cizinky, bude pravděpodobně ještě více, než je skutečně hlášeno, neboť někdy jazyková bariéra znemožňuje kontakt takto poškozených žen s úřady, policií a dalšími institucemi. Dalším specifikem v tomto ohledu je fakt, že pobyt cizinky a dětí je obvykle vázán na partnera. Ženy cizinky si vlivem nedostatečného právního povědomí mohou myslet, že jejich práva nejsou na stejné úrovni jako práva jejich partnera a to může vést až k závislosti na něm. I institut vykázání mohou některé cizinky vnímat jako neuposlechnutí autority nebo náboženských zákonů. Ženy cizinky zde obvykle nemají

⁸⁶ Srov. PLECITÝ, Vladimír. *Základy rodinného práva*. Plzeň 2009. S. 75.

⁸⁷ Srov. LEVOVÁ, Jana, ed. *Metodika pro práci s cizinci žijícími v České republice, kteří jsou ohroženi domácím násilím*. Brno 2010. S. 26-27

⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 26-27.

⁸⁹ Cit. BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ, z. s. *Co je a co není domácí násilí*. [online]

⁹⁰ Srov. LEVOVÁ, Jana, ed. *Metodika pro práci s cizinci žijícími v České republice, kteří jsou ohroženi domácím násilím*. Brno 2010. S. 41.

tak širokou sociální sít' a nezřídka jsou jejich přátelé také přáteli muže násilníka. Často také ponižování a napadání vnímají pouze jako partnerské neshody.⁹¹

Jakákoli forma násilí na dětech se projevuje jako syndrom CAN. Jedná se o zkratku anglického Child Abuse and Neglect. Tento pojem zahrnuje týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Můžeme jej charakterizovat jako jakékoli vědomé, nenáhodné, vědomé i nevědomé jednání rodičů, jiné pečující osoby nebo vychovatelů vůči dítěti, které je danou společností odmítané, nepřijatelné, nebo poškozují tělesný, duševní i společenský vývoj dítěte, nebo v krajním případě způsobí smrt.⁹² Syndrom CAN se projevuje hrubým, odmítavým nebo ponižujícím chováním vůči dítěti. Základní formy syndromu CAN jsou fyzické týrání, psychické týrání, sexuální zneužívání, zanedbávání, systémové týrání, sekundární viktimizace a Munchausenův syndrom iniciovaný rodičem.⁹³

Velice důležité je uvědomit si, že i násilí v rodině mezi rodiči je pro dítě psychicky velice zatěžující formou týrání, přesto, že dítě nezbytně nutně nemusí být objektem fyzického agresivního chování.⁹⁴ Proto je nezbytné situaci řešit. Osoba, která je obětí domácího násilí se v první řadě může obrátit na policii, kam celou věc nahlásí. Z dlouhodobého hlediska je optimální obrátit se na některou z organizací, která se zabývá řešením domácího násilí. V našem prostředí je nejznámější institucí tohoto typu Bílý kruh bezpečí. Obvykle taková organizace pomůže oběti diskutovat možnosti a postupy a poskytuje psychickou podporu, která je pro ně velice důležitá.

Pro ženu cizinku je velice podstatné, aby u sebe pro případný odchod od partnera měla dokument pro policii, v němž by měla být popsána situace v českém jazyce. Zároveň s tím by v českém jazyce měla mít požadavek pro policii, aby zaevidovali výjezd k napadení. Stále se totiž stává, že když policie jinak než česky nerozumí, nic nezapisují, přesto, že to později může být využito jako důkazní materiál. Ženám cizinkám je vhodné doporučit, aby měly v telefonu uloženy podstatné kontakty, eventuálně i na konkrétního policistu, který případ řeší. V průběhu soužití s agresorem je nezbytné veškeré útoky nahrávat nebo dokumentovat zranění, aby bylo možné je použít při podání trestního oznámení. V případě odchodu od násilníka je vhodné zamezit tomu, aby se dozvěděl novou adresu oběti a vzít s sebou všechny důležité dokumenty, v případě cizinek, u kterých je pobyt vázán na partnera je potom nezbytné prodiskutovat možnosti, jaké žena má, pokud dojde k rozvodu či rozchodu. V tomto hraje velkou roli zohlednění zvláště závažných okolností rozvodu – domácí násilí.

V případě, že obětí je dítě, nebo pokud dítě kvůli násilnostem rodiče vyrůstá v nevhodném prostředí, je namísto požádat o svěření dítěte do své péče, v akutních případech je možné využít podání žádosti o vydání usnesení o předběžném opatření, kdy soud rozhoduje do 7 dnů. Ve směru k dětem je také důležitá spolupráce se školkou/školou. Rodině cizinců, kde se vyskytlo domácí násilí, je nezbytné pomoci na všech úrovních problémů, které se k domácímu násilí pojí, nejen s řešením akutní fáze,

⁹¹ Srov. NYKLOVÁ, Kateřina. *Ženy cizinky a domácí násilí*. In: Slovo: bulletin pro cizince a o cizincích. Praha 2017 (2). S. 11.

⁹² Srov. DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha 1995.

⁹³ Srov. HOFERKOVÁ, Stanislava; ŠVRČINOVÁ Linda. *Téma kapitoly: Syndrom CAN*. [online]

⁹⁴ Srov. LEVOVÁ, Jana, ed. *Metodika pro práci s cizinci žijícími v České republice, kteří jsou ohroženi domácím násilím*. Brno 2010.

nebo fáze odchodu, ale i následné psychologické pomoci a to všem účastníkům, zejména dětem.⁹⁵

V rámci projektu „*Stop domácímu násilí u osob jiných etnik – zavedení nových metod a postupů v rámci spolupráce se zeměmi EU*“ vznikla, pod vedením autorky Mgr. Jany Levové, užitečná a obsáhlá publikace „*Metodika pro práci s cizinci žijícími v České republice, kteří jsou ohroženi domácím násilím*“.⁹⁶

4.7. Cizinec ve škole – inkluzivní škola

Povinná školní docházka a s tím spojené komplikace pro děti, které jsou cizí národnosti, mohou dovést jinak bezproblémovou rodinu na oddělení SPOD. Velice častým důvodem, proč škola takové případy hlásí, je, že buď dítě, nebo rodiče, nebo celá rodina prakticky neumí vůbec česky a to komplikuje vzdělávání dítěte a jeho začlenění do kolektivu.⁹⁷

Děti cizinců v našich školách pochopitelně přibývá, což dokazují i statistiky MŠMT. Za posledních pět let se počet dětí cizinců zvýšil o 33,5 %. V roce 2018/2019 byly počty dětí-cizinců na základních školách 3 % z celkového počtu dětí. Vyšší počet dětí cizinců je znatelný zejména ve větších městech. V Praze je to 9 %, v Plzni 6 %.

Mnoho žáků cizinců neovládá češtinu, jakožto vyučovací jazyk, na dostatečné úrovni. Tento fakt jim komplikuje jak vzdělávání, tak začlenění se do kolektivu. Na tyto děti myslí školský zákon, který jim zaručuje nárok na jazykovou výuku. Také děti s českou národností, ale zkušeností migrace do jiného státu mohou, ale nemusejí mít znalost češtiny na takové úrovni.⁹⁸

Pracovníci SPOD zejména v menších obcích, kde praxe zavádění asistentů a výuky českého jazyka není stále ještě zavedena, by měli se školou tuto možnost komunikovat, a zejména rodičům zprostředkovat informaci o tom, že je vhodné s dítětem navštívit školské poradenské zařízení za účelem zajištění asistenta pedagoga. Pracovník SPOD s rodiči také může dále hledat možnosti odpoledních kroužků češtiny jako druhého jazyka v rámci ZŠ. Z výzkumů společnosti META o. p. s. a ředitelů škol (Česká školní inspekce, 2015) ovšem vyplynulo, že jen 3 % škol mají takové odpolední kroužky češtiny a pouze 13 % škol využívá krajem pověřenou školu výukou češtiny jako druhého jazyka. I přesto je zejména na rodičích, aby svému dítěti zajistili co nejlepší způsob, jak se češtinu doučit. Vhodným způsobem, který pracovníci sociálně právní ochrany dětí mohou doporučit a zprostředkovat, je využití služeb některé neziskové organizace.⁹⁹

Školy jsou v tomto směru stále ještě nedostatečně systémově podporované a je nezbytně nutné, aby rodiče, škola i pracovníci SPOD jako tým hledali vhodné řešení pro

⁹⁵ Srov. NYKLOVÁ, Kateřina. *Ženy cizinky a domácí násilí*. In: Slovo: bulletin pro cizince a o cizincích. Praha 2017 (2). S. 11–12.

⁹⁶ Srov. LEVOVÁ, Jana, ed. *Metodika pro práci s cizinci žijícími v České republice, kteří jsou ohroženi domácím násilím*. Brno 2010.

⁹⁷ Srov. SOUKUPOVÁ, Lucie. *Co komplikuje pedagogům ZŠ vzdělávání cizojazyčných dětí?* In: Slovo: bulletin pro cizince a o cizincích. Praha 2019. S. 10-11.

⁹⁸ Srov. tamtéž

⁹⁹ Srov. tamtéž

zlepšení situace dítěte. Podpůrná opatření, která je možné dle školského zákona § 16 využít, stanovuje pedagogicko-psychologická poradna. Legislativa v tomto ohledu však nepočítá s tím, že děti přicházejí do tříd i v průběhu roku a není tak možné jim okamžitě zajistit podporu v takové míře, jakou vyžadují a která by jejich skutečné potřeby pokryla. Z pilotních projektů v ČR i zahraničí je prokázáno, že intenzivní výuka českého jazyka ihned po příchodu dítěte má na kvalitu a rychlost začlenění se do kolektivu velice významný vliv. Sociální pracovník také v diskuzi s pedagogickými pracovníky tyto motivuje a oceňuje jejich snahu empatického přístupu vůči dítěti cizí národnosti. Směrem k ředitelům škol by měla být komunikována možnost účastnit se Programu na podporu pedagogických pracovníků při práci s dětmi – cizinci.¹⁰⁰ Více o zmíněném programu lze nalézt na stránkách organizace META.¹⁰¹

4.8. Tíživá finanční situace rodiny, kdy je dítě v ohrožení

Tíživou finanční situací v kontextu této práce je myšlen zejména stav, kdy rodina není schopna z příjmů, kterými disponuje uhrazovat potřeby, které má. V našem sociálním systému bych pro takovou rodinu využila pojmu rodina ve stavu hmotné nouze. Za osobu, či rodinu v hmotné nouzi se dle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi považuje jednotlivec, či rodina, která nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry nejsou dostačující pro uspokojení základních životních potřeb na úrovni přijatelné pro společnost. Zároveň si však tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit například uplatněním nároků a pohledávek, například získáním dlužného výživného, prodejem hodnotného majetku nebo jeho využitím a vyřešit svou tíživou situaci vlastním přičiněním.¹⁰²

Cizinci patří do skupiny obyvatel, která je více ohrožena a to zejména proto, že kvůli jazykové bariéře mohou mít problém sehnat lépe placené zaměstnání s řádnou pracovní smlouvou, potenciálně jsou ohroženi také nekalými praktikami zaměstnavatelů, před kterými se jen těžko brání, zvláště když se neorientují ve svých právech a povinnostech, mohou se u nich více objevovat problémy v zaměstnání, problémy se sehnáním dostatečně placeného zaměstnání. V době, kdy nejsou zaměstnání a nemají zřízené pojištění, hrozí riziko velkých nákladů za lékařské výkony, které jsou nezbytné a které obvykle hradí pojišťovny. V rámci podpory ze strany státu lze rodině pomoci dávkami buď pojistnými, nebo nepojistnými a to dle kritérií, která musí žadatel pro jejich vyplacení splňovat. U pojistných dávek se jedná zejména o hrazení plateb pojistného a následné splnění podmínek pro výplatu dávky. Mezi pojistné dávky, kterých mohou cizinci využít, patří zejména podpora v nezaměstnanosti, nemocenská a peněžitá pomoc v mateřství. Nepojistné dávky jsou vypláceny na základě posouzení nároku člověka – posuzuje se obvykle životní situace a podmínky, ve kterých člověk žije, a zároveň splnění podmínek, za kterých je možné dávku vyplatit. Mezi tyto dávky patří dávky

¹⁰⁰ Srov. SOUKUPOVÁ, Lucie. *Co komplikuje pedagogům ZŠ vzdělávání cizojazyčných dětí?* In: Slovo: bulletin pro cizince a o cizincích. Praha 2019. S. 10-11.

¹⁰¹ Srov. META. *Výukové materiály nejen pro žáky s odlišným mateřským jazykem.* In: Inkluzivniskola.cz [online]

¹⁰² Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Pomoc v hmotné nouzi.* [online]

státní sociální podpory a hmotné nouze. Druhy finanční podpory a podmínky pro poskytování této jsou popsány v příloze č. 5.¹⁰³

4.9. Kurátor pro děti a mládež

Sociální kurátor je zaměstnanec obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který vykonává sociálně právní ochranu dětí vyžadujících tzv. „zvýšenou pozornost“. Mezi tyto děti patří zejména ty, které vedou zahálčivý a nemravný život, nechodí do školy, nepracují, i když nemají příjem dostatečný pro jejich vlastní obživu, pijí alkohol, užívají drogy, prostituuji, spáchaly trestný čin nebo čin jinak trestný, případně se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů, nebo jiných osob, kterým jsou svěřeny do péče. Sociální práce kurátora pro děti a mládež spočívá v poskytování pomoci dítěti a jeho rodině, tak aby bylo zamezeno nebo zmírněno opakování poškození jeho psychického, fyzického a sociálního vývoje. Kurátor se zaměřuje na děti, které jsou ve styku s osobami nebo skupinami, které požívají alkohol, nebo návykové látky, případně páchají trestnou činností, také na děti z rodin s nízkou sociální úrovní, nabízí dětem programy, kde děti mohou aktivně trávit čas. Pro děti, které ukončily povinnou školní docházku, pomáhá při získání možnosti pokračovat v přípravě na další povolání, případně také spolupracuje s ÚP při nalezení vhodného zaměstnání pro dítě starší 15-ti let, které ukončilo školní docházku. Mimo tyto činnosti také monitoruje s pomocí škol a dalších institucí u dětí projevy nesnášenlivosti nebo násilí, pracuje na zamezování pronikání nepříznivých sociálních a výchovných vzorců mezi ostatní děti, pomáhá dětem, které již problémy mají překonávat tyto obtíže, které by mohly vést k nevhodnému chování, či trestné činnosti.¹⁰⁴

Mezi dětmi, na které se práce sociálního kurátora často zaměřuje, jsou děti s nařízenou ústavní výchovou z důvodu závažných výchovných problémů a mladiství s uloženou ochranou výchovou. Těmto nezletilým dětem pomáhá také po ukončení ústavní výchovy. Zároveň s touto činností se sociální kurátor pro děti věnuje analyzování situace v oblasti sociálně nežádoucích jevů u nezletilých a navrhování preventivních opatření, účastní se přestupkového řízení vedeného proti mladistvému, navštěvuje mladistvé vzaté do vazby a ve výkonu trestního opatření odnětí svobody, spolupracuje se střediskem Probační a mediační službou a také věznicemi.¹⁰⁵

Specifikem v případě dětí cizinců kromě možné jazykové bariéry dítěte nebo rodičů, kterou lze řešit pomocí tlumočníka, může být právě zátěž dítěte náročnou životní situací, které bylo vystaveno při imigraci do nové země. Nezletilé dítě může na změnu prostředí reagovat různě a ne vždy si poradí s tím, jak s novou životní etapou správně naložit, proto je úkolem sociálního kurátora příčiny problémů dítěte identifikovat a pomoci je rodině efektivně řešit. Případem dítěte cizince, které se po dlouhodobém sporu rodičů octilo v České republice bez jakékoliv znalosti českého jazyka se zabývá kazuistika, která je popsána v příloze č. 2.

¹⁰³ Srov. CENTRUM PRO INTEGRACI CIZINCŮ. *Systém sociálních dávek - nedostatečný příjem cizince a jeho rodiny*. [online]

¹⁰⁴ Srov. MACELA, Miloslav. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha 2019. S. 413 - 421

¹⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 413 - 421

Přítěžujícím faktorem rodiny cizince může být také nízká orientace rodičů v možnostech, jaké při zvládnání výchovy dětí se zvláštními výchovnými potřebami, mají. V zemi původu rodiny může obdobná pozice pracovníka, který se zaměřuje na děti a mládež vyžadující zvýšenou pozornost nemusí být zavedena vůbec, může mít mnohem represivnější charakter nebo může využívat jiných metod k řešení problémů spojených s výchovou dítěte a v rodičích to může vzbuzovat určitý strach nebo neochotu ke spolupráci.

Seberizikovější projevy nezletilého bývají důsledkem nedostatečně uspokojených potřeb rodinných, osobních a sociálních, vztahových. Proto je vhodné místo „výchovných problémů dítěte“ používat spíše termín „zvláštní potřeby dítěte související s jeho výchovou“¹⁰⁶

4.10. Nezletilý cizinec bez doprovodu

Za nezletilého cizince bez doprovodu (dále jen NBD) je pro účely sociálně právní ochrany dětí považován cizinec mladší 18-ti let, který přicestuje na území ČR bez doprovodu dospělé osoby, která jej má v péči a to po takovou dobu, po kterou o něj fakticky tato dospělá osoba nepečuje a také dítě cizí národnosti, které po příjezdu na naše území dospělá osoba, která jej má v péči opustila.¹⁰⁷ Nejčastěji jsou tímto doprovodem myšleni rodiče, kteří za dítě zodpovídají. Status nezletilého bez doprovodu tak bude mít i dítě, které již v porodnici opustí matka cizinka a zároveň jeho otec nebude mít možnost jej převzít do své péče nebo se nebude na našem území vůbec vyskytovat. Dalšími případy mohou být děti cizinci, kteří na území ČR pobývají již delší dobu, ale jejich rodiče zemřou, či musí nastoupit výkon trestu odnětí svobody apod., kdy péče o dítě fakticky není zajištěna.¹⁰⁸

Postup OSPOD se v případě dětí cizinců bez doprovodu, kteří mají na území ČR oprávnění k pobytu delší než 90 dní, se výrazně neliší od postupu u dětí s českou národností.¹⁰⁹ V případě dětí cizinců je největší odlišnost od poskytování SPOD dětem s českou národností zohlednění zahraničního prvku, kdy je spolupráce s ÚMPOD vedena také v tom smyslu, že je prověřována možnost návratu do země původu, kde dítě mnohdy může mít příbuzné či známé, se kterými má navázané vztahy a kteří by je mohli převzít do péče. Do působnosti OSPOD dle § 2 zákona o sociálně právní ochraně dětí spadají i nezletilí cizinci bez doprovodu, kteří pořádají o mezinárodní ochranu. Nespádají sem však děti, které vstoupili na území ČR neoprávněně, nebo je jejich povolení k pobytu na dobu kratší než 90 dní.¹¹⁰ V případě těchto dětí se poskytování sociálně právní ochrany dětí nezletilým cizincům bez doprovodu rodičů nebo jiných odpovědných osob se řídí § 37 zákona o SPOD. Jedná se o zvláštní případy, kdy

¹⁰⁶ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež*. [online]

¹⁰⁷ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Metodické doporučení MPSV č.1/2016 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany nezletilým cizincům bez doprovodu* [online] S. 56-58.

¹⁰⁸ Srov. tamtéž

¹⁰⁹ Srov. tamtéž

¹¹⁰ Srov. tamtéž

příslušný obecní úřad s rozšířenou působností má několik možností řešení takové situace. Především se jedná o podání návrhu na předběžné opatření podle § 924 Nového občanského zákoníku, podání návrhu na ustanovení poručníka nebo opatrovníka dítěte, případně podání návrhu na ústavní výchovu dítěte nebo zprostředkování umístění dítěte v azylovém zařízení. Obecní úřad je v těchto případech povinen učinit příslušné kroky k zajištění základní péče o dítě, posléze informovat obecní úřad s rozšířenou působností a tento dále informuje a spolupracuje na dalším řešení situace dítěte s Úřadem pro mezinárodní ochranu dětí.¹¹¹

V případě řešení situace nezletilého cizince se postupuje opět v nejlepším zájmu dítěte, kdy není vyloučena ani pěstounská péče, nebo péče jiné fyzické osoby, mnohdy touto osobou může být dospělý, který se v té době nachází také na území ČR a má k dítěti kladný vztah a péči o něj je schopen zajistit. V okamžiku, kdy je meritorním rozhodnutím rozhodnuto o svěřeni NBD do náhradní péče a toto rozhodnutí nabude právní moci, získává dítě podle zákona o pobytu cizinců oprávnění k trvalému pobytu.

Při zajištění nezletilého cizince bez doprovodu policií ČR je kontaktován OSPOD v případě, že cizinec je nezletilý, nebo prohlásí, že je nezletilý a péče mu bude poskytována do doby, než je prokázán opak. V případě dětí blízkých věku 18 let je často těžko prokazatelný věk, neboť tyto osoby jsou bez dokladů, proto se jim poskytuje ochrana stejně jako by nezletilí byli. OSPOD nezajišťuje ověřování věku. OSPOD v případě zajištění nezletilého bez doprovodu podává návrh na předběžné opatření, nezletilý je lékařsky vyšetřen a umístěn do Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, případně do jiného školského zařízení. V případě, že je nezletilý infekční, je nutná hospitalizace na infekčním oddělení.

Do doby, než soud rozhodne o předběžném opatření, které OSPOD podal, je opatrovník povinen zajistit nezletilého. Běžné v takových případech je umístění do ZDVOP na žádost OSPOD a nebo svěřeni do péče příbuzného, který se zaručí, že se o nezletilého postará. V případě, že se jedná o případy, kdy je nutné ověřit věk dítěte, nebo se jedná o dítě, které pochází ze zcela odlišného kulturního prostředí a nerozumí vůbec česky nebo je traumatizován těžkými zážitky (válečné konflikty v zemi původu apod.), je vhodné využít umístění v Zařízení pro děti cizince, diagnostického ústavu, střediska výchovné péče a základní školy v Radlické 30 v Praze.

Při nutnosti převozu nezletilého cizince před vydáním předběžného opatření soudem může sociální pracovník SPOD při převozu požádat o součinnost cizineckou policii. Po vydání předběžného opatření je nezletilý cizinec převezen vozidlem soudu, případně Policií ČR, pokud se na ně soudní vykonavatel obrátí.

Po dobu trvání předběžného opatření sociální pracovník SPOD zajišťuje nejvhodnější řešení situace dítěte, přičemž primárním cílem je repatriace, neboli navrácení do země původu, anebo sloučení s jeho rodinou v zemi, kde se rodina nachází. Ne vždy je však repatriace možná s ohledem na nejlepší zájem dítěte (například v případech, kdy dítě požádá o mezinárodní ochranu z důvodu ohrožení jeho života či práv v zemi jeho původu). Pokud není možná ani repatriace a ani sloučení s rodinou v místě jejich bydliště, je nezbytné rozhodnout meritorně a to zásadně do 18. roku věku

¹¹¹ Srov. MACELA, Miloslav. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha 2019. S. 467

dítěte, jinak po této době by tento mladý dospělý neměl žádné oprávnění pobývat na našem území.

Co se týče zajištění tlumočnických služeb v průběhu výkonu SPOD, ty jsou hrazeny z dotací MPSV na výkon SPOD. V mnoha případech, kdy dítě česky nerozumí vůbec nebo velmi málo, je možnost využití překladu do jeho jazyka naprosto nezbytným požadavkem a je v zájmu nejen dítěte ale i celé intervence.

Sociální pracovník SPOD současně informuje zastupitelství státu, ze kterého nezletilý pochází, o jeho přítomnosti zde na území ČR, pouze v případech, kdy nezletilý žádá o mezinárodní ochranu, tuto informační povinnost sociální pracovník nemá, naopak jak z povahy věci vyplývá, platí přísný zákaz předání informace o pobytu dítěte cizince na území ČR jeho domovskému státu. Informace zastupitelskému úřadu země původu tedy sociální pracovník předává až po konzultaci možnosti podání žádosti o udělení mezinárodní ochrany. V případě kontaktování zastupitelského úřadu, který má sídlo mimo Českou republiku, je možné požádat o pomoc při zkontaktování tohoto úřadu Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí.

Důležitou otázkou u dětí cizinců je také zdravotní pojištění. Vzhledem k tomu, že dokud není žádným způsobem rozhodnuto, nemají ani nárok na hrazení lékařské péče z veřejného zdravotního pojištění, je nezbytné poměry nezletilého upravit co nejdříve předběžným opatřením. Posléze je zdravotní pojištění vázáno na okamžik vykonatelnosti tohoto předběžného opatření, v případě předběžných opatření se jedná o okamžik jejich vydání.¹¹²

V případě NBD je základní otázkou také zajištění základní školní docházky, která je u nás povinná v rozsahu 9 let. V takovém případě, když nejsou rodiče žádným způsobem dosažitelní, přihlašuje k povinné školní docházce opatrovník nebo poručník, což bude ve většině případů příslušný OSPOD. Opatrovník zejména dohlíží na to, aby dítěti cizinci byla poskytnuta náležitá podpora vzhledem k jeho specifickým potřebám v oblasti porozumění a pochopení odlišného kulturního prostředí. Také přihlášku na střední či vyšší odbornou školu by měl po náležitém poučení dítěte cizince podávat opatrovník. Ten při výběru takové školy postupuje tak, jako je to běžné v rodinách a nezletilý musí být do procesu výběru školy skutečně zapojen, informován o možnostech a vybrat tuto školu ve spolupráci s OSPODem, který přihlášku posléze podává. Ve škole může být velkým problémem jazyková bariéra. Tímto problémem se více zabývá kapitola 4. 7. o inkluzivním vzdělávání.¹¹³

¹¹² Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Metodické doporučení MPSV č.1/2016 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany nezletilým cizincům bez doprovodu* [online] S. 56-58.

¹¹³ Srov. tamtéž, s. 56-58.

5. ORGANIZACE ZAPOJENÉ DO ŘEŠENÍ NEPŘÍZNVÉ SOCIÁLNÍ SITUACE DĚTÍ – CIZINCŮ

Organizacemi zapojenými do řešení ohrožující či nelehké situace mohou být jak státní instituce, tak nestátní neziskové organizace, či organizace zřizované církvemi.

V práci sociálního pracovníka úřadu, který je opatrovníkem dítěte cizince, mohou znamenat významnou podporu při řešení dílčích úkolů, které jsou potřebné pro zdárnou stabilizaci rodiny, zároveň však nespádají do kompetence sociálního pracovníka SPOD. Při vyjednávání na případových konferencích rodiny, při přípravě individuálního plánu i při pomoci s naplněním jednotlivých kroků, vnímá sociální pracovník tyto organizace jako partnera, který je rodině nápomocen, pakliže o to rodina cizince projeví zájem. V následujících kapitolách jsou uvedeny nejdůležitější instituce a organizace, které se prací s cizinci zabývají.

5.1. Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí

Od roku 1957 u nás existovalo Ústředí pro mezinárodně právní ochranu mládeže, které však zaniklo počínaje 1. dubnem 2000, kdy byl zákonem o sociálně právní ochraně dětí zřízen Úřad pro mezinárodní ochranu dětí (dále jen ÚMPOD) se sídlem v Brně a všechny práva a závazky tímto dnem přešly z Ústředí na Úřad. Od 1. dubna 2000 byl Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí převeden do působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí (dříve Ministerstvo spravedlnosti). Úřad poskytuje sociálně- právní ochranu primárně dětem do dovršení 18 let, ale v některých specifických případech pomáhá i osobám starším (např. při vymáhání výživného zletilého dítěte, které studuje apod.)

Hlavní tři oblasti, ve kterých Úřad působí, jsou:

- 1) Vymáhání výživného pro děti, které žijí v České republice od osob, od povinných osob, které žijí v cizině a naopak vymáhání výživného pro děti v cizině od osob povinných, které žijí v ČR. Tato oblast představuje cca 80 % činnosti Úřadu.
- 2) Řešení případů protiprávního přemístění dětí z České republiky do ciziny a naopak z cizích zemí do České republiky, tzv. „mezinárodní únosy dětí“. Tato agenda je cca 15 % řešených případů.
- 3) Zprostředkovávání mezinárodního osvojení. Tímto je rozuměno osvojení dětí z ČR do ciziny nebo naopak z ciziny do ČR. Takových případů je cca 5 % z celkového počtu.¹¹⁴

Pro OSPOD a další instituce či organizace je velmi podstatnou úlohou Úřadu poskytování poradenství a právní konzultace, kdy cílem těchto tohoto poradenství je předcházení řešení problémů soudní cestou a dosáhnout řešení sporu mezi rodiči

¹¹⁴ Srov. MACELA, Miloslav. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha 2019. S. 448.

dohodou – např. placení výživného dobrovolně, zprostředkování dohody o navrácení dítěte do péče oprávněné osoby, úprava styku rodiče s dítětem.

Mezi konkrétní činnosti, které Úřad vykonává ve vztahu k dětem cizincům, patří zprostředkovávání osobních dokladů a jiných listin do/z ciziny, spolupráce se státními orgány nebo institucemi obdobnými Úřadu cizího státu, je-li to zapotřebí, tak také poskytování součinnosti dalším zařízením či právníkům osobám v řešení situace dětí zapojených. Úřad pomáhá pátrat po rodičích dítěte žijících v cizině a u osob povinných výživou zjišťuje majetkové a výdělkové poměry pro stanovení výživného, zprostředkovává podání návrhů, které směřují k zajištění plnění vyživovací povinnosti a určení otcovství. Pomáhá také pátrat po rodičích dítěte, které podalo žádost o udělení mezinárodní ochrany, kterému byl udělen azyl nebo doplňková ochrana (viz. příloha č. 1) a na území ČR se nachází bez doprovodu osoby starší 18-ti let, která by za dítě odpovídala.¹¹⁵ Úřad dále řeší osvojení v cizině a v případě osvojení dítěte z ciziny zjišťuje, v jakých sociálních podmínkách dítě žije, zprostředkovává osvojení, dává souhlas k osvojení dítěte do ciziny. Kompletní přehled činností, které Úřad vykonává je specifikován s odkazy na další legislativu v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí.¹¹⁶

5.2. Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra

Otázky azylu a migrace jsou plně v kompetenci nejen Ministerstva vnitra, ale také Odboru azylové a migrační politiky (dále jen OAMP) a Policie České republiky. Ministerstvo vnitra ČR zřídilo 1. ledna 1996 Správu uprchlických zařízení (dále jen SUZ). SUZ je rozpočtová organizace, která je podřízena náměstkovi ministra vnitra pro veřejný pořádek a bezpečnost. Správa uprchlických zařízení spolupracuje s vládními a mezinárodními institucemi, samosprávou a nevládními organizacemi. Některé programy, zejména programy prevence, integrace, repatriace, vybavení středisek a další služby klientům jsou od roku 2006 spolufinancovány z prostředků Evropského uprchlického fondu. Od roku 2009 SUZ čerpá prostředky také z Evropského návratového fondu a Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí. Zároveň provozuje SUZ síť center na podporu integrace cizinců v krajských městech a má ve své správě také zařízení pro zajištění cizinců. Prostřednictvím SUZ zabezpečuje Česká republika služby pro zajištění důstojných podmínek žadatelů, azylantů a zajištěných cizinců. Přitom vychází ze zákonů č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území ČR a zákona č. 325/1999 Sb. o azylu.¹¹⁷

Mezi poskytované služby patří obstarávání provozu pobytových služeb pro cizince mimo EU dle standardů kvality ubytování, poskytování stravy, výkon sociální práce dle zákona č.108/2006 Sb. v Centrech na podporu integrace cizinců, bezplatné tlumočení a právní poradenství, zajištění lékařské a psychologické péče, pedagogická a volnočasová činnost ve střediscích a v centrech pro podporu integrace, úkony

¹¹⁵ Srov. MACELA, Miloslav. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha 2019. S. 447 - 448.

¹¹⁶ Srov. tamtéž.

¹¹⁷ Srov. SPRÁVA UPRCHLICKÝCH ZAŘÍZENÍ MINISTERSTVA VNITRA. *O nás: Základní informace o naší organizaci*. [online]

repatriace, dobrovolné návraty, zapojování se do *Programu boje s nelegální migrací* a *Programu pomoci obětem obchodu s lidmi*, vyplácení příspěvku obcím, ve kterých se nachází střediska SUZ.¹¹⁸

Sociální služby jsou poskytovány v několika rovinách. Je to především rovina diagnostická, informační, zprostředkovatelská, poradenská, v neposlední řadě také krizová intervence, efektivní a lidský způsob podpory klienta a jeho rozvoje, podpora přizpůsobení se na nároky a podmínky situace a nového prostředí, zprostředkování zdrojů a služeb, jako prevence sociální vyloučení. Sociální pracovníci mají během výkonu své profese možnost využití tlumočnicka. Kromě jazykové bariéry musí překonávat také sociokulturní rozdíly. Co se sociální práce a zejména sociální práce s dětmi týče, pracovníci v azylových zařízeních pracují mimo všechny jiné sociální skupiny, také s nezletilými a jejich rodinami, včetně neúplných rodin.

Dětská centra v přijímacích a pobytových zařízeních a v zařízeních pro zajištění cizinců jsou prostorem, kde děti mohou trávit volný čas a nabízejí i činnosti obdobné těm v předškolních zařízeních, kdy s dětmi pracují vychovatelky a dětem je k dispozici vybavení odpovídající jejich věku a potřebám. Děti se tak mohou všestranně rozvíjet, pro předškolní děti jsou dětská centra jako mateřská školka a pro školou povinné děti fungují jako družina. Zároveň pořádají pro děti výlety, sportovní a vzdělávací akce a přispívají k jejich poznávání české společnosti.

SUZ MV při provozu ubytovacích zařízení dbá na bezpečí klientů. Při ubytování dětí nebo osamělých rodičů s nezletilými dětmi se snaží reflektovat jejich specifické nároky na bydlení a služby, v souladu se Směrnicí Rady 2003/9/EC z 27. 1. 2003, kterou se stanovují minimální záruky přijetí žadatelů o azyl.¹¹⁹

Žadatelé o udělení mezinárodní ochrany jsou pojištěni z veřejného zdravotního pojištění. Znamená to, že mohou nárokovat psychologické služby v rozsahu hrazeném z veřejného zdravotního pojištění. SUZ tak sanují potřebu řešit stresové situace, vznikající v návaznosti na to, že prostředí, kde migranti pobývají je velmi různorodé, jsou tam klienti z mnoha oblastí světa a každý má jiné potřeby. V tomto ohledu je opět brán větší zřetel na nezletilé děti a další více ohrožené skupiny.¹²⁰

Centra na podporu integrace cizinců

Správa uprchlických center, která je spravována Ministerstvem vnitra, postupně otevřela v rámci projektu „*Koncepce integrace cizinců*“¹²¹ 10 krajských center na podporu integrace cizinců. Tyto centra jsou v současné době financovány z národního programu Azylového, migračního a integračního fondu a jejich cílem je podpora a zajištění realizace integrační politiky České republiky, zejména cizinců ze třetích zemí (myšleno mimo EU), kteří zde mají legální pobyt, tím je povolení k dlouhodobému pobytu, trvalému pobytu nebo dlouhodobé vízum, případně povolení k přechodnému

¹¹⁸ Srov. SPRÁVA UPRCHLICKÝCH ZAŘÍZENÍ MINISTERSTVA VNITRA ČR. *Naši klienti*. [online]

¹¹⁹ Srov. KABELIOVÁ, H. *Směrnice rady 2003/9/EC z 27. 1. 2003 stanovující minimální záruky přijetí žadatelů o azyl*. In: *Migraceonline.cz* [online]

¹²⁰ Srov. SPRÁVA UPRCHLICKÝCH ZAŘÍZENÍ MINISTERSTVA VNITRA ČR. *Naši klienti*. [online]

¹²¹ Srov. PAVELKOVÁ, Barbora. *Koncepce integrace cizinců na území ČR*. European commission. [online]

pobytu rodinného příslušníka EU. Zahrnuti jsou také cizinci, kteří se nacházejí v řízení o udělení víza za účelem strpění pobytu na území ČR, v řízení o udělení povolení k dlouhodobému pobytu, trvalému pobytu nebo přechodnému pobytu rodinného příslušníka a dále také osoby, kterým byla udělena mezinárodní ochrana (azyl, doplňková ochrana). Primárním cílem je tedy integrace cizinců do majoritní společnosti.

Služby, které centra poskytují, jsou zdarma, jedná se hlavně o sociální poradenství, právní poradenství, kurzy českého jazyka, tlumočnické kurzy, sociokulturní kurzy, vzdělávací a kulturní akce, a provoz internetového pracoviště a knihovny.¹²²

5.3. Odbor azylové a migrační politiky a Cizinecká policie ČR

Odbor azylové a migrační politiky

„Odbor azylové a migrační politiky je útvarom Ministerstva vnútra pro výkon pôsobnosti vymezenej ministerstvu v oblasti mezinárodnej ochrany, uprchlickví, vstupu a pobytu cizinců, koncepcie integrace cizinců, státního integračního programu a schengenskej spolupráce. Odbor je útvarom ministerstva pro řízení organizační složky státu Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnútra; předkládá návrhy na zřízení či změnu charakteru azylových zařízení nebo zařízení pro zajištění cizinců.“¹²³

Cizinecká policie

Hlavní úkoly odboru cizinecké policie vymezeny v § 164 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů. Cizinecká policie se zabývá pobytovou kontrolou, pátráním, vede pobytové agendy, agendu dokladů, dokumentuje trestnou činnost a jiná protiprávní jednání. V kompetenci tohoto subjektu je také ochrana vnitřních hranic při jejich dočasném znovuzavedení.

Cizinecká policie se zabývá také ukončováním pobytů cizincům v ČR, správním vyhoštěním, a jinými formami ukončení pobytu. Detailní výčet všech činností cizinecké policie je zveřejněn na oficiálních stránkách Cizinecké policie.¹²⁴

5.4. Organizace pro pomoc uprchlíkům a cizincům, z. s.

Organizace pro pomoc uprchlíkům (dále jen OPU) je nevládní, nezisková organizace, poskytující humanitární pomoc. Byla založena v Praze roku 1991, původně jako občanské sdružení. Od roku 2014 je OPU dle občanského zákoníku zapsaným spolkem. Již 25 let pomáhá uprchlíkům a cizincům v České republice. Mezi hlavní činnosti organizace patří poskytování bezplatného právního a sociálního poradenství žadatelům o mezinárodní ochranu a dalším cizincům v České republice. Tato organizace pořádá vzdělávací programy jak pro laickou veřejnost, tak aktivity zacílené na podporu

¹²² Srov. SPRÁVA UPRCHLICKÝCH ZAŘÍZENÍ. *Informace o projektu*. In: Centra na podporu integrace cizinců. [online]

¹²³ Cit. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Odbor azylové a migrační politiky*. [online]

¹²⁴ Srov. POLICIE ČR. *Odbor cizinecké policie*. In: Policie České republiky – KŘP Plzeňského kraje. [online]

integrace cizinců. Jedním z cílů OPU je boj proti xenofobii a rasové a národnostní nesnášenlivosti.¹²⁵

Služby, které OPU nabízí, jsou zejména odborné sociální poradenství a právní pomoc. Odborné sociální poradenství je poskytováno týmem profesionálních pracovníků, kteří mají odpovídající vzdělání a jsou vybaveni dovednostmi a znalostmi potřebnými pro poskytování kvalitní služby. V případě poskytování sociálního poradenství se pracovníci řídí závaznými zásadami a stanovenými standardy.

Ve vztahu ke klientům se jedná o zásady respektu k individualitě klienta, jeho rozhodování, k jeho volbám a právům, s důrazem na podporu samostatnosti a jeho reálného náhledu na situaci, s respektováním a neodepíráním přiměřeného rizika. Pracovníci OPU se řídí právními normami ČR a EU. Služby jsou bezplatné. Cílem služby odborné poradenství ve vztahu ke klientům je podpora samostatnosti cizincům, pomoc v uvědomování si svých práv a povinností a jejich uplatňování, posílení pozitivních vazeb se společností a orientace v prostředí pro ně nové společnosti. S ohledem na další subjekty OPU staví zejména na spolupráci, tradičních vztazích, podpoře pozitivních vztahů mezi cizinci a majoritní společností a šíření osvěty. Cílem služby v tomto ohledu je zejména stabilizace sítě spolupracujících subjektů a institucí, rozvoj sociální služby, podpora pozitivních vztahů majority a cizinců.¹²⁶

Zde je možné vidět silné a minimálně využitě pole pro spolupráci OSPOD a OPU, kdy do situace rodiny dítěte cizince může být organizace OPU přizvána jako podpůrný činitel v oblasti řešení pracovní problematiky rodičů, zařízení legálního pobytu, vhodného bydlení, pojištění, lékařské péče a školní docházky.

5.5. Poradna pro cizince a uprchlíky Diecézní charity Plzeň

Cizincům je sociální a právní poradenství poskytováno zejména prostřednictvím poraden pro cizince a uprchlíky. Diecézní charita Plzeň zřídila Poradnu pro cizince a uprchlíky, která se specializuje na pomoc v oblasti problematiky povolení k pobytu, zaměstnanosti, sociálního zabezpečení, zdravotní péče, vzdělávání, bydlení, mezinárodní ochrany, občanství ČR atd. Cizincům nabízí také doprovody na úřady a jiné instituce, pomoc s vyřizováním administrativních záležitostí, včetně vyplňování formulářů, sepsání odvolání, případně návrhů či podnětů k soudu. Mimo tuto základní pomoc také zprostředkovává tlumočnické a duchovní služby a v odůvodněných případech také materiální pomoc. V poradně probíhají kurzy češtiny a cizinci mají možnost využití PC studovny s bezplatným přístupem na internet, mohou se účastnit vzdělávacích a multikulturních akcí.¹²⁷

Cílem služeb Poradny pro cizince a uprchlíky je umožnění cizincům řešit jejich složitou situaci, posílení vlastních kompetencí, informování a pomoc s orientací v českém sociálním, právním a institucionálním prostředí. Cizincům je pomáháno v začlenění se do majoritní společnosti, a s využíváním dostupných zdrojů a služeb.

¹²⁵ Srov. ORGANIZACE PRO POMOC UPRCHLÍKŮM. *Kdo jsme*. [online]

¹²⁶ Srov. ORGANIZACE PRO POMOC UPRCHLÍKŮM. *Odborné sociální poradenství*. [online]

¹²⁷ Srov. MAGISTRÁT MĚSTA PLZNĚ. *Poradna pro cizince a uprchlíky. Sociální služby města Plzně*. [online]

Poradna také pracuje na zvýšení informovanosti většinové společnosti, napomáhá k rovnému přístupu a upozorňuje na legislativní nedostatky zákonů pro cizince.

Pracovníci poradny se specializují na sociální problematiku dávek, finančního zabezpečení, pomoc při hledání vhodného bydlení, zaměstnání. Poskytují poradenství, zejména při vyřizování povolení pobytu, zdravotní péče, pojištění, při vyhledání lékaře apod. V případě nezletilých dětí pomáhají se zařízením školní docházky, nabízejí také kurzy českého jazyka a poskytují informace o životě v ČR. Právnícké oddělení poradny pomáhá také se sepsáním odvolání, žalob nebo jiných soudních písemností. V neposlední řadě poradna nabízí také zprostředkování překladatelských a tlumočnických služeb a v odůvodněných případech je možné využít také materiální pomoci. Služba je dobrovolná a je možné využívat jak ambulantně, tak terénní formou v domácím prostředí klienta, případně doprovody na úřady, k lékařům a do jiných veřejných institucí.¹²⁸

5.6. Další nevládní a neziskové organizace

V návaznosti na to, že pro sociální práci s dětmi cizinci je podstatné sít'ovat a využívat nejrůznějších zdrojů podpory, bych níže uvedla několik zásadních organizací, které v rámci České republiky s cizinci pracují. Kromě výše jmenované Organizace pro pomoc uprchlíků s cizinci jsou to dále Sdružení pro integraci a migraci; Sdružení občanů zabývajících se emigranty; Člověk v tísni; Liga lidských práv; InBáze; Asociace pro právní otázky migrace; Poradna pro občanství, občanská a lidská práva; Poradna pro integraci; META; Centrum pro integraci cizinců; Mezinárodní organizace pro migraci; UNHCR.¹²⁹

Mezi neziskovými organizacemi, které se přímo nespecializují na cizince, ale jejich cílovou skupinou jsou děti, může sociální pracovník najít velkou oporu zvláště v těžších případech, kdy je dítě ohroženo nebo nejsou naplňovány jeho potřeby, a přesto není řízení o úpravě jeho poměrů ukončeno nebo je nutné sanovat stávající přetrvávající problémy. I za okolností, kdy probíhá úprava poměrů dítěte, je nezbytné děti chránit a k tomu mohou napomáhat i nevládní neziskové organizace, které poskytují poradenství a to nejen sociální, ale také právní, případně materiální pomoc nebo psychologickou podporu.

¹²⁸ Srov. DIECÉZNÍ CHARITA PLZEŇ. *Poradna pro cizince a uprchlíky Plzeň*. [online]

¹²⁹ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Metodické doporučení MPSV č.1/2016 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany nezletilým cizincům bez doprovodu* [online] S. 56-57.

ZÁVĚR

Hlavním cílem bakalářské práce bylo vymezení a definování specifíků, která jsou podstatná pro sociální práci s dětmi – cizinci a jejich rodinami. V práci jsem využila metodu analýzy dostupných zdrojů k popsání východisek, a dále interpretovala výsledky zjištění, kterými jsou jednotlivé zvláštnosti či problematické oblasti sociální práce s dětmi cizinci na úseku sociálně právní ochrany dětí. Mezi základní očekávané specifikum byla zařazena jazyková bariéra, další byla kulturní odlišnost dětí cizinců a jejich rodin. V literatuře, kterou jsem měla k dispozici, bylo pojednáváno i o vlivu našich vlastních postojů k cizí kultuře. Při pohledu na osobnost cizinců a psychologický aspekt migrace jsem v práci zmínila také jev akulturačního stresu, který se k migraci pojí a může ovlivnit spolupráci se sociálním pracovníkem. Vzhledem k tomu, že z této analýzy dostupných zdrojů vyplynulo, že při sociální práci s dětmi cizinci při procesu řešení nepříznivé situace spolupracují mnohdy instituce a organizace, které jsou zapojeny z důvodu cizí národnosti dítěte, zabývala jsem se také myšlenkou zdůraznění spolupráce mezi těmito institucemi a provázaností jednotlivých agend, které jsou procesu plánování postupu a naplňování cílů účastny. Zjištění, která byla učiněna v teoretické části práce, jsem posléze dále aplikovala na konkrétní situace, které řeší sociální pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí obce s rozšířenou působností a dále je prohlubovala o nové poznatky, které byly načerpány v praxi a ze dalších, převážně internetových zdrojů, které se na práci s cizinci přímo zaměřují. Obsah práce jsem vztahovala k práci sociálního pracovníka úseku sociálně – právní ochrany dětí, avšak práce jako taková je určena také sociálním pracovníkům institucí, které se dostanou do pozice účastníka řešení obtížné situace dítěte cizince.

Cíle bakalářské práce byly splněny v několika částech práce - v úvodu psaní bakalářské práce bylo předpokladem, že pro sociálního pracovníka bude nezbytné zohledňovat jazykovou bariéru v komunikaci, přičemž komunikace a rozhovor s klientem jsou základním nástrojem a metodou sociální práce a pracovník i klient tímto přichází o možnost dorozumívání, kterou běžně lidé využívají od počátku navazování kontaktu k objasnění situace, definování problému a navázání vzájemné důvěry. V průběhu psaní práce byla popsána také souvislost druhu a příčiny pobytu cizince na našem území s efektivitou řešení nepříznivé a ohrožující situace. Příčina a okolnosti migrace totiž mohou výrazně ovlivnit psychické naladění, motivaci a postoj imigranta k řešení své situace a jeho následnou integraci v novém prostředí. Podstatným zjištěním, které z práce vyplynulo je, že hlavním předpokladem práce sociálního pracovníka s dětmi cizinci a jejich rodinou, je uvědomění si jejich úhlu pohledu a zároveň svého úhlu pohledu v kontrastu s vnímáním situace rodinou cizí národnosti. Tento pohled na naši kulturu a zemi je ovlivněn kulturní odlišností a mnohdy umocněn jazykovou bariérou a prožitými traumaty ze změny prostředí. Tyto všechny faktory pracovník sociálně – právní ochrany dětí integruje do individuálního plánu ochrany dítěte, které se v situaci doslova „ocitlo“ a zároveň je tím nejohroženějším článkem, který však těžko může své postavení změnit, neboť je závislé na pomoci dospělých osob v jeho bezprostředním okolí.

Mnoho pasáží by bylo vhodné důkladněji propracovat, vzhledem k rozsahu práce to však nebylo možné v rámci této bakalářské práce. Problematika práce s dětmi cizinci zatím není komplexně popsána v žádné tištěné literatuře. Pravděpodobně je to dáno tím, že téma dlouhou dobu nebylo natolik aktuální. V jednotlivých bibliografických zdrojích, které jsem v rámci svého zkoumání našla, jsou spíše fragmenty a obecné poznatky o práci s dětmi cizinci. Tak jako u jiných sociálních témat předpokládám, že s postupem času budou informace, které je nyní možné nalézt pouze na stránkách organizací, pracujících s cizinci, v metodikách ministerstev apod., zpracovány v ucelený komplex informací, ze kterých budou moci čerpat i ti čtenáři a sociální pracovníci, pro něž je toto základní pojetí nedostačující a potřebují se danou problematikou zabývat mnohem hlouběji, ať už v rámci své profese, nebo osobního zájmu pro toto téma.

„Na žádné dítě není zapomenuto. Dětská práva se vztahují na všechny bez ohledu na to, kde žijí a odkud pochází.“ UNICEF

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Bibliografické zdroje

BOLF, Štěpán; ZATLOUKALOVÁ Simona; JŮZOVÁ KOTALOVÁ Kristýna. *Průvodce síťováním služeb pro děti a jejich rodiny*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019. Právo na dětství. ISBN 978-80-7421-179-9.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Život cizinců v ČR - 2007* Praha: Český statistický úřad, 2008. Souborné informace. ISBN 978-80-250-2877-3.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Život cizinců v ČR - 2018* Praha: Český statistický úřad, 2019. Souborné informace. ISBN 978-80-250-2877-3.

ČIŽINSKÝ, Pavel a kolektiv. *Cizinecké právo*. Praha: Linde, 2012. ISBN: 978-80-7201-887-1

DRBOHLAV, Dušan. *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-039-1.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2.

CHMELÍČKOVÁ, Nataša. *Zákon o azylu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Praktický komentář. ISBN 978-80-7552-479-9

JABLONICKÁ, Kamila. *Opuštěné děti cizinců by se mohly lépe integrovat v pěstounských rodinách*. Slovo: bulletin pro cizince a o cizincích. Praha: Slovo 21, 2019 (3). ISSN 2336-839X.

KAHOUN, Vilém. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. V Praze: Triton, 2007. ISBN 978-80-7387-064-5.

KAJANOVÁ, Alena. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami: etnické, marginální a rizikové skupiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2009. ISBN 978-80-7394-181-9.

KUČERA, Zdeněk; PAUKNEROVÁ Monika; RŮŽIČKA Květoslav. *Mezinárodní právo soukromé*. 8. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-550-0.

KUČERA, Zdeněk. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: komentované vydání s důvodovou zprávou a souvisejícími předpisy*. Brno: Doplněk, 2014. ISBN 978-80-7380-541-8.

- KUŠNIRÁKOVÁ, Tereza. *Psychologické aspekty mezinárodní migrace a integrace cizinců do majoritní společnosti*. Praha 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta přírodovědecká. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Vedoucí práce Doc. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc.
- LANGMEIER, Josef; KREJČÍŘOVÁ Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
- LANGMEIER, Josef; MATĚJČEK Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.
- LEVOVÁ, Jana, ed. *Metodika pro práci s cizinci žijícími v České republice, kteří jsou ohroženi domácím násilím*. Brno: Spondea při ČČK Brno, 2010. ISBN 978-80-254-8499-9.
- MACELA, Miloslav. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-481-4.
- MATĚJČEK, Zdeněk; LANGMEIER Josef. *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon, 1981. Klub čtenářů (Odeon).
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 7. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0853-2.
- MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ Hana. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.
- NOVOTNÝ, Petr; IVIČIČOVÁ Jitka; SYRŮČKOVÁ Ivana; VONDRÁČKOVÁ Pavlína. *Nový občanský zákoník*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2017. Právo pro každého (Grada). ISBN 978-80-271-0431-4.
- NOVOTNÝ, Petr. *Nový občanský zákoník*. Praha: Grada, 2014. Právo pro každého (Grada). ISBN 978-80-247-5167-2
- NOVÝ, Ivan; SCHROLL-MACHL Sylvia. *Spolupráce přes hranice kultur*. Praha: Management Press, 2005. ISBN 80-7261-121-6
- NYKLOVÁ, Kateřina. *Ženy cizinky a domácí násilí*. Slovo: bulletin pro cizince a o cizincích. Praha: Slovo 21, 2017 (2). ISSN 2336-839X.
- PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.
- PLECITÝ, Vladimír. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-139-7.

SOUKUPOVÁ, Lucie. *Co komplikuje pedagogům ZŠ vzdělávání cizojazyčných dětí?* Slovo: bulletin pro cizince a o cizincích. Praha: Slovo 21, 2019. ISSN 2336-839X.

SVOBODA, Karel. *Občanský soudní řád: komentář*. 2. vydání. V Praze: C. H. Beck, 2017. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-673-9. §100, odst. 3

UHEREK, Zdeněk; BERANSKÁ Veronika. *Analýza státního integračního programu pro azylanty*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2012. ISBN 978-80-87112-65-6.

ZMRZLÁ, Irena. *Zvládání zátěže: efektivita copingových strategií a manželská spokojenost*. Brno 2009. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta filosofická. Vedoucí práce: Prof. PhDr. Marek Blatný, CSc.

Internetové zdroje

AMNESTY INTERNATIONAL. *Terminologie: Základní terminologie k problematice migrace a uprchlictví*. In: Amnesty international: Bráníme lidská práva a svobodu. [online] Praha 2015. [cit. 2020-02-18] Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/migrace/terminologie>

BALÁŽ, Roman. *Společenské kontexty sociální práce a jejich vliv na práci s cizinci*. In: Sociální práce, sociální práca: Sociální práce a mezigenerační solidarita. [online] Brno, Lupress, s.r.o., 2012/4. [cit. 2020-01-02] ISSN 1805-885X. Dostupné z: http://www.socialniprace.cz/soubory/cas_vol12_iss4-150122121121.pdf

BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ, z. s. *Co je a co není domácí násilí*. [online] Praha 2009. [cit. 2020-01-09] Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/domaci-nasili/co-je-a-co-neni-domaci-nasili/>

CENTRUM PRO INTEGRACI CIZINCŮ. *Systém sociálních dávek - nedostatečný příjem cizince a jeho rodiny*. [online] Praha 2012 [cit. 2020-02-20] Dostupné z: <http://www.cicpraha.org/cs/o-nas/pro-zamestnance/system-socialnich-davek-nedostatecny-prijem-cizince-a-jeho-rodiny.html>

COCHEM.PRO. *Cochemská praxe*. [online] Cochem.pro ©2016 – 2020 [cit. 2020-02-20] Dostupné z: <http://www.cochem.pro/>

DIECÉZNÍ CHARITA PLZEŇ. *Poradna pro cizince a uprchlíky Plzeň*. [online] Plzeň, nedatováno. [cit. 2020-12-01] Dostupné z: <https://www.dchp.cz/jak-pomahame/v-plzenskem-kraji/poradna-pro-cizince-a-uprchliky-plzen/>

GENERI BIOTECH. *Určení otcovství: určení otcovství, popření otcovství soudní cestou*. In: Určení otcovství: GENERI BIOTECH znalecký ústav. [online] Hradec Králové 2009 [cit. 2020-01-09] Dostupné z: <http://www.otcovstvi-urceni.cz/faq-urceni-otcovstvi-popreni-otcovstvi-soudni-cestou/#htm-fak-jakou-rol-i-hraje-v-priznani>

HAISELOVÁ, Laura. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*. In: Encyklopedie migrace [online] Praha 2017 [cit. 2020-01-02] Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/evropska-umluva-o-ochrane-lidskych-prav-a-zakladnich-svobod/>

HOFERKOVÁ, Stanislava; ŠVRČINOVÁ Linda. *Téma kapitoly: Syndrom CAN*. [online] Fond rozvoje vysokých škol č. 648/2009/G5. [cit. 2020-02-01] Dostupné z: http://www.ospod.cz/e_download.php?file=data/editor/16cs_2.pdf&original=Syndrom_CAN_text.pdf

INTERNATIONAL FEDERATION OF SOCIAL WORKERS. *Global definition of social work*. [online] ISFW Switzerland 2014 [cit. 2020-02-23] Dostupné z: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> (vlastní překlad)

KABELEOVÁ, H. *Směrnice rady 2003/9/EC z 27. 1. 2003 stanovující minimální záruky přijetí žadatelů o azyl*. Migraceonline.cz: Portál pro kritickou diskuzi o migraci [online] Praha 2004. [cit. 2020-01-02] Dostupné z: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/smernice-rady-2003-9-ec-z-27-1-2003-stanovujici-minimalni-zaruky-prijeti-zadatelu-o-azyl>

MAGISTRÁT MĚSTA PLZNĚ. *Poradna pro cizince a uprchlíky*. In: Sociální služby města Plzně. [online] Plzeň © 2020. [cit. 2020-01-02] Dostupné z: https://socialnisluzby.plzen.eu/katalog-sluzeb/iid_31/poradna-pro-cizince-a-uprchliky-plzen.aspx

META. *Výukové materiály nejen pro žáky s odlišným mateřským jazykem*. In: Inkluzivniskola.cz [online] Praha, nedatováno [cit. 2020-02-02] Dostupné z: https://www.meta-ops.cz/sites/default/files/meta_newsletter_13_13.pdf

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež*. [online] Praha 2016 [cit. 2019-12-20] Dostupné z: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/metodicka_prirucka_pro_kuratoty_pro_deti_a_mladez.pdf

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Metodické doporučení MPSV č.1/2016 k postupu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany nezletilým cizincům bez doprovodu* [online] MPSV. Praha 2016. [cit. 2020-01-02] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Metodicke_doporuceni_MPSV_c.1_2_016_k_postupu_obecnich_uradu_obci_s_rozsirenou_pusobnosti_pri_po.pdf/b701a25d-7e2c-20fa-75f4-15db40a9ec95

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Pomoc v hmotné nouzi*. [online] MPSV. Praha 2012 [cit. 2020-01-02] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/pomoc-v-hmotne-nouzi>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně – právní ochrany dětí*. In: Evropská Unie, Evropský sociální fond, Operační program zaměstnanost. [online] Projekt realizovaný v období 1. 1. 2016 – 30. 6. 2019. [cit. 2020-02-20] Dostupné z: https://www.esfcr.cz/projekty-opz/-/asset_publisher/ODuZumtPTtTa/content/systemovy-rozvoj-a-podpora-nastroju-socialne-pravni-ochrany-deti?inheritRedirect=false

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Odbor azylové a migrační politiky*. [online] Praha 2017. [cit. 2020-01-02] Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/odbor-azylove-a-migracni-politiky.aspx>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Slovníček pojmů: Slovníček základních pojmů z oblasti migrace*. In: Ministerstvo Vnitra České republiky: Odbor azylové a migrační politiky [online]. 2019: MVČR, 2019 [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/slovnicek-pojmu.aspx>

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ. *Sdělení č. 34/1998 Sb. o sjednání Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí.* [online] V platnosti od 5. 3. 1998. [cit. 2019-12-20] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-34>.

NOVOTNÁ, Jana. *Teorie sociální práce.* In: Skripta [online] Vysoká škola polytechnická, katedra sociální práce. Jihlava 2014 [cit. 2020-01-02] Dostupné z: <https://www.vspj.cz/ISBN/Skripta%20-%20VŠPJ/Teorie%20sociální%20práce%20-%20Jana%20Novotná.pdf>

ONDŘEJOVÁ, Eva. *Zjištění názoru nezletilého dítěte v řízení o péči a osobním styku.* Attorney at law. [online] Praha [cit. 2020-01-18] Dostupné z: https://www.ondrejova.cz/docs/150716_handbook-zjisteni-nazoru-nezletileho-v-rizeni-o-peci-o-dite.pdf

ORGANIZACE PRO POMOC UPRCHLÍKŮM. *Kdo jsme.* [online] Praha 2017 [cit. 2019-12-20] Dostupné z: <https://www.opu.cz/cs/kdo-jsme/>

ORGANIZACE PRO POMOC UPRCHLÍKŮM. *Odborné sociální poradenství.* [online] Praha 2017 [cit. 2019-12-20] Dostupné z: <https://www.opu.cz/cs/co-delame/pravni-poradenstvi/co-nabizime/>

OŠŤADÁLOVÁ, Šárka. *Ženevská úmluva o právním postavení uprchlíků.* Encyklopedie migrace. [online] Praha 2017 [cit. 2020-01-02] Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/zenevska-umluva-o-pravnim-postaveni-uprchliku/>

PAVELKOVÁ, Barbora. *Koncepce integrace cizinců na území ČR.* European commission. [online] Odbor azylové a migrační politiky. Praha 2015. [cit. 2020-02-23] Dostupné z: <https://epale.ec.europa.eu/cs/resource-centre/content/koncepce-integrace-cizincu-na-uzemi-cr>

POLICIE ČR. *Odbor cizinecké policie.* Policie České republiky – KŘP Plzeňského kraje. [online] Plzeň 2019 [cit. 2020-01-02] Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/sluzby-odbory-skupiny-odbor-cizinecke-policie.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D>

SPRÁVA UPRCHLICKÝCH ZAŘÍZENÍ MINISTERSTVA VNITRA ČR. *Naši klienti.* [online] SUZ MV ČR Praha 2017 [cit. 2020-01-02] Dostupné z: <http://www.suz.cz/nasi-klienti/informace/>

SPRÁVA UPRCHLICKÝCH ZAŘÍZENÍ MINISTERSTVA VNITRA. *O nás: Základní informace o naší organizaci.* [online] SUZ MV ČR Praha 2016 [cit. 2020-01-02] Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20161105095326/http://www.suz.cz/o-nas/o-nas/>

SPRÁVA UPRCHLICKÝCH ZAŘÍZENÍ. *Informace o projektu.* In: Centra na podporu integrace cizinců. [online] Praha 2019 [cit. 2020-02-12] Dostupné z: <http://www.integracnicentra.cz/>

TOŠNEROVÁ, Barbora. *Když se řekne Permon (Ústavní péče o děti – cizince v ČR)* In: Migraceonline.cz [online] Praha 2011 [cit. 2020-01-02] Dostupné z: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/kdyz-se-rekne-permon-ustavni-pece-o-deti-cizince-v-cr>

UNICEF Česká republika. *Úmluva o právech dítěte.*[online] Praha [cit. 2020-01-02] Dostupné z: <https://www.unicef.cz/aktualne/82292-umluva-o-pravech-ditete>

ÚŘAD PRO MEZINÁRODNĚ PRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ. *Mezinárodní únosy dětí.* [online] Brno [cit. 2020-02-03] Dostupné z: <https://www.umpod.cz/unosy-deti/>

VÁLOVÁ, Irena. *ČR musí zavést institut strpení cizince. I člověk bez nároku na azyl má mít práva uprchlíka.* In: Česká justice: nejpřehlednější průvodce českou justicí [online] Praha 2019 [cit. 2020-02-29] Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2019/10/cr-musi-zavest-institut-strpeni-cizince-i-clovek-bez-naroku-azyl-ma-mit-prava-uprchlika/>

VANČÁKOVÁ, Martina. *Institucionální (ústavní) péče o dítě.* In: Virtuální knihovna NRP. Evropský sociální fond v ČR [online] Nadace J&T. Praha, nedatováno. [cit. 2020-02-18] Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite/>

ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A CIZINCE PRAHA. *Historie.* [online] Praha, nedatováno. [cit. 2020-01-02] Dostupné z: <https://zdcpraha.cz/>

ŽÁKOVÁ, Markéta. *Náhradní rodinná péče – základní informace.* In: Národní informační centrum pro mládež. [online] Praha 2015, aktualizované 2019 [cit. 2020-02-20] Dostupné z: <http://www.nicm.cz/nahradni-rodinna-pece-zakladni-informace>

ŽELEZNÝ, Marek. *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.* In: FORUM24 [online] 2015 [cit. 2020-02-19] Dostupné z: <https://www.forum24.cz/mezinarodni-pakt-o-obcanskyh-a-politickyh-pravech/>

Použité právní prameny a zákony

Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb. Ze dne 30. 09. 1990, In: *ASPI* [Právní informační systém] Praha: Wolters Kluwer ČR.

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ze dne 5. 2. 2002. In: *ASPI* [Právní informační systém]

Zákon č. 221/2003 Sb. o dočasné ochraně cizinců. Ze dne 26. 6. 2003. In: *ASPI* [Právní informační systém]

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Ze dne 9. 12. 1999, In: *ASPI* [Právní informační systém] Praha: Wolters Kluwer ČR.

Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky. Ze dne 30. 11. 1999. In: *ASPI* [Právní informační systém]

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AMIF	Azylový, migrační a integrační fond
CAN	Child abuse and neglect – Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě
ČR	Česká republika
DDÚ	dětský diagnostický ústav
EU	Evropská unie
IFSW	Mezinárodní federace sociálních pracovníků
IPOD	individuální plán ochrany dítěte
META	Společnost pro příležitosti mladých migrantů
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠ	mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV	Ministerstvo vnitra
NBD	nezletilý bez doprovodu dospělé osoby
NEON-JIP	neonatologie jednotka intenzivní péče
NOZ	Nový občanský zákoník
OAMP	Odbor azylové a migrační politiky
OPU	Organizace pro pomoc uprchlíkům a cizincům
OSN	Organizace spojených národů
OSPOD	orgán sociálně právní ochrany dětí
PČR	Policie České republiky
SOZE	Sdružení občanů zabývajících se emigranty
SPOD	sociálně právní ochrana dětí
SQ	standard kvality
SUZ	Správa uprchlických zařízení
ÚMPOD	Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí
UNHCR	Úřad vysokého komisaře pro uprchlíky
UNICEF	dětský fond OSN
ÚP	úřad práce
USA	Spojené státy Americké
ZDC	Zařízení pro děti cizince
ZDVOP	zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
ZŠ	základní škola

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Základní terminologie z oblasti sociální práce s cizinci

Příloha č. 2 – Kazuistika nezletilého dítěte cizince I. J. v péči OSPOD

Příloha č. 3 – Kazuistika nezletilého dítěte cizince M. B. v péči OSPOD

Příloha č. 4 – Schéma druhů pobytu cizinců na území České republiky

Příloha č. 5 – Systém sociálních dávek v České republice

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Základní terminologie z oblasti sociální práce s cizinci

- **azyl** – ochranný status, který stát poskytuje státnímu příslušníku třetí země nebo osobě bez státní příslušnosti v souvislosti s rizikem jejího pronásledování z důvodů přesně vyjmenovaných v mezinárodních i národních právních nástrojích (v ČR jsou důvody udělení azylu specifikovány v zákoně o azylu);
- **azylová zařízení** - zařízení zřizovaná Ministerstvem vnitra, která slouží k ubytování žadatelů o udělení mezinárodní ochrany či držitelů mezinárodní ochrany. Podle účelu se rozlišují tři druhy: přijímací středisko, pobytové středisko a integrační azylové středisko;¹³⁰
- **azylový, migrační a integrační fond (AMIF)** - finanční nástroj EU poskytující členským státům, mezinárodním organizacím a neziskovým organizacím peněžní prostředky v oblasti azylové politiky, integrace, návratů a solidarity;¹³¹
- **cizinec** - dle zákona o pobytu cizinců se cizincem rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky, nemá tudíž české občanství; a to včetně občanů Evropské unie.¹³² Vstup, pobyt a vycestování z území České republiky je v kompetenci Policie ČR, Ministerstva vnitra ČR a Ministerstva zahraničních věcí. Cizinec smí na území ČR pobývat přechodně nebo trvale. Policie může z důvodů stanovených zákonem nevydat cizinci vízum k pobytu (přechodnému i trvalému). Pobyt cizinců v ČR se řídí zákonem č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území ČR a zčásti také zákonem č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších úprav.
- **dočasná ochrana** - ochranný institut výjimečné povahy existující vedle mezinárodní ochrany. Smyslem je rychle a účinně reagovat na hromadné přílivy vysídlených osob ze třetích zemí, které se nemohou vrátit do země svého původu. Může se jednat o osoby, které uprchly z oblastí ozbrojených konfliktů nebo endemického násilí, nebo osoby, kterým vážně hrozí systematické nebo obecné porušování lidských práv, či osoby, které se staly oběťmi takového porušování lidských práv;
- **doplňková ochrana** - vedle azylu další forma mezinárodní ochrany, která se uděluje cizincům, kteří nesplňují důvody pro udělení azylu, bude-li v řízení o udělení mezinárodní ochrany zjištěno, že v jejich případě jsou důvodné obavy, že pokud by byli tito cizinci vráceni do státu, jejichž jsou státními občany (v případě osob bez státního občanství do státu jejich posledního trvalého bydliště), by jim hrozilo skutečné nebezpečí vážné újmy. Za vážnou újmu se pak považuje uložení nebo vykonání trestu smrti, mučení nebo nelidské či ponižující zacházení nebo trestání žadatele o udělení mezinárodní ochrany, dále vážné ohrožení života nebo

¹³⁰ Srov. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Slovníček pojmů: Slovníček základních pojmů z oblasti migrace*. Ministerstvo Vnitra České republiky: Odbor azylové a migrační politiky [online]

¹³¹ Srov. tamtéž

¹³² Srov. Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území ČR, §1, odst. 2

lidské důstojnosti z důvodu svévolného násilí v situacích mezinárodního nebo vnitřního ozbrojeného konfliktu, nebo pokud by vycestování cizince bylo v rozporu s mezinárodními závazky České republiky.

- **držitel mezinárodní ochrany** - osoba, které byl udělen azyl či doplňková ochrana;
- **ekonomický migrant** - cizinec, který svou zemi opustil dobrovolně s cílem zlepšení svého ekonomického postavení. Ekonomický migrant se může na území ČR vyskytovat jak v legálním, tak v nelegálním postavení v závislosti na oprávnění, kterým disponuje. Ekonomické důvody však nejsou důvodem pro udělení mezinárodní ochrany;
- **Evropský podpůrný úřad pro otázky azylu (EASO)** - agentura EU zaměřená na posilování spolupráce členských států v oblasti azylu a podporu členských států v případech zvětšeného azylového tlaku;
- **imigrant** - cizinec, přicházející na území jiného než domovského státu za účelem pobytu dlouhodobějšího charakteru;
- **integrace cizinců** - proces postupného začleňování imigrantů do struktur a vazeb společnosti domácího obyvatelstva. Jedná se o komplexní jev, který je přirozeným důsledkem migrace a který má své politické, právní, ekonomické, sociální, kulturní, psychologické a náboženské aspekty;
- **krátkodobý pobyt** - pobyt v maximální délce 90 dní v jakémkoli 180-ti denním období, kterým se rozumí období 180 dnů bezprostředně předcházející každému dni pobytu (pozn. délka pobytu je určována podle vstupních a výstupních razítek vyznačených na hraničním přechodu do příslušného cestovního dokladu). Evropská legislativa pak pro účely těchto krátkodobých pobytů rozlišuje třetí země na ty, jejichž občané pro vstup a krátkodobý pobyt na území států uplatňujících společnou vízovou politiku musejí disponovat vízem a na ty, kteří jsou od tohoto požadavku osvobozeni;
- **mezinárodní ochrana** - ochrana poskytnutá v České republice cizinci formou azylu nebo doplňkové ochrany;
- **migrace** - přesun jednotlivců, skupin v rámci zemí, který je spolu s porodností a úmrtností základním prvkem v procesu populačního vývoje a výrazně ovlivňuje společenské a kulturní změny obyvatel na všech úrovních. S ekonomickým rozvojem se intenzita migrace neustále zvyšuje. Migrace může být krátkodobá, dlouhodobá, trvalá i opakovaná (cirkulární);¹³³
- **modrá karta** – typ pobytu na našem území, jež je delší než 3 měsíce, kdy cizinec je zaměstnán na pracovní pozici vyžadující vysokou kvalifikaci, konkrétní podmínky pro získání modré karty specifikuje zákon 326/1999 Sb. v platném znění.¹³⁴

¹³³ Srov. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Slovníček pojmů: Slovníček základních pojmů z oblasti migrace*. Ministerstvo Vnitra České republiky: Odbor azylové a migrační politiky [online]

¹³⁴ Srov. Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území ČR

- **nelegální migrant** - cizinec, který vstupuje na území ČR bez platného oprávnění, nebo který v ČR bez platného oprávnění pobývá;
- **nezletilá osoba bez doprovodu** - osoba mladší 18 let, která vstoupila na území České republiky bez doprovodu dospělé osoby, která jej má v péči, a to po dobu, po kterou se skutečně nenachází v péči takové osoby; tato definice zahrnuje i nezletilé osoby, jež jsou ponechány bez doprovodu po vstupu na území členských států;
- **přechodný pobyt** - je určen pro cizince, kteří jsou občany některého ze států EU nebo pro státní příslušníky třetích zemí, kteří jsou rodinnými příslušníky občanů EU, a plánují pobývat na území ČR přechodně déle než 3 měsíce;
- **přijímací středisko** - azylové zařízení, ve kterém jsou podávány žádosti o udělení mezinárodní ochrany a které slouží k ubytování cizince do doby provedení identifikačních a zdravotních úkonů nebo po dobu, po níž tak stanoví zákon o azylu;¹³⁵
- **repatriace** – návrat do vlasti původu
- **státní integrační program** - program, jehož cílem je usnadnit proces integrace osob s udělenou mezinárodní ochranou v pěti klíčových oblastech: bydlení, zaměstnání, vzdělávání a dále v sociální a zdravotní oblasti;
- **strpění na území** - cizinec, kterému nelze udělit azyl podle § 15 odst. 3 písm. c) nebo d) zákona o azylu, a cizinec, kterému byl odňat azyl podle § 17 odst. 1 písm. i) a j). Cizinec má možnost požádat o potvrzení o strpění na území podle § 78b, pokud doloží adresu místa hlášeného pobytu na území. Dobu strpění na území stanoví ministerstvo na dobu nezbytně nutnou a je oprávněno dobu strpění na území opakovaně prodlužovat.¹³⁶
- **trvalý pobyt** - jeden z druhů pobytů cizinců na území ČR. Je upraven zákonem č. 326/1999. Nejčastěji je udělován po splnění podmínky nepřetržitého pobytu na území ČR; dále může být udělen bez podmínky předchozího nepřetržitého pobytu na území ČR či po řízení o azylu;
- **uprchlík** - osoba, která splňuje definiční znaky uprchlíka ve smyslu Ženevské úmluvy. V ČR je osoba, které bylo přiznáno postavení uprchlíka, označována jako azylant;
- **xenofobie** – v nejširším slova smyslu lze chápat jako strach z neznámého, v kontextu této práce je užší pojetí chápáno jako strach z cizinců.¹³⁷
- **zákon o azylu** - zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů - právní norma upravující problematiku mezinárodní ochrany v ČR

¹³⁵ Srov. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Slovníček pojmů: Slovníček základních pojmů z oblasti migrace*. Ministerstvo Vnitřní záležitostí České republiky: Odbor azylové a migrační politiky [online]

¹³⁶ Srov. VÁLOVÁ, Irena. *ČR musí zavést institut strpění cizince. I člověk bez nároku na azyl má mít právo uprchlíka*. In: Česká justice: nepřehlednější průvodce českou justicí [online]

¹³⁷ Srov. DRBOHLAV, Dušan. *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?*. Praha 2010. Str. 121

v souladu s mezinárodními dokumenty, především vstup a pobyt cizince žádajícího Českou republiku o ochranu, průběh řízení o udělení mezinárodní ochrany, práva a povinnosti žadatelů o udělení mezinárodní ochrany, azylantů a osob požívajících doplňkové ochrany, péči o žadatele o udělení mezinárodní ochrany, státní integrační program;

- **zákon o pobytu cizinců** - zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů - právní norma upravující podmínky vstupu a pobytu cizince na území České republiky, včetně jeho vycestování z území; vymezuje působnost Policie ČR, Ministerstva vnitra a Ministerstva zahraničních věcí v této oblasti státní správy;
- **zaměstnanecká karta** – dle zákona 326/1999 Sb. o pobytu cizinců se zaměstnaneckou kartou rozumí povolení k dlouhodobému pobytu opravňující cizince k přechodnému pobytu na území delší než 3 měsíce a k výkonu zaměstnání na pracovní pozici, na kterou byla zaměstnanecká karta vydána¹³⁸
- **země původu** - země, jejímž je žadatel o udělení mezinárodní ochrany státním příslušníkem. V případě, že jde o osobu bez státní příslušnosti, je to stát jejího posledního trvalého bydliště. Tím se rozumí stát, kde osoba bez státního občanství před vstupem na naše území pobývala a vytvořila si k tomuto státu vazby trvalejší povahy;
- **žadatel o udělení mezinárodní ochrany** - podle zákona o azylu se jedná o cizince, který požádal Českou republiku o mezinárodní ochranu, o níž dosud nebylo pravomocně rozhodnuto nebo o cizince, který podal žádost o mezinárodní ochranu, v jiném státě, který aplikuje tzv. dublinský systém a Česká republika jej převzala na své území za účelem provedení řízení o udělení mezinárodní ochrany¹³⁹

¹³⁸ Srov. Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky

¹³⁹ Srov. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Slovníček pojmů: Slovníček základních pojmů z oblasti migrace*. Ministerstvo Vnitra České republiky: Odbor azylové a migrační politiky [online]

Příloha č. 2 – Kazuistika nezletilého dítěte cizince I. J.

Nezletilý J., rok narození 2011, bulharská národnost. Přijat do péče orgánu sociálně – právní ochrany dětí v červenci 2014, na základě podnětu kurátora pro dospělé jiného úřadu. Matka se v krizové situaci, kdy ji otec dítěte i s dítětem vystěhoval na ulici, obrátila na pomoc neziskové organizace Archa pro rodiny s dětmi, která ji odkázala na OSPOD. Pracovnice OSPOD v urgentní situaci, kdy se matka s dítětem nacházela bez přístřeší, zajistila přespání na krizovém lůžku v nemocnici u sv. Jiří.

Paní A., matka dítěte, má v Plzni povolen od cizinecké policie přechodný pobyt, ale nemá zde pojištění, neboť zde v ČR nepracovala na řádnou pracovní smlouvu. Důvodem, proč zde matka nezletilého setrvává i přesto, že ji partner psychicky týrá a vyhazuje ji z domu, je, že do Bulharska, odkud pochází, se vrátit nechce, protože tam není tak dostupná a kvalitní zdravotní péče, kterou pro svého syna požaduje.

Druhý den byla na OSPOD s matkou projednána situace, kdy bylo zjištěno, že se jedná o opakovaný incident mezi rodiči, kdy otec dítěte matku vyhazuje, důvodem jsou finanční potíže, otcí dítěte vadí, že matka nepracuje a nemá žádný příjem. Otec dítěte jí sebral mobil, peníze. Matka uvedla, že syn chce jít domů za otcem. Když pracovnice OSPOD telefonicky kontaktovala otce, sdělil jí, že nemá dostatek peněz na zaplacení nájmu a bude ho muset ukončit, udržoval byt jen kvůli synovi.

Sociální pracovnice matce s nezletilým navrhuje ubytování v azylovém domě v Plzni. Úkolem matky by bylo se doma zabalit a připravit sebe a syna na stěhování. Do azylového domu mohou nastoupit za 2 dny, do té doby, pokud nemohou pobývat doma, můžou zůstat na krizovém lůžku v nemocnici sv. Jiří. Otec dítěte nahlásil v mezidobí na PČR zmizení matky a syna.

Při jednání s otcem byly otcí nabídnuty možnosti kontaktu se synem. První varianta byla v azylovém domě, kde matka nyní s nezletilým žije, druhá varianta byla v organizaci Archa pro rodiny s dětmi, a další variantou bylo podání běžného návrhu k soudu o určení kontaktu otce se synem – poslední variantu otec odmítl.

Po týdnu se rodiče spolu spojili a obnovili soužití. Matka ukončila spolupráci s org. Archa pro rodiny s dětmi. OSPOD během následujících dvou měsíců provedl několik neúspěšných pokusů o sociální šetření v domácnosti. Při dalším šetření byla s matkou projednána aktuální situace, matka neguje domácí násilí v rodině, ale jistě neshody zvláště ve výchově syna nepopírá. Pracovnice OSPOD matku poučily o tom, co v případě ohrožení dělat, kam se obrátit a předaly jí potřebné kontakty.

Ke konci roku 2014 se dostavil na OSPOD otec nezletilého, popisoval jejich situaci doma, stěžoval si na finanční tíseň. Uvedl, že matka nechce pracovat, přesto, že od listopadu 2014 je nezletilý umístěn v MŠ.

Do poloviny roku 2016 se nepodařilo finančně stabilizovat rodinu, neboť otec měl zdravotní problémy, díky nimž u něho došlo k podstatnému poklesu příjmu. Otec dítěte tedy odjel s nezletilým do Bulharska do bydliště jeho matky, babičky nezletilého. Policii a OSPOD sdělil, že matka rodinu opustila již v únoru 2016 a syna ponechala v jeho péči. Kde se nachází matka dítěte, otec nevěděl. Vzhledem ke zdravotním problémům, které se u otce objevily, řešil situaci okamžitým odjezdem do Bulharska.

Od chvíle, kdy otec odvezl nezletilého se všemi jeho věcmi k babičce nezletilého do Bulharska, se o něj starala ona.

Matka nezletilého J. podala v červnu 2016 k soudu návrh na svěřeni nezletilého do její péče, uvedla, že otec odjel s nezletilým bez jejího vědomí do Bulharska a ona nyní neví, kde se nezletilý zdržuje, zda u babičky nezletilého či u sestry otce nezletilého. Matka v té době byla ubytována v azylovém domě určeném pro matky s dětmi v tíživé situaci.

Vzhledem k tomu, že okresní soud v České republice vyslovil místní nepřislusnost, neboť nezletilý J. má bulharskou národnost a toho času se pravděpodobně zdržoval v Bulharsku, byla matka nucena podat odvolání proti usnesení, kterým byla vyslovena místní nepřislusnost našeho soudu. Matka uvedla, že nezletilý byl odvezen do Bulharska protiprávně v době, kdy jeho obvyklým místem pobytu byla Česká republika, to dokazovala i tím, že nezletilý v dotčené době v České republice chodil do MŠ a k lékaři. Dále uvedla skutečnost, že byla otcem nezletilého napadána a otec jí ve styku se synem záměrně zamezil. Vzhledem k tomu, že skutečnosti, které matka uvedla, potvrzovala také trestním oznámením, které na otce už předtím podala na Policii České republiky, bylo jejímu odvolání vyhověno. Matka ve spolupráci s Úřadem pro mezinárodně právní ochranu dětí usilovala o navráceni nezletilého zpět do ČR. Rozhodujícím faktem pro soudní jednání bylo sdělení obou rodičů v jejich návrzích, že vedli společnou domácnost až do 2/2016 na území ČR.

Okresní soud nařídil jednání ve věci úpravy výchovy a výživy nezletilého na 12/2016 a zároveň ustanovil tlumočnicka. Do doby nařízeného soudního jednání bylo OSPOD uloženo, aby prošetřil výchovná prostředí obou rodičů – jak otce, tak matky. Místním šetřením bylo zjištěno, že nezletilý se nezdržuje ani s jedním z jeho rodičů, otec se zdržuje v ČR, taktéž matka. Oba jsou zaměstnáni, otec je v pracovní neschopnosti. Soudní jednání bylo pro nemoc otce odročeno na 1/2017. Jednání bylo opětovně odročeno pro námitku otce o předpojatosti tlumočnice. V únoru 2017 byla při jednání vyslechnuta matka, jednání bylo odročeno na 3/2017, kdy byl částečně proveden výslech otce a jednání bylo opět odročeno na 5/2017. Otec se na toto jednání nedostavil, neomluvil se.

Paralelně s řízením u Okresního soudu v České republice v Bulharsku probíhalo návratové řízení, kdy cílem tohoto návratového řízení bylo rozhodnout, zda se nezletilý J. vrátí do České republiky, nebo zůstane v Bulharsku. Z důvodu probíhajícího návratového řízení bylo jednání ve věci úpravy výchovy a výživy opětovně odročeno na 6/2017. Otec toho času stále pobýval v České republice.

Právní zástupce otce podal v 6/2017 návrh k Okresnímu soudu v České republice, aby Okresní soud oslovil místně příslušný soud v Bulharsku, a řízení ve věci úpravy výchovy a výživy bylo vedeno v Bulharsku neboť dle mínění otce je Bulharsko obvyklým místem bydliště nezletilého Bulharsko. Soud tomuto návrhu nevyhověl, řízení dále pokračovalo u Okresního soudu v České republice a v 8/2017 bylo přerušeno do pravomocného skončení řízení o navráceni nezletilého do České republiky, vedeného v Bulharsku.

V mezidobí bylo Bulharským soudem rozhodnuto o navrácení nezletilého zpět do České republiky, řízení u Okresního soudu v České republice tedy od 5/2019 pokračovalo. OSPOD nemohl prošetřit podmínky u otce, neboť otec se už toho času nezdržoval na adrese v ČR, k soudnímu jednání v 7/2019 se nedostavil, ani se neomluvil. Matka při soudním jednání uvedla, že aktuálně nemá zaměstnání, plánuje ale jet do Bulharska a s nezletilým přijet do České republiky. Jednání bylo odročeno na 9/2019 a poté znovu odročeno na 11/2019, podruhé z důvodu na straně matky – neměla vytvořené podmínky pro nezletilého a přesto, že návratové řízení dopadlo tak, že nezletilý by se měl vrátit do ČR, fakticky stále zůstával v Bulharsku u své babičky. Matka si našla vhodné bydlení v listopadu 2019, OSPOD neměl toho času k bytovým podmínkám a vedení domácnosti výhrad. Zaměstnání matka v té době neměla, ale protože do 8/2019 pracovala, příjem měla stále z podpory v nezaměstnanosti. Koncem 11/2019 nezletilého dovezla do České republiky.

Při rozhovoru sociální pracovnice OSPOD v 12/2019 s matkou a nezletilým vyplynulo, že matka od 8/2019 spolupracuje s neziskovou organizací Člověk v tísni. Tato nezisková organizace však nemůže rodině pomoci s nejtěžší otázkou – jazykové bariéry nezletilého. Pracovnice Člověka v tísni pomohla matce nalézt školu pro nezletilého, ale nezletilému se nedaří se adaptovat, nerozumí ani základním pokynům. OSPOD v této věci doporučil matce kontaktovat školu, která v rámci kraje zajišťuje výuku češtiny jako druhého jazyka. Matka dbala doporučení pracovnice OSPOD a nezletilého na kurzy češtiny přihlásila. Zároveň OSPOD dotazoval lékařku, v jakém zdravotním stavu se nezletilý nachází, a zda neshledává nějaké známky zanedbání, přičemž lékařka se vyjádřila v tom smyslu, že nezletilý co se péče matky zanedbaný určitě není, avšak nová situace se jeví být pro něj velice zatěžující a doporučují neurologické vyšetření, neboť chlapec se jim zdá velice přetížený. Pracovnice OSPOD s matkou dále probrala možnost zapojení asistenta do výuky pro nezletilého, bude ale nutné zařídit pedagogicko psychologické vyšetření, na základě něhož bude možné stanovit míru a formu podpory, kterou nezletilý potřebuje. Pracovník OSPOD komunikoval vzniklou situaci také se školou, kde se dotazoval na podporu, kterou může nezletilému poskytnout škola v rámci možností, které má.¹⁴⁰

Komentář ke kazuistice nezletilého I. J. :

V případě nezletilého I. J. došlo k tomu, že byl odborem sociálně právní ochrany vyhodnocen jako dítě ohrožené dle §37 - konkrétně se jedná o dítě, které dle § 2 odst. 3 nemá na našem území trvalý pobyt, ale je dítětem cizincem, který je ohrožen na svém příznivém vývoji. Matka o něj pečuje řádně, má zajištěno stabilní bydlení, a její finanční situace jí i dítěti umožňuje žít alespoň v nízkém životním standardu. Matka synovi jeho potřeby náležitě zajišťuje, avšak vzniká zde velký rozdíl oproti běžným dětem, a to hlavně v tom, že nezletilý vůbec nerozumí českému jazyku a nedomluví se ani v základních situacích. Sociální pracovník OSPOD proto na základě vyhodnocení situace dítěte stanovuje IPOD, který se zaměřuje zejména na řešení situace

¹⁴⁰ Informace z opatrovnického spisu OSPOD

spojené s extrémní zátěží pro nezletilého. Touto nadměrnou zátěží je z pohledu sociálního pracovníka SPOD myšleno zejména změna výchovného prostředí na základě soudního rozhodnutí, dlouhotrvající proces návratového řízení, změna země pobytu, změna výchovného stylu. Kromě zmíněného u nezletilého dochází k obtížné adaptaci ve školském prostředí, nedaří se mu začlenit se, neboť nerozumí ani základním pokynům a je tak potencionálně ohrožen i šikanou dětí. Sociální pracovník pokud s matkou a nezletilým pracuje a chce vývoj v rodině nějakým směrem posunout, musí dbát na to, aby matka porozuměla tomu, jaké mám možnosti a jaké pomoci může využít, aby syna také naučila mluvit česky. Za standardních okolností by se s dítětem pracovalo hlavně po směru adaptace v novém prostředí a akceptace nového výchovného stylu, zde však vlivem toho, že dítě je cizinec, se musí nad rámec počítat také s tím, že je nutné ošetřit také začlenění nezletilého ve školním prostředí, když je přítomna jazyková bariéra. Je možné doporučit případové setkání matky se školou a OSPOD, aby bylo jasné, v čem škola může nezletilého podpořit a jaké jsou úkoly matky ve vztahu k výchově nezletilého. Při spolupráci s lékařkou se dotazovat, zda se u dítěte neobjevují psychosomatické problémy, které by značily to, že dítě potřebuje ještě větší míru podpory. Matka tedy má kompetence o dítě pečovat, o dítě pečuje řádně, i přesto je zde nutná intervence OSPOD a podpora dítěte, neboť dítě je objektivně ohroženo jazykovou bariérou.

Příloha č. 3 – Kazuistika nezletilého dítěte M. B.

Nezletilá, která se narodila předčasně v 7/2017, byla přijata do péče OSPOD v 1/2018, na základě hlášení porodnice o nezájmu rodičů o nezletilou. Porodnice hlásila, že dítě je slovenské národnosti, ze strany rodičů není patrný zájem o nezletilou, a přesto, že byla nezletilá hospitalizována na jednotce NEON – JIP, rodiče se o její zdravotní stav nezajímali, nenavštěvovali ji. Posléze rodiče sdělili, že se odstěhovali natrvalo na Slovensko. Matka s nezletilou byla v porodnici hospitalizována ještě 5 dní v lednu, potom odešla, neboť chtěla odjet za partnerem na Slovensko. Nezletilou ponechala v péči porodnice.

Sociální pracovnice nemocnice uvedla, že se zvažuje převoz nezletilé do zdravotnického zařízení na Slovensko, neboť se předpokládá dlouhodobá hospitalizace, není možné dítě propustit do domácí péče. Na rodiče bylo apelováno, aby na Slovensku zajistili zdravotní pojištění.

Pracovnice OSPOD v ČR písemně kontaktovala městský úřad obce na Slovensku, kde by se měli rodiče zdržovat, s žádostí o spolupráci – kontaktování rodičů za účelem vysvětlení možností a pomoc se zajištěním pojištění pro nezletilou na Slovensku. Prostředí u rodičů bylo prošetřeno a bylo zjištěno, že rodiče žijí u otcovské babičky. Rodiče podali žádost o vydání Slovenského rodného listu, neboť bez něj není možné nezletilou k slovenskému pojištění přihlásit a dále řešit převoz nezletilé. S pomocí otcovské babičky zajistili předběžně souhlas s přijetím dítěte do péče pediatra v místě jejich bydliště.

Počátkem února 2018 podal OSPOD v místě narození nezletilé v ČR návrh k Okresnímu soudu na vydání předběžného opatření – předání nezletilé do péče Dětského centra. Předběžné opatření bylo vydáno, a nezletilá byla na jeho základě předána do péče Dětského centra.

Dokud nezletilá nemá vyřízený trvalý pobyt na Slovensku, není možné jí vydat slovenský rodný list a zařídit slovenské pojištění. Rodiče vyzváni k tomu, aby na základě rodného listu z ČR vyřídili nezletilé pobyt na Slovensku, potom i slovenský rodný list a v návaznosti na to neprodleně i pojištění.

Bohužel i přesto, že rodiče s pomocí OSPOD na Slovensku zařídili vše potřebné, v době, kdy by bylo možné nezletilou převést a předat do péče zdravotnického zařízení na Slovensku, stále nebyl stabilizován její zdravotní stav, měla velké problémy s příjmem potravy, kdy byla krmená sondou a nebylo by tak možné dítě předat do domácí péče. Nereálné bylo i přemístění nezletilé na Slovenskou ambasádu, aby jí byl vyřízen cestovní pas, který k převozu potřebuje, tudíž byl pobyt v dětském centru prodloužen.

OSPOD kromě možnosti cestovního pasu má ještě možnost repatriace nezletilého dítěte. V tomto případě by soud musel vydat předběžné opatření o repatriaci dítěte na Slovensko. Ovšem dětské centrum v ČR zmiňuje to, že pro takto malé dítě není na Slovensku možné vybrat vhodné zařízení, které by bylo připraveno na přijetí takto nemocného dítěte. V době 1 roku už by bylo možné nezletilou umístit do běžné nemocnice na Slovensku. Dalším problémem z hlediska uskutečnění převozu nezletilé

na Slovensko se kromě formálních skutečností jeví také zrealizování převozu nezletilé na Slovensko. V současné době není

nezletilá schopna převozu na Slovensko, jakmile toho schopna bude, musel by soud v předběžném opatření specifikovat toho, kdo výkon rozhodnutí provede – OSPOD by tedy musel zajistit sanitku, tudíž by se jako vhodnější alternativa jevil převoz sanitkou dětského centra, kde nezletilá pobývá. Nebylo tedy možné vzhledem ke zdravotnímu stavu a vzdálenosti na Slovensko možné rodinu sloučit, přesto, že v té době bylo prostředí u rodičů shledáno jak vhodné po běžnou péči o novorozence.

Počátkem 3/2018 Okresní soud v ČR zahájil řízení o nařízení ústavní výchovy.

Sociální pracovníci OSPOD bylo zjištěno, že cestovní pas pro nezletilou na Slovenské ambasádě není možné zajistit bez zákonných zástupců nezletilé, ale bylo by možné vydat náhradní cestovní pas pro účely repatriace dítěte, OSPOD se musel spojit s Úřadem pro mezinárodní ochranu dětí a požádat je o součinnost.

Vzhledem k tomu, že pro nezletilou bylo nezbytné najít ne-zdravotnické zařízení na Slovensku, do kterého by mohla být nezletilá svěřena, obrátil se OSPOD na Ministerstvo zdravotnictva na Slovensku a Úřad práce, soc. věcí a rodiny, oddělení sociálně právní ochrany dětí a žádostí o pomoc při vyhledání vhodného zařízení, kam by soud mohl nezletilou svěřit.

V 4/2018 byl již zdravotní stav nezletilé stabilizovaný a byla schopna převozu na Slovensko za účasti soudního vykonavatele, OSPOD a zdravotního doprovodu pro případ komplikací.

Vhodné zařízení pro nezletilou bylo hledáno v součinnosti s ÚMPOD, který kontaktoval Slovenské instituce za účelem výběru vhodného zařízení. Současně s hledáním vhodného zařízení pro nezletilou byly prošetřeny poměry rodičů – bylo shledáno v pořádku, rodiče si za pomoci otcovské babičky zařídili bydlení, měli pro nezletilou připravené věci adekvátně věku a potřebám, domácnost byla vedena v čistotě a bydlení se jevílo jako vhodné i z toho důvodu, že oba rodiče tam měli zařízený trvalý pobyt a plánovali tam také fakticky setrvat. Jedinou věcí, která byla rodičům k tíži, bylo to, že v dětském centru nezletilou nenavštěvovali, k tomuto se vyjádřili tak, že cesta ze Slovenska, která je více než 500km, je pro ně významným zásahem do rozpočtu a ani časově nejsou schopni návštěvy uskutečňovat. Otec nezletilé v době šetření pracoval a nemohl si dovolit pobývat několik dní mimo Slovenskou republiku.

Oba rodiče souhlasili s repatriací na Slovensko, avšak není v jejich možnostech zajistit převoz nezletilé za podmínek, na kterých trvá dětské centrum, OSPOD i soud.

Ve zprávě dětského centra o nezletilé z konce 4/2018 bylo uvedeno, že nezletilá potřebuje denně 5 krát cvičit RHC – Vojtovu metodu, má zvýšené nároky na čistotu prostředí (bezplísňové, bezinfekční, nekuřácké), neboť má srdeční vadu. Celkově má nezletilá zvýšenou potřebu pečovatelské péče, byla vyhodnocena jako vysoce rizikový kojeneček.

S ohledem na doporučení lékaře dětského centra bylo opětovně prošetřeno prostředí, kde žijí rodiče nezletilé. Sociální pracovníci OSPOD Slovensko se vyjádřila, že vzhledem ke zdravotním problémům nezletilé není možné prostředí považovat za vhodné (přítomnost psa, kouření v obytných místnostech bytu). Rodina byla upozorněna na to, že prostředí je potřeba ještě vylepšit zvláště po hygienické stránce a že bude

nezbytné, aby přestali v prostorách kouřit, i když se jedná o kouření občasně. OSPOD Slovensko nedoporučil do doby zlepšení podmínek pro nezletilou jí přemísťovat do péče rodičů. OSPOD v ČR viděl jako nedostatečné zajištění nezletilé po stránce kontaktu s rodiči, proto apeloval na ÚMPOD v Brně, aby se vyjádřili, které ze zařízení v SR by mohlo péči o nezletilou převzít, neboť rodiče nejsou schopni na takovou vzdálenost nezletilou navštěvovat, navíc v době, kdy se má vytvářet primární vazba k pečovatelské osobě, o ni nezletilá přichází.

OSPOD ČR za součinnosti Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny našel dětský domov na Slovensku, kam bude možné nezletilou repatriovat. Ani v 6/2018 neměli rodiče dostatečně dobré podmínky s ohledem na zdravotní obtíže nezletilé, tudíž OSPOD SR oslovil CIPC (Centrum pro mezinárodno-právní ochranu dětí a mládeže Slovensko), který s umístěním nezletilé v zařízení na Slovensku souhlasil. Okresní soud v ČR tedy v 8/2018 na základě zjištěných faktů, průběhu případu a souhlasu CPIC podle článku 56 odst.1 Nařízení Brusel IIa, rozhodl o umístění nezletilé do dětského domova na Slovensku. Bohužel vydaný rozsudek nebyl vykázán jako doručený rodičům, a toho důvodu musel okresní soud v ČR žádat okresní soud v místě bydliště rodičů o náhradní doručení oběma rodičům.

Do 10/2018 rodiče nezletilou v dětském centru, kde toho času pobývala, nenavštívili z časových a finančních důvodů a velké vzdálenosti.

Rozsudek vydaný Okresním soudem v České republice byl doručen až dlouho poté, co byl okresní soud v SR požádán o součinnost s jeho doručením rodičům. Posléze nabyl právní moci v 12/2018. OSPOD v ČR mezitím vyřizoval náležitosti potřebné pro vyřízení pasu pro repatriaci nezletilé na Slovensko. Jako opatrovník nezletilé požádal OSPOD Velvyslanectví Slovenské republiky v Praze o vydání cestovního průkazu, aby mohla být převezena na Slovensko do rozsudkem stanoveného zařízení. Zároveň se žádostí o vydání cestovního průkazu sociální pracovník OSPOD žádal Velvyslanectví SR o pověření zastupujícího OSPOD, konkrétního pracovníka pro vyřizování záležitostí týkajících se cestovního dokladu. Pověření k zastupování nezletilé při vyřízení cestovního průkazu udělila starostka obce s rozšířenou působností, která vedla opatrovnícký spis nezletilé.

Koncem března 2019 řešil OSPOD v České republice otázku realizace převozu nezletilé do zařízení, které bylo určeno rozsudkem soudu. Dle sdělení Krajského úřadu, pod který spadá OSPOD, který vede opatrovnícký spis, měli ze zařízení na Slovensku pro nezletilou dojet přímo do zařízení, kde se aktuálně nachází, ovšem zařízení na Slovensku sdělilo, že převoz bude realizovat OSPOD na Slovensku v oblasti, kde se zařízení nachází, nicméně tento OSPOD se vyjádřil tak, že nezletilou převezmou pouze na hranicích ČR a SR.

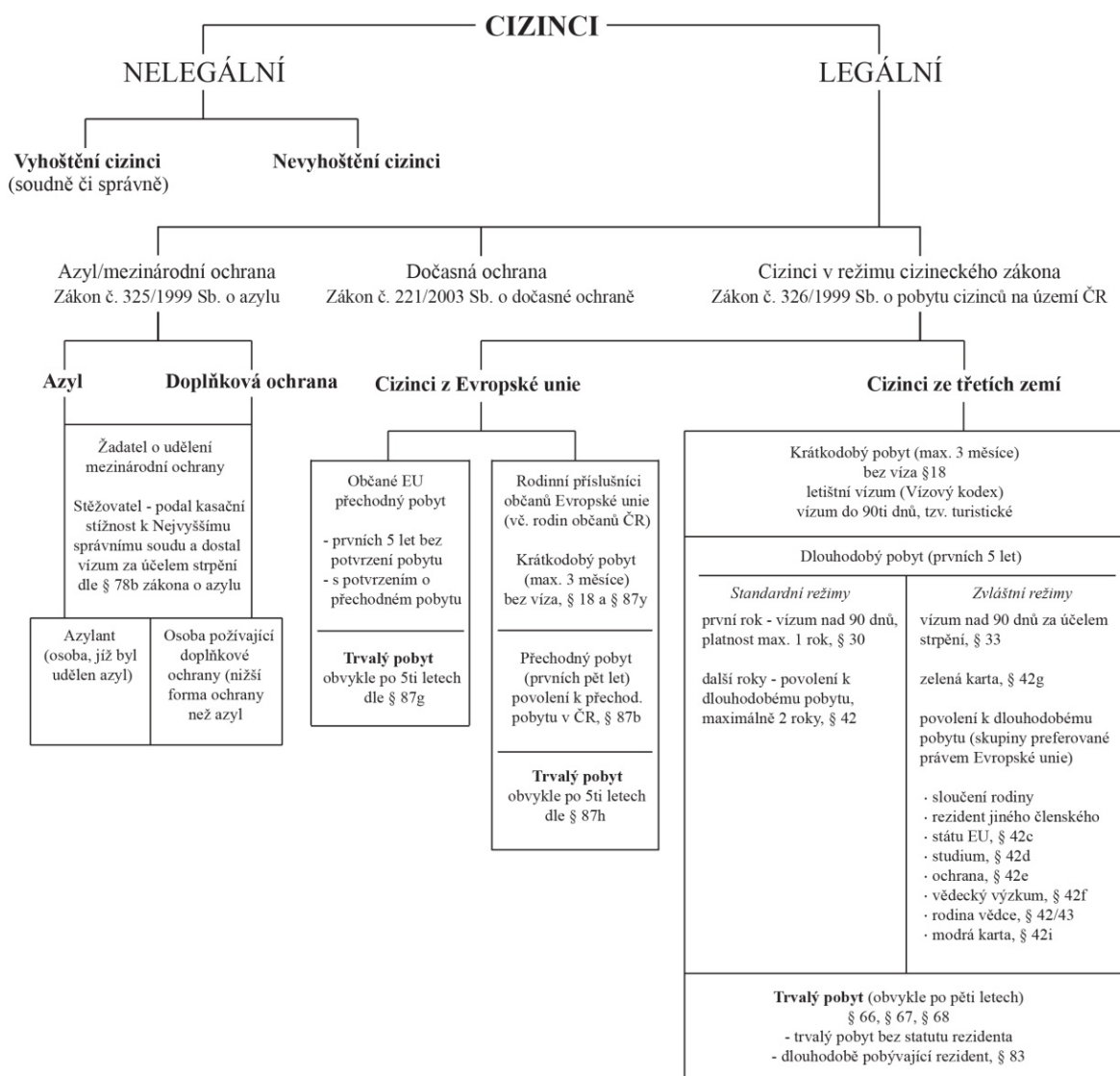
OSPOD v ČR opětovně kontaktoval ÚMPOD s žádostí o pomoc, bylo vyjednáno, že OSPOD z oblasti, kam se nezletilá bude repatriovat, si pro nezletilou přijede do dětského centra, kde se nezletilá nacházela až do 4/2019, tedy její faktické repatriace na Slovensko.¹⁴¹

¹⁴¹ Informace z opatrovníckého spisu OSPOD

Komentář ke kazuistice nezletilé M. B. :

U nezletilé M. B. se cizinecký prvek nejvíce negativně promítl do řešení kontaktu nezletilé s rodiči, kteří však bez nezletilé odcestovali na Slovensko, neboť zde v ČR nemohli sehnat zaměstnání. Matka nezletilou musela ponechat v porodnici, protože byla předčasně narozená a nebylo možné ji propustit. I poté, co byla nezletilá přemístěna do Dětského centra, kde bylo možné s ní kontakt uskutečňovat, nebyli toho rodiče schopní vzhledem k vzdálenosti, která pro ně v jejich finanční situaci byla nepřekonatelná. Nezdařilo se ani převezení nezletilé na Slovensko, neboť zdravotní stav neumožňoval převoz na takovou vzdálenost. Kombinace těchto dvou faktorů vytvořila těžko překonatelnou překážku ve sloučení rodiny na Slovensku, tudíž nezletilá po celou dobu řešení případu byla ochuzena o aktivní rodičovskou péči a pravidelný denní kontakt s rodiči. OSPOD v rámci řešení situace nezletilé musel zajistit také cestovní doklady a spolupracoval s velvyslanectvím Slovenské republiky při vyhledání vhodného zařízení pro nezletilou na Slovensku. Nastaly také komplikace s převozem nezletilé v době, kdy už byla převozu schopna, neboť přijímající zařízení na Slovensku odmítalo pro nezletilou dojet přímo do Dětského centra v České republice. Po celou dobu těchto komplikací nezletilá nemohla vytvářet vazbu ke svým rodičům. Situace by, co se týče navazování primární vazby a péče o nezletilou, byla mnohem méně komplikovaná, kdyby rodiče zůstali v České republice, a o nezletilou se starali zde.

Příloha č. 4 – Schéma druhů pobytu cizinců na území České republiky

¹⁴² Dle předlohy ČIŽINSKÝ, Pavel a kol. *Cizinecké právo*. Praha 2012. S. 32 - 33.

Příloha č. 5 – Systém sociálních dávek v České republice

Pojistné dávky

Pojistné dávky jsou dávky, které jsou vypláceny na základě předchozí pokryté doby pojištění. Jedná se o tyto dávky:

- dávky podpora v nezaměstnanosti
- nemocenská
- peněžitá podpora v mateřství

V případě nutnosti vyplacení těchto dávek je vypočten určitý procentuální podíl z platu a za současného splnění dalších pravidel jsou poskytovány po určitou stanovenou dobu. Sociální a nemocenské pojištění jsou odvody, které zaměstnavatel za zaměstnance hradí. V případě OSVČ jsou úhrady na nemocenské pojištění dobrovolné, avšak v případě, že OSVČ tyto platby nehradí, nemůže mu posléze vzniknout nárok na výplatu dávek. Nejčastější dávky nemocenského pojištění jsou dávka v případě nemoci a peněžitá pomoc v mateřství. Aby bylo možné čerpat dávky, je nutná účast v nemocenském pojištění 270 dní v posledních 2 letech.

Nepojistné dávky

Nepojistné sociální dávky nejsou odvozené od předchozí doby pojištění. Jedná se o dávky státní sociální podpory a hmotné nouze. Oba typy dávek počítají a zohledňují nárok na životní minimum – hranice pro jednotlivce a společně posuzované okruhy osob – toto životní minimum je určeno na zabezpečení základních potřeb – jídla, hygienických potřeb, ošacení, nikoli bydlení.

Státní sociální podpora – státní sociální podporu mohou pobírat cizinci s pobytem delším než 1 rok. Mezi dávky státní sociální podpory patří:

- příspěvek na bydlení
- přídavek na dítě
- rodičovský příspěvek
- porodné, pohřebné

Dávky porodné, pohřebné a příspěvek na bydlení jsou dávky, které vychází z příjmů, které posuzovaná osoba či osoby mají.

Hmotná nouze: Pokud ani s pomocí SSP není klient nad hranicí životního minima, může nedostatečné příjmy kompenzovat ještě dávkami hmotné nouze:

- příspěvek na živobytí
- doplatek na bydlení

Těmito dávkami jsou jeho příjmy dorovnány do hranice životního minima. Na hmotnou nouzi mají nárok cizinci pouze s azylem/doplňkovou ochranou, trvalým pobytem, EU (viz dále), ne s dlouhodobým pobytem.

Nárok na dávky – cizinci non EU a EU

Žádosti o veškeré dávky se podávají a rozhoduje o nich Úřad práce České republiky. Odpovědným úřadem je kontaktní místo krajské pobočky Úřadu práce dle trvalého bydliště. Ke každému přiznání, změně či odejmutí dávky je vydáno rozhodnutí, které musí být doručeno žadateli, respektive žadatel si rozhodnutí může převzít osobně. Proti přiznání či odejmutí dávky je možné podat odvolání do 15 dnů od převzetí rozhodnutí.

Nárok na dávky má občan, pokud on a s ním posuzovaní členové domácnosti mají trvalý pobyt na území České republiky. U cizince se za trvalý pobyt na území České republiky považuje pobyt po uplynutí 365 dní ode dne hlášení k pobytu. (Zcela ojedinělá interpretace „trvalého“ pobytu). Do této doby se započítává období, kdy je osoba žadatelem o azyl. Kontroluje se platnost pobytu všech společně posuzovaných členů rodiny. Problémem může být narození dítěte – které je v tu chvíli bez pobytu. Cizinci s dlouhodobým pobytem mají nárok také. Pozor – nutno prokázat nepřerušovaný pobyt delší 1 roku. ÚP vyžaduje tzv. historii pobytu od OAMP, není-li délka pobytu patrna ze současného dokladu. Pozor! Cizinec s dlouhodobým pobytem teoreticky může žádat i o dávky SSP, které jsou testované na příjem (příspěvek na bydlení), ale to je kontraproduktivní, neboť při prodlužování pobytu předkládá finanční zajištění, tudíž nemůže na ÚP tvrdit, že má finanční těžkosti.

EU – musí být splněna podmínka přechodného pobytu delšího než 3 měsíce.

Nárok na výplatu dávek zaniká uplynutím 3 měsíců ode dne, za který dávky náleží (tzn., když rodič nemůže žádat z nějakého důvodu včas - např. dítě nemá pobyt, je mu uhrazeno pouze 3 měsíce dozadu od žádosti). U dávek jednorázových je to uplynutím 1 roku ode dne, za který dávka náleží (porodné).

Podávání žádostí o dávky - kontaktní místa SSP příslušného úřadu práce podle místa trvalého pobytu osoby, která má na dávku nárok, tj. oprávněné osoby. U EU ještě další formuláře.

Prokázání příjmu

Dávky porodné, přídavek na dítě, příspěvek na bydlení vyžadují prokázání příjmu – jsou přiznány, pokud příjem je menší než určitý násobek životního minima (2,4násobek). Za příjem se považují příjmy ze závislé činnosti, podnikání (započítává se tzv. „čistý příjem“), dávky nemocenského a důchodového zabezpečení a podpora v nezaměstnanosti, rodičovský příspěvek.

Společně posuzované osoby:

Rodiče a nezaopatřené děti, u příspěvku na bydlení všichni trvale hlášení v bytě. Dokládají se příjmy všech členů rodiny, u dětí i otec, i když nežije s rodinou. Je možno požádat ÚP o vyjmutí osoby ze společně posuzovaných osob, pokud v domácnosti nežije.

Jednotlivé dávky státní sociální podpory

1. **Porodné** – je třeba prokázat příjem všech členů rodiny. Přiznává se do příjmu 2,4 x násobek ŽM. Jednorázově 13000 Kč (u dvojčat 19000 Kč) a to jen na první dítě.

2. **Rodičovský příspěvek** – dávka netestovaná na příjem. Není-li vidět z dokladu o pobytu, že je zde povolený pobyt více než 365 dní, musí si žadatel přinést „historii pobytu“ z OAMP. RP pobírá rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o dítě do 4 let věku. Úřad kontroluje podmínku pobytu oprávněného žadatele (jednoho rodiče) i dítěte. Po dobu výdělečné činnosti však musí rodič pobírající rodičovský příspěvek zajistit péči o dítě jinou zletilou osobou. Docházka dítěte do jeslí je omezena (nesleduje se od dvou let věku) – nebyla by splněna podmínka celodenní péče. Pro všechny platí, že rodičovský příspěvek souhrnně mohou vyčerpat max. 300.000 Kč a to do 4 let věku dítěte. Volbu výše rodičovského příspěvku lze měnit 1x za 3 měsíce (pokud jsou splněny podmínky pro volbu). Pokud rodič nepobíral peněžitou pomoc v mateřství, má možnost využít RP od narození dítěte.

3. **Přídavek na dítě** – nárok na přídavek mají rodiny s příjmem do 2,4násobku částky svého životního minima a za příjem se považuje i rodičovský příspěvek. Přídavek je ve třech úrovních dle věku dítěte. Je vyplácen měsíčně na každé dítě.

4. **Příspěvek na bydlení** - v zásadě: jestliže náklady na bydlení jsou vyšší než 30% (v Praze 35%) příjmu rodiny a zároveň těchto 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny je nižší než příslušné normativní náklady stanovené zákonem o SSP. Je nutno doložit právo bydlení – vlastnictví nebo řádný nájem bytu. Musí se jednat o byt určený k bydlení (katastrům), úřad vyžaduje i potvrzení majitele bytu, doložení skutečných nákladů. Jako členové rodiny jsou započítáni všichni v bytě hlášení k trvalému pobytu a tedy všichni musí doložit příjmy (dle situace možno požádat o vyjmutí některé z osob z okruhu společně posuzovaných osob. Od roku 2012 platí, že bude poskytován max. 84 měsíců (s výjimkami např. pro seniory). Vyplácí se zpětně, po předložení dokladu o zaplacení nákladů na bydlení.

Hmotná nouze

Dávky hmotné nouze mohou pobírat občané ČR, cizinci s trvalým pobytem, azylem, doplňkovou ochranou, tzv. rezidenti EU, kteří mají v ČR dlouhodobý pobyt a v jiné zemi trvalý pobyt. Také občané EU a jejich rodinní příslušníci, pokud jsou v ČR hlášení min. 3 měsíce a splňují další podmínky.

Dávku Mimořádná okamžitá pomoc (MOP) lze přiznat komukoliv, kdo v ČR pobývá dle zákona o pobytu cizinců, dokonce i v rozporu se zákonem – pokud je splněna podmínka vážného ohrožení na zdraví. Obvykle je dávka MOP určena na úhradu nákladů spojených s nadstandardními a mimořádnými výdaji. Rozhodování o této dávce je v kompetenci příslušného úřadu práce.

Dávky příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení jsou přiznány a vypočteny až po splnění podmínek. Zejména to je nedostatečný příjem – příjem pod hranicí životního

minima. Zároveň však žadatel pracuje, nebo je v evidenci uchazečů o zaměstnání ÚP a snaží se zvýšit si příjem vlastním přičiněním – tedy snaží se sehnat práci, uplatnil veškeré nároky, které mohl. Sem patří požadavky mít vyřízené všechny možné dávky SSP, mít rozhodnuté výživné, až po prodej majetku / čestné prohlášení k majetku a jeho možnému využití.

Společně posuzovanými osobami jsou obvykle rodiče, děti a to i zletilé, pokud nejsou posuzovány s někým dalším, další osoby žijící v bytě, pokud nemají oddělené hospodaření. Pro doplatek na bydlení všechny osoby hlášené v bytě.

Při hodnocení nároku na dávku se započítávají veškeré příjmy členů rodiny, včetně brigád dětí. Příjmy ze zaměstnání se započítávají ze 70 %. Do příjmů se započítávají také dávky nemocenského, důchodového pojištění, SSP kromě příspěvku na bydlení. Pokud s tím vším nedosahuje příjem životního minima, dávkou příspěvek na živobytí je doplacen rozdíl do výše životního minima rodiny.

Za předpokladu, že žadatel není veden jako uchazeč o zaměstnání na ÚP, byl sankčně či jinak vyřazen, nespolupracuje se sociálním odborem, má přestupek v docházce dětí do školy, případně je OSVČ který si neplatil nemocenské pojištění, není považován za osobu v hmotné nouzi. Pokud někdo nesplnil podmínky hmotné nouze, ale stále nemá příjem, může mu úřad přiznat tzv. existenční minimum – 2200 Kč. Netýká se dětí, důchodců a osob nad 68 let – těm je přiznáno plné životní minimum.

Další dávkou je doplatek na bydlení, Pro výši doplatku na bydlení se doloží výše příspěvku na bydlení ze SSP a skutečné potvrzené náklady (nájem, služby, energie) – doplatek by měl být do výše všech skutečných nákladů. Doplatek na bydlení lze poskytnout i na jinou formu bydlení – např. některé ubytovny, azylový dům, podnájem.

Koordinace sociálního zabezpečení v EU

Cílem společných pravidel k zajištění přístupu k sociálním dávkám je zaručit, aby evropští pracovníci nebyli znevýhodněni při výkonu svého práva na volný pohyb. Tato pravidla vycházejí ze čtyř zásad:

Při stěhování v rámci Evropy, je občan členské země EU vždy pojištěn (posuzován) na základě právních předpisů jediného členského státu (určení příslušnosti k právním předpisům). Vykonává-li občan výdělečnou činnost, bude se jednat o zemi, v níž pracuje/podniká; jestliže nevykonává žádnou výdělečnou činnost, bude se jednat o zemi, v níž má trvalé bydliště. Dalším hlediskem je skutečné bydliště a těžiště zájmů. Zásada rovného zacházení zajišťuje, že máte stejná práva a povinnosti jako státní příslušníci země, v níž jste pojištěni. V případě potřeby může být při poskytování dávek zohledněna délka vašeho pojistného období v jiných zemích EU. Jestliže žijete v jiné zemi, než je země, v níž jste pojištěni, peněžité dávky mohou být „exportovány“ (transferovány). Pobírá-li cizinec z EU sociální dávky, které nejsou odvozené z jeho předchozí výdělečné činnosti (z pojištění) je nebezpečí, že je označen za „neodůvodnitelnou zátěž systému“.¹⁴³

¹⁴³ CENTRUM PRO INTEGRACI CIZINCŮ. *Systém sociálních dávek - nedostatečný příjem cizince a jeho rodiny*. In: Centrum pro integraci cizinců. [online]

ABSTRAKT

SIEBEROVÁ, Veronika. *Specifika sociální práce s dětmi cizinci na úseku sociálně právní ochrany dětí a v souvisejících organizacích*. V Plzni 2020. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a sociální práce. Vedoucí práce Mgr. Nicole Emrová.

Klíčová slova: sociálně právní ochrana dětí, potřeby dětí, rodina, specifika sociální práce s dětmi cizinci, podpora dětství, demografický vývoj počtu cizinců v České republice, organizace pro pomoc cizincům

Bakalářská práce se zabývá specifiky sociální práce s dětmi cizinci a potřebami těchto dětí a jejich rodin jako klientů sociálně právní ochrany dětí. V úvodu práce je popsán demografický vývoj počtu cizinců v České republice a definována základní legislativa související s řešením situace cizinců na našem území. Hlavní část práce se zabývá specifiky sociální práce s cizinci, potřebami a vývojovými specifiky dětí, které jsou posléze v praktické části práce aplikovány na konkrétní obvyklé i situace, které řeší pracovníci sociálně právní ochrany dětí a situace, které vznikají zejména a právě v souvislosti s tím, že nezletilý není České národnosti. V závěru práce jsou zmíněny instituce a organizace, které s cizinci běžně pracují, a se kterými je v případě dětí cizinců obvykle nezbytné spolupracovat, aby mohla být obtížná situace efektivně řešena.

ABSTACT

Keywords: social and legal protection of children, needs of children, family, specifics of social work with children by foreigners, childhood support, demographic development of the number of foreigners in the Czech republic, organizations that help foreingers

The bachelor thesis deals with the specifics of social work with children by foreigners and the Leeds of these children and their families as a clients of social and legal protection of children. The introduction describes the demographic development of the number of foreigners in the Czech republic and defines the basic legislativ related to the solution of the situation of foreigners, needs and developmental specifics of children, which are later applied in the practical part of the work to specific usual situations, which deal with workers of social and legal protection of children and situations that arise especially and precisely in connection with the fact that children are not Czech origin or nationality. At the end of the thesis there are mentioned institutions and organizations that work with foreigners and with which it is usually neccessary to cooperate in order to solve the difficult situation of children – foreigners effectively.